

**T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANA BİLİM DALI**

**GÜVENLİK KURUMLARINDAKİ
YAPISAL DÖNÜŞÜMÜN TÜRKİYE’NİN
GÜVENLİK POLİTİKALARINA
ETKİLERİ**

Merve ALTUNKES

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KAHRAMANMARAŞ
OCAK- 2020**

**T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANA BİLİM DALI**

**GÜVENLİK KURUMLARINDAKİ
YAPISAL DÖNÜŞÜMÜN TÜRKİYE’NİN
GÜVENLİK POLİTİKALARINA
ETKİLERİ**

**DANIŞMAN :Doç. Dr. Osman AĞIR
JÜRİ :Prof. Dr. Muharrem GÜNEŞ
JÜRİ :Doç. Dr. Ahmet TUNÇ**

Merve ALTUNKES

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KAHRAMANMARAŞ
OCAK- 2020**

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI

**GÜVENLİK KURUMLARINDAKİ
YAPISAL DÖNÜŞÜMÜN TÜRKİYE’NİN
GÜVENLİK POLİTİKALARINA
ETKİLERİ**

Merve ALTUNKES

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kod No:

Bu Tez/Proje 03/01/2020 Tarihinde Aşağıdaki Jüri Üyeleri Tarafından
Oy Birliği/Oy Çokluğu ile Kabul Edilmiştir.

Doç. Dr. Osman AĞIR

Prof. Dr. Muharrem GÜNEŞ

Doç. Dr. Ahmet TUNÇ

BAŞKAN

ÜYE

ÜYE

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Doç. Dr. Burcu ERŞAHAN
Enstitü Müdür Vekili

Not: Bu tez ve Projede kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**GÜVENLİK KURUMLARINDAKİ YAPISAL
DÖNÜŞÜMÜN TÜRKİYE’NİN GÜVENLİK
POLİTİKALARINA ETKİLERİ**

Merve ALTUNKES

Danışman : Doç. Dr. Osman AĞIR

Yıl : 2020, Sayfa: X+87

Jüri : Doç. Dr. Osman AĞIR (Başkan)
: Prof. Dr. Muharrem GÜNEŞ (Üye)
: Doç. Dr. Ahmet TUNÇ (Üye)

Çalışmanın konusunu Türkiye’nin güvenlik kurumlarında yaşanan yapısal dönüşümün güvenlik politikalarına etkileri oluşturmaktadır. Türkiye’nin güvenlik kurumlarında yaşanan dönüşüm iki farklı süreci içerisinde barındırmaktadır. Bu süreçlerden ilki 1999 Helsinki Zirvesi sonrasında Avrupa Birliği’ne uyum çabaları çerçevesinde 2000’li yıllarda başlamış ve 2005 yılında sona ermiştir. Bu süreç Türkiye’nin güvenlik kurumlarından yalnızca Milli Güvenlik Kuruluna dair düzenlemeleri içerisinde barındırmıştır. İkinci dönüşüm süreci ise 2016 yılında 15 Temmuz darbe girişiminin engellenmesinin ardından, Türk Silahlı Kuvvetlerine yönelik düzenlemelerle başlamış ve 2017 yılında 1982 Anayasasının 69 maddesi üzerinde yaşanan değişiklik ile yeniden yapılandırılmaya evrilmiştir. Bu iki dönüşüm süreci temelde, hem siyasal hem de akademik alanda yoğun tartışmaların konusu olan, “askerin Türkiye’nin güvenlik politikaları üzerindeki belirleyiciliğini” sona erdirmeyi hedeflemiştir. Bu ortak hedef doğrultusunda bahsi geçen iki süreçte, Türkiye’nin güvenlik kurumları üzerinde birbirini tamamlar nitelikte yapısal düzenlemeler gerçekleştirilmiştir.

2000-2005 yılları arasındaki değişim süreci ve 2016-2018 yılları arasında gerçekleşen yeniden yapılandırılma süreci sonucunda, Türkiye’nin güvenlik politikalarının oluşum aşamasına kurumların katılımında önemli değişiklikler yaşanmış, özellikle de sürece katılımda ordunun rolü yeniden düzenlenmiştir. Rollerin yeniden dağılımının Türkiye’nin güvenlik politikalarını nasıl etkilediği bu çalışmanın önemini ve çıkış noktasını oluşturmaktadır. Türkiye’nin ulusal güvenlik kurumlarının dönüşümü ile birlikte oluşturulan yeni sistemin Türkiye’nin güvenlik politikalarında ne gibi değişiklikleri beraberinde getirdiğinin tartışılması ise çalışmanın temel amacıdır.

Bu amaç doğrultusunda 1999 Helsinki Zirvesi’nin ardından başlayıp, 2016 sonrasında hız kazanan ve 2017 yılında gerçekleşen anayasa değişikliği ile yeniden yapılandırılmaya evrilen Türkiye’nin güvenlik kurumlarında yapısal dönüşümün Türkiye’nin güvenlik politikalarını hangi yönde etkilediğini ortaya çıkarmak amacıyla iki farklı hipotez geliştirilmiştir. Kurgulanan hipotezler ve elde edilen bulgular aşağıda açıklanmıştır.

- 1. Dönüşümün kurumlar bağlamında etkisini ölçmek amacıyla kurgulanan “Türkiye’nin güvenlik politikaları üzerindeki askeri hâkimiyet güvenlik kurumlarında yaşanan yapısal dönüşüm ile birlikte azalmıştır. Bununla güvenlik politikalarının oluşum ve yürütülmesi aşamasında demokratik kanallar açılmıştır.” hipotezi çalışmada doğrulanmıştır.**
- 2. Dönüşümün kaynaklar bağlamında etkisini ortaya koymak amacıyla kurgulanan “Türkiye’nin güvenlik kurumlarında yaşanan yapısal dönüşüm, Türkiye’nin güvenlik politikalarında realist eksenin terk edilmesiyle sonuçlanmıştır.” hipotezi ise doğrulanamamıştır.**

Anahtar Kelimeler: Güvenlik, Ulusal Güvenlik, Türkiye’nin Güvenlik Politikası, Türkiye’nin Güvenlik Kurumları.

**DEPARTMENT OF POLITICAL SCIENCE AND INTERNATIONAL
RELATIONS
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM UNIVERSITY**

ABSTRACT

MA THESIS

**THE IMPACTS OF STRUCTURAL CHANGE THE
SECURITY INSTITUTIONS TO THE TURKEY’S
SECURITY POLICIES**

Merve ALTUNKES

Supervisor : Asst. Prof. Dr. Osman AĞIR

Year : 2020, Pages: X+87

Jury : Asst. Prof. Dr. Osman AĞIR (Chairperson)

: Prof. Dr. Muharrem GÜNEŞ (Member)

: Asst. Prof. Dr. Ahmet TUNÇ (Member)

The subject that forms the study is the impacts of changes in the Turkey’s security institutions to the Turkey’s security policies. The changes which are approved in the Turkey’s security institutions have two different processes in itself. First of those processes had started within the European Union adaptation efforts in 2000s after the Helsinki Summit in 1999 and ended in 2005. This process contained only the regulations which are according to the national security institution. In case, the second of those processes have started with the regulations oriented TSK after the detention of July 15 coup attempt, after that it evolved to restructuring with the change of within the 1982 Constitution 69 amendment by law. The regulations that have been done within these two transformation processes have aimed at finalizing the “decisiveness of the military on the Turkey’s security policies.” The regulations which are complement with each other on the Turkey’s security institutions have been actualized in these two processes with the sense of common goal.

There has been important changes in the participation of institutions on formation stage of Turkey's security policies in consequence of reformation that has occurred between the years of 2016 and 2018, and also changing process ongoing between 2000 and 2005, especially in the participation to the process the role of military has been regulated. The importance and point of origin of the study is how Turkey’s security policies have been affected by the reorganization of

the roles. The main purpose of this study is that the argument of what kind of amendments that had been brought by the new system with the changes of Turkey's national security institutions.

Two different hypotheses have been developed in order to reveal the effect of the process of structural changes in Turkey's security institutions which have been evolved into restructuring with the starting of the amendments which have started following the 1999 Helsinki Summit, accelerated after 2016, and finally happened in 2017, in line with this objective. The hypotheses which have been built and the evidences which have been obtained can be sorted thus:

1. The hypotheses “ the military dominance on Turkey's security policies have been broken with the transformation in security institutions. With this break democratic passes revealed out within the process of formation and propulsion of security policies.” which has been built in order to evaluate the effect of the changes within the context of intitutions, have been validated.

2. The hypotheses “ The changes that have occured in the Turkey's security institutions worked out with the abandonment of realist line in Turkey's security policies.” which has been built in order to prove the effect of the changes within the context of resources, could not been affirmed.

Key Words: Security, National Security, Turkey's Security Politics, Turkey's Security Institutions.

ÖN SÖZ

Ulusal tehditler ve çıkarlar bağlamında şekillenen güvenlik politikası, devletlerin en önemli unsuru olan “egemenlik” ögesiyle ilintili olması sebebiyle tüm devletler açısından öncelikli bir alan olarak ele alınmaktadır. Jeopolitik konumu, tarihsel mirası ve uluslararası politikada sahip olduğu potansiyel gücü Türkiye’ye çeşitli fırsatlar sunduğu gibi çok sayıda tehditle de karşı karşıya bırakmaktadır. Bu bağlamda Türkiye’nin kuruluşundan günümüze kadar devam eden aralıksız tehdit algılamaları güvenlik politikalarının oluşum aşamasında askerin belirleyiciliğinin artmasına yol açmıştır. Bu belirleyicilik, Türkiye’nin siyasal yaşantısında ortaya çıkan gelişmelerin de etkisi ile anayasa ve kanunlarda yerini almıştır.

1999 Helsinki Zirvesi’nde Avrupa Birliği’ne adaylığın deklare edilmesiyle birlikte, Türkiye’de Kopenhag Kriterleri’ne uyum çerçevesinde dönüşüm başlamıştır. Bu dönüşümün en önemli ayağını Türkiye’nin güvenlik kurumları oluşturmaktadır. 2000’li yıllarda Milli Güvenlik Kurulunu merkeze alarak başlayan Türkiye’nin güvenlik kurumlarında yapısal dönüşümün ilk süreci Avrupa Birliği ile ilişkilerde yaşanan duraksamayla bağlantılı olarak tamamlanamamıştır. İkinci dönüşüm süreci ise 2016 yılında başlamış ve 2017 yılında yaşanan anayasa değişikliği ile bağlantılı olarak yeniden yapılandırılmaya evrilmiştir. Bu çalışma temelde bu iki dönüşüm sürecinin Türkiye’nin güvenlik politikalarını kurumlar ve kaynaklar bağlamında nasıl etkilediğini ortaya koymayı amaçlamıştır. Çalışma, 2017 yılında yeniden yapılandırılmanın ardından Türkiye’nin güvenlik politikalarının oluşum aşamasında yer alan aktörlerin görevlerini içermesi ve iki dönüşüm sürecinin güvenlik politikaları üzerindeki farklı etkilerini diyakronik olarak sunması noktasında önem kazanmakta ve özgünlüğü ortaya çıkmaktadır.

Hazırladığım bu tez çalışmasının ortaya çıkmasında ve şekillenmesinde fikirleri, değerlendirmeleri, yönlendirmeleri ve yapıcı eleştirileri ile büyük katkıları olan değerli danışman hocam Doç. Dr. Osman Ağır’a teşekkür ederim. Yüksek lisans öğrenimimde bana her daim destek olduğu ve akademik anlamda gelişimimde ve motivasyonumda büyük katkıları olduğu için de hocama minnettarım. Bu süreçte seni anlayan ve destekleyen bir aileye sahip olmanın, elde edilen başarılarla önemli bir katkısı olduğunu anladım. Bu sebeple öncelikle maddi ve manevi hiçbir yardımlarını esirgemeyen ve bana olan inançlarını her zaman dile getirerek desteklerini gösteren kardeşlerim Gökçe Çarkıt ve Mehmet Ali Çarkıt’a; ayrıca bu süreçte bana aile kurma mutluluğunu yaşatan ve akademisyen olma yolunda aldığım kararlarda her zaman arkamda duran eşim İbrahim Altunkes’e sonsuz teşekkürler ediyorum. Bu zorlu ve stresli süreci onların varlıkları, destekleri ve yardımları sayesinde kolaylıkla atlatabildim. Akademisyenlik yolunda attığım ilk adımın ürünü olan bu çalışmayı evlatları olduğum için kendimi her zaman çok şanslı hissedeceğim annem Zeynep Çarkıt’a, babam Mustafa Çarkıt’a ve yüksek lisansı kazandığımda büyük bir gurur yaşayan ve beni sevinçle kucaklayan, ancak bitirmemin mutluluğunu birlikte yaşayamadığımız rahmetli amcam Muzaffer Çarkıt’a ithaf ediyorum.

Merve ALTUNKES
Aralık-2019

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	III
ÖN SÖZ.....	V
İÇİNDEKİLER.....	VI
KISALTMALAR LİSTESİ.....	VIII
TABLolar LİSTESİ.....	IX
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	X
1.GİRİŞ.....	1
2. KONU İLE İLGİLİ ÖNCEKİ ARAŞTIRMALAR.....	4
3.GÜVENLİK, ULUSAL GÜVENLİK VE ULUSAL GÜVENLİK POLİTİKASI.....	11
3.1.Güvenlik ve Ulusal Güvenlik Kavramı.....	11
3.2. Ulusal Güvenlik Politikası.....	16
3.2.1. Ulusal Güvenlik Politikası ve Kavramsal Kaynakları.....	16
3.2.2. Ulusal Güvenlik Politikasını Biçimlendiren Düşünce Akımları.....	19
3.2.2.1. İdealizm ve Ulusal Güvenlik Politikası.....	19
3.2.2.2. Realizm ve Ulusal Güvenlik Politikası.....	20
3.2.2.3. Liberalizm ve Ulusal Güvenlik Politikası.....	22
3.2.2.4. Marksizm ve Ulusal Güvenlik Politikası.....	22
4. TÜRKİYE’NİN ULUSAL GÜVENLİK POLİTİKALARININ KAYNAKLARI VE DÖNÜŞÜM ÖNCESİ GÜVENLİK POLİTİKALARININ OLUŞUM SÜRECİNDE YER ALAN KURUMLAR.....	24
4.1. Türkiye’nin Ulusal Güvenlik Politikalarının Kaynakları.....	25
4.1.1. Türkiye’nin Ulusal Gücü.....	26
4.1.2. Türkiye’nin Ulusal Çıkarları.....	28
4.1.3. Türkiye’nin Ulusal Tehditleri.....	30
4.1.3.1. İç Tehditler.....	31
4.1.3.2. Dış Tehditler.....	32
4.1.4. Türkiye’nin Güvenlik Kültürü.....	34
4.2. Dönüşüm Öncesi Türkiye’nin Güvenlik Politikalarının Oluşum ve Yürütülmesi Sürecinde Yer Alan Kurumlar.....	35
4.2.1. Bakanlar Kurulu.....	35
4.2.2. Cumhurbaşkanlığı.....	36
4.2.3. Türkiye Büyük Millet Meclisi.....	36
4.2.4 Milli Güvenlik Kurulu.....	37
4.2.5. Milli Savunma, Dışişleri ve İçişleri Bakanlıkları.....	40
4.2.6. Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanlıkları.....	41
4.2.7. Milli İstihbarat Teşkilatı.....	43
4.3. Türkiye’nin Ulusal Güvenlik Sisteminin İşleyişi ve Sistem İçerisinde Askerin Yeri.....	44
5. TÜRKİYE’NİN GÜVENLİK KURUMLARININ YAPISAL DÖNÜŞÜMÜNÜN TÜRKİYE’NİN GÜVENLİK POLİTİKALARINA ETKİLERİ.....	48
5.1. Türkiye’nin Güvenlik Kurumlarında Dönüşümü Başlatan Gelişmeler ve Dönüşüm Süreci.....	48
5.1.1. 1999 Helsinki Zirvesi Kararları Sonrası Değişim Süreci.....	48
5.1.2. 15 Temmuz Darbe Teşebbüsü Sonrası Güvenlik Kurumlarında Yeniden Yapılandırılma.....	52
5.1.2.1. 15 Temmuz Darbe Teşebbüsü Sonrası Çıkarılan KHK’lar ve Güvenlik Kurumları.....	52
5.1.2.2. 2017 Anayasa Değişikliği Sonrası Güvenlik Kurumları.....	54
5.2. Türkiye’nin Güvenlik Kurumlarındaki Dönüşümün Güvenlik Politikalarına Etkileri.....	59
5.2.1. Dönüşümün Kurumlar Bağlamında Değerlendirmesi.....	60
5.2.2. Dönüşümün Kaynaklar Bağlamında Değerlendirilmesi.....	68
5.2.2.1. Dönüşümün Ulusal Güvenlik Kavramı ve Güvenlik Odaklı Bakış Açısına Etkilerinin Değerlendirilmesi.....	68

5.2.2.2. Dönüşümün Tehdit Algılamaları ve Güvenlik Politikasına Yönelik Etkilerinin Değerlendirilmesi	71
6. SONUÇ VE TARTIŞMA	75
KAYNAKLAR	80
ÖZ GEÇMİŞ	

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	:Avrupa Birliği
ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
AET	:Avrupa Ekonomik Topluluğu
AGİT	:Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AT	:Avrupa Topluluğu
BM	:Birleşmiş Milletler
IEP	:Institute for Economics & Peace / Ekonomi ve Barış Enstitüsü
IMF	:International Money Fund/Uluslararası Para Fonu
KHK	:Kanun Hükmünde Kararname
MGK	:Milli Güvenlik Kurulu
MGSB	:Milli Güvenlik Siyaseti Belgesi
MİT	:Milli İstihbarat Teşkilatı
MSYK	:Milli Savunma Yüksek Kurulu
NATO	:North Atlantic Treaty Organization / Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NSC	:National Security Council
PKK	:Partiya Karkeren Kurdistan / Kürdistan İşçi Partisi
RF	:Rusya Federasyonu
RTÜK	:Radyo ve Televizyon Üst Kurulu
SIPRI	:Stockholm International Peace Research Institute / Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü
SSCB	:Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	:Türkiye Büyük Millet Meclisi
TSK	:Türk Silahlı Kuvvetleri
YÖK	:Yükseköğretim Kurulu

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablolar

Sayfa

Tablo 4.1. 2000’li Yıllara Kadar Algılanan Tehditler, Güvenlik Politikaları ve Etkileri	30
Tablo 5.1. Ordunun Siyasi Özerkliğinin Göstergeleri.....	63
Tablo 5.2. Türkiye’nin Sivil-Asker İlişkilerinde Reform Özeti.....	64
Tablo 5.3. Yeniden Yapılandırma Sonrası Türkiye’de Askerin Özerklik Derecesi.....	66

ŞEKİLLER LİSTESİ

<u>Sekiller</u>	<u>Sayfa</u>
Şekil 3.1. Güvenlik Politikasının Kavramsal Kaynakları	17
Şekil 4.1. Dönüşüm Öncesi Türkiye'nin Güvenlik Politikalarının Unsurları	25
Şekil 4.2. Milli Güvenlik Sistemi	45
Şekil 5.1. Dönüşüm Sonrası Türkiye'nin Güvenlik Politikalarının Unsurları	67

1.GİRİŞ

Uluslararası ilişkiler yazının temel kavramlarından birisi olan güvenlik, özne tarafından sahip olunan veya korunmak istenen varlığa, değere, bütünlüğe yönelik zarar doğurabilecek herhangi bir tehdit algılanmadığı anlarda var olması ile durumsal, insanlığın ortaya çıktığı ilk andan bu yana elde etmeyi arzuladığı temel durum olması nedeniyle de ontolojiktir. İnsan ile birlikte ortaya çıkan bu kavram, insanın oluşturduğu ve ürettiği bütün kurumlar için de geçerli olmuştur. Bununla birlikte güvenlik çerçeve bir kavramdır. Önüne gelen bir isim ile birlikte sahip olduğu geniş anlamı, korunacak nesnenin muhtevasına göre daralmaktadır. Bu bağlamda ulusal güvenlik bir ülkenin ve vatandaşlarının sahip olduğu çıkarlarına yönelik zarar doğurabilecek tehditlerin olmayışı olarak kısaca tanımlanabilir.

Ulusal güvenliğin sağlanması ise, devletlerin en temel görevleri arasında sayılmaktadır. Bu temel görevini yerine getirebilmek amacıyla giriştikleri çabalar sonucunda devletler ulusal güvenlik politikalarını oluşturmaktadır. Kaynaklar, ulusal güvenlik politikalarının çıkış noktasını ve eksenini belirlemektedir. Bu bağlamda ulusal tehditler, ulusal çıkarlar, ulusal güç ve o ülkenin güvenlik kültürü devreye girmektedir. Kurumlar ise kaynakların çizdiği çerçeveler içerisinde ulusal güvenlik politikalarını oluşturmakta ve yürütmektedir. Devlet aygıtı içerisinde yasal olarak güvenliğin sağlanmasına yönelik karar alma yetkisine sahip siyasi mekanizmalar, yine yasal olarak kararların alınmasında yardımcı olarak görevlendirilmiş kurumlar ile birlikte güvenlik politikaları oluşturulmakta ve yürütülmektedir. Bu minvalde görevlendirilmiş bu aktörler o ülkenin güvenlik kurumlarını oluşturmaktadır.

Türkiye'nin ulusal güvenlik politikalarının oluşum ve yürütülmesi aşamaları literatürde yoğun bir şekilde tartışılmalıdır. 1980 darbesi sonrasında yapılan düzenlemeler çerçevesinde devlet aygıtı içerisinde sivil-asker ilişkilerinin ordu lehine inşa edildiği bir sistem oluşturulmuş, güvenlik politikalarının oluşum aşamasında yasal ve anayasal olarak birçok kurulun varlığı öngörülmüş olsa bile uzunca bir süre ordu tek ve temel aktör olarak rol almıştır. Bu durum Türkiye'nin güvenlik politikalarının oluşum aşamasında demokrasinin öngördüğü kanalların kullanılmayışına sebep olarak, Türkiye'de güvenliğin yalnızca askeri önlemler aracılığıyla sağlanabileceği bir anlayışı yerleştirmiştir. Bu anlayışa bağlı olarak Türkiye'nin ulusal güvenlik politikaları, sert güvenlik önlemlerini içerisinde barındıran realist bir eksene oturmuştur.

Ancak 2000'li yılların başından itibaren Türkiye'nin ulusal güvenlik sistemi üzerine önemli dönüşümlerin yaşandığı bir sürece girilmiştir. Çalışmada bu dönüşüm süreci "iki dalga" metaforu ile açıklanmaktadır. Çünkü güvenlik kurumlarına ait ilk düzenlemelerin yapılmaya başlandığı 2001 yılı ile son düzenlemelerin yapılmaya başlandığı 2018 yılı arasında dönüşüm belirli bir sisteme oturtulmamış, değişiklikler belirli tarih aralıklarında parça parça hayata geçirilmiştir. Bu çerçevede ilk dönüşüm dalgasının başlangıcını 1999 Helsinki Zirvesi oluşturmaktadır. Bu ilk dönüşüm dalgası, Zirve'de alınan kararlar ile birlikte Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne (AB) aday ülke statüsünü kazanmasını takiben yapılmaya başlanan anayasal ve yasal değişiklikleri içerisinde barındırmaktadır. Bu dönemde AB'ye üyelik çerçevesinde güvenlik kurumlarının demokratikleşmesi adına önemli kazanımlar elde edilmiştir. Ancak Türkiye'nin güvenlik kurumlarına yönelik önemli değişikliklerin hızla hayata geçirildiği bu süreç, Türkiye ve AB arasındaki ilişkide yaşanan duraksamayla bağlantılı olarak tamamlanamamıştır. Böylece ilk dalgaya ait son düzenleme 2005 yılında hayata geçirilmiştir. Türkiye'nin ulusal güvenlik kurumlarında yaşanan dönüşümün ikinci dalgası ise 2016 yılında yaşanan darbe girişiminin engellenmesinin hemen ardından başlamıştır. Bu dönüşüm süreci, darbe girişiminin engellenmesinden hemen sonra ilan edilen olağanüstü hal döneminde çıkarılan kanun hükmünde kararname ekserinde değişiklikleri ve 2017 yılında Türkiye'de hükümet sisteminin değişikliğiyle sonuçlanan Anayasa Referandumu sonrası yeniden yapılanmayı kapsamaktadır. Böylece Türkiye'nin güvenlik kurumları ilk olarak Avrupa Birliği'ne katılım amacıyla gerçekleştirilen uyum çabaları sonucu önemli değişiklikler yaşarken, 2016 sonrasında iç dinamikler bağlamında yeniden yapılandırılma süreci hız kazanmıştır.

Bu iki dönüşüm dönemi sonrasında Türkiye'nin güvenlik politikalarının oluşum sürecine kurumların katılımında önemli değişiklikler yaşanmış, özellikle de sürece katılımında ordunun rolü yeniden düzenlenmiştir. Rollerin yeniden dağılımının Türkiye'nin güvenlik politikalarını nasıl etkilediği bu çalışmanın çıkış noktasını oluşturmaktadır. Bu bağlamda çalışmada, 2000'li yılların ilk on yılında başlayıp 2016 sonrasında hız kazanan Türkiye'nin ulusal güvenlik kurumlarının dönüşümü ile birlikte oluşturulan yeni sistemin Türkiye'nin güvenlik politikalarında ne gibi değişiklikleri beraberinde getirdiğini ortaya çıkarmak temel amaç olmuştur. Belirlenen önem ve amaç çerçevesinde çalışma aşağıda belirtilen dört soruya cevap bulmaya odaklanmıştır. Bu sorular:

- Türkiye'nin güvenlik kurumlarının yapısal dönüşümünde motor güç ne olmuştur ve bu süreci başlatan gelişmeler (dinamikler) nelerdir?
- Dönüşüm sonrasında Türkiye'nin ulusal güvenlik sistemi içerisinde aktörler hangi görevleri üstlenmiştir?
- Temel amaçları çerçevesinde incelendiğinde Türkiye'nin güvenlik kurumlarında dönüşüm süreci tamamlanmış mıdır?
- Güvenlik kurumlarında var olan bu dönüşüm, Türkiye'nin ulusal güvenlik sistemini daha demokratik bir düzeye taşıyabilmiş midir?

Sorulan bu soruların çerçevesinde çalışma içerisinde sınanacak şu iki hipotez geliştirilmiştir:

- Türkiye'nin güvenlik politikaları üzerindeki askeri hâkimiyet güvenlik kurumlarında yaşanan yapısal dönüşüm ile birlikte azalmıştır. Bununla güvenlik politikalarının oluşum ve yürütülmesi aşamasında demokratik kanallar açılmıştır.
- Türkiye'nin güvenlik kurumlarında yaşanan dönüşüm, Türkiye'nin güvenlik politikalarında realist eksenin terk edilmesiyle sonuçlanmıştır.

Nitel araştırma yöntemleri kullanılarak hazırlanan bu çalışmada bulgular tarihsel bir yaklaşımla ele alınmıştır. Bu bağlamda araştırma evrenini 1999 Helsinki Zirvesi sonrası başlayan ve 2016 darbe girişimi sonrasında hız kazanan Türkiye'nin güvenlik kurumlarındaki dönüşümün mevzuat belgeleri ve bu süreçteki güvenlik politikalarının çıktıları oluşturmaktadır. Değişimin güncelliğini koruması sebebiyle Türkiye'nin ulusal güvenlik politikalarının üzerinde paradigma değişiminin olup olmadığını sınamak mümkün değildir. Bu sebeple çalışmada Türkiye'nin güvenlik politikalarının parametrik çıktılarına odaklanılacaktır.

Dört kesim yaklaşımına göre hazırlanan bu tezin, birinci ve ikinci bölümünü oluşturan ilk kesiminde öncelikle çalışmanın konusu, önemi, denenceleri, amaçları ortaya koyulmaktadır. Ardından literatür taraması aşamasında tezin konusu ile ilgili elde edilmiş diğer çalışmalara yer verilmekte ve bu çalışmaların önemleri, amaçları ve denenceleri hakkında genel değerlendirmeler yapılmaktadır.

Devamında çalışmanın ikinci kesimini oluşturan kavramsal ve kuramsal çerçeve kesimi gelmektedir. Bu kesim içerisinde yer alan, çalışmanın üçüncü bölümü iki başlıktan oluşturulmuştur. Öncelikle güvenlik ve ulusal güvenlik kavramlarının etimolojik ve epistemolojik açıdan incelemesine daha sonrasında ulusal güvenlik politikalarının muhtevasına, kaynaklarına ve düşünsel temellerine değinilmektedir. Dördüncü bölümde ise, dönüşüm öncesi Türkiye'nin ulusal güvenlik politikalarının oluşum aşamasına yönelik bir çerçeve oluşturulmaya çalışılmaktadır. Bu bağlamda bölüm içerisinde Türkiye'nin ulusal güvenlik politikalarının kaynakları ve dönüşüm öncesinde Türkiye'nin güvenlik kurumları çerçevesinde detaylı bilgiler verilmiştir. Bu bölüm içerisinde Türkiye'nin güvenlik politikalarında askerin yerinin tartışılması kaçınılmaz olarak ortaya çıkmıştır.

Son olarak denencelerin derlendiği, sınındığı ve katkıların ortaya çıktığı çözümlemeler kesimine ait beşinci bölümde öncelikle Türkiye'nin güvenlik kurumlarında yaşanan dönüşüm sürecini başlatan gelişmeler ve kurumların yaşadığı

dönüşümler detayları ile birlikte incelenmiştir. Daha sonrasında ise Türkiye'nin güvenlik kurumlarında yaşanan dönüşümün güvenlik politikaları üzerindeki etkileri, kaynaklar ve kurumlar bağlamında tartışılmış ve denenceler sınanmıştır. Son olarak, çalışmanın son kesiminin yer aldığı altıncı bölümde bulgulara, önerilere, hipotezlerin sınanma sonuçlarına ve genel bir değerlendirme ve tartışmaya yer verilmiştir.

2. KONU İLE İLGİLİ ÖNCEKİ ARAŞTIRMALAR

Bu çalışmada genel olarak Türkiye'nin güvenlik kurumlarında yaşanan dönüşümün güvenlik politikaları üzerindeki yansımalarına odaklanılmıştır. Dönüşüm öncesi son halini 1982 Anayasası ve sonrasında gerçekleştirilen yasal düzenlemeler ile alan Türkiye'nin güvenlik kurumları üzerinde ilk olarak 1999 Helsinki Zirvesi ile dönüşüm dalgası yaşanmıştır. İkinci dönüşüm dalgası ise son düzenlemenin yapıldığı 2005 tarihinden tam 12 yıl sonra 15 Temmuz darbe girişiminin engellenmesinin hemen ardından başlamış, 2018'in Temmuz ayında tamamlanmıştır. Gerçekleştirilen literatür taraması sonucunda, 2017 yılına ait anayasa değişikliğinin de dahil edildiği Türkiye'nin güvenlik kurumlarında yaşanan yapısal dönüşüm bağlamında Türkiye'nin güvenlik politikalarının analizine odaklanan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Böylece çalışmanın öznel yönü yapısal dönüşümün tamamlanmasının ardından Türkiye'nin ulusal güvenlik kurumlarının analizi noktasında öne çıkmaktadır. Bununla birlikte literatür taraması safhasında belirli anahtar kavramlar saptanmış ve bu anahtar kavramlar üzerinden yapılan tarama sonucunda elde edilen kaynaklar iki farklı grup içerisinde tasnif edilmiştir. Çalışma içerisinde kullanılan anahtar kavramlar; güvenlik, ulusal güvenlik, ulusal güvenlik politikası, Türkiye'nin ulusal güvenlik politikaları, Türkiye'nin güvenlik kurumları olmuştur. Bu anahtar kavramlar içerisinde çalışma ile ilintili yaklaşık iki yüzün üzerinde Türkçe ve İngilizce literatüre ait, kitap, makale ve teze erişim sağlanmıştır. Elde edilen kaynaklar çalışma içerisinde kullanılmış ve metin içerisinde bulunanlar kaynaklar bölümüne işlenmiştir. Ancak bu bölüm altında hepsine yer vermek olanaksızdır. Bu sebeple bu bölüm içerisinde iki tasnif altında temel referans kaynaklara yer verilecektir. Bunlardan öncelikle kuramsal çerçevenin çizildiği güvenlik, ulusal güvenlik kavramları ve ulusal güvenlik politikaları üzerine yazılmış kitap, makale ve tezler, ardından Türkiye'nin güvenlik politikaları ve güvenlik kurumları ile ilgili kitap, makale ve tezler yayım tarihlerine göre sıralanarak sunulacaktır.

Güvenlik, ulusal güvenlik, ulusal güvenlik politikaları üzerine öne çıkan temel çalışmalar tarihsel olarak şu şekilde sıralanabilir:

Gabriel A. Almond 1956 yılında yayımlanan "Public Opinion and National Security Policy" adlı makalesinde, kamuoyunun sorunları ile ulusal güvenlik politikasının sorunlu yanlarını açıklamıştır. Almond çalışmada güvenlik politikasının yapımında demokratik siyasi süreçlerin güçlendirilmesi amacıyla atılması gereken adımları detaylıca tartışmıştır.

Arnold Wolfers 1952 yılında yayımlanan "National Security As an Ambiguous Symbol" adlı makalesinde, ulusal güvenlik ve ulusal çıkar gibi kavramların muğlaklığını ele almıştır. Wolfers makalesinde ayrıca ulusal çıkar kavramının içeriğinin değişimine yönelik bir analiz sunmaktadır. Bu minvalde 1929 tarihinde yaşanan Büyük Buhran döneminde ulusal çıkar kavramının içeriğini refah eksenli yorumlar doldurmuştur. Ancak Soğuk Savaş ile birlikte artan dış saldırı tehditleri ulusal çıkar kavramının güvenlik eksenli yorumlanmaya başlanmasına sebep olmuştur. Tam da bu sebeple Wolfers'a göre ulusal çıkar veya ulusal güvenlik gibi siyasi formüllere fazla kullanılmaya başlandığı zaman dikkatle yaklaşmak gerekmektedir. Çünkü böyle dönemlerde bu kavramlar herkes için aynı şeyleri ifade etmeyebilir. Bu sebeple ulusal güvenlik kavramının sahip olduğu bu muğlaklık endişe vericidir. Bununla birlikte Wolfers çalışmasında ulusal güvenliği, bir ulusun hâlihazırda az ya da çok sahip olabileceği veya az ya da çok sahip olmak isteyeceği bir değer olarak tanımlamıştır.

Barry Buzan'ın (1983) "People, States and Fear" (İnsanlar, Devletler ve Korku) isimli kitabı Soğuk Savaş sürecinde klasikleşen askeri odaklı güvenlik anlayışına yönelik önemli eleştirileri içerisinde barındırarak, güvenliğin uluslararası sistem seviyesinden birey seviyesine kadar geniş bir yelpazede düşünülmesi gerekliliğinin üzerinde durulmuştur. Buzan'a göre güvenlik kavramının yeniden düşünülmesi gerekliliği öncelikle ulusal güvenlik sorunlarının anlaşılabilmesi için ulusal güvenlik kavramının tam olarak tanımlanması gerektiğinden ortaya çıkmaktadır. Ancak kavramın literatürdeki hakim tanımı oldukça zayıf bir şekilde geliştirilmiştir. Bu minvalde Buzan çalışmasında, bu eksikliğin güvenlik sorunlarının bir parçası olduğunu ve geliştirilmiş

güvenlik kavramının güvenlik sorunlarını yapısal olarak yeniden tanımlayacağını göstermeye odaklanmıştır.

Stephen M. Walt'ın 1991 yılında yayımlanan "The Renaissance of Security Studies" adlı makalesi, güvenlik çalışmaları üzerine yazılmış önemli kaynaklardan birisidir. Walt makalesinde Soğuk Savaş dönemine ait güvenlik çalışmalarını incelemiş ve bu dönemde güvenlik çalışmalarının ana odağının "savaş olgusu" olduğu sonucuna varmıştır. Bununla birlikte Walt'a göre, İkinci Dünya Savaşı'nın ortaya çıkardığı yıkım ve dehşet sivillerin güvenlik konularına yönelik ilgisini tetiklemiş ve böylece güvenlik çalışmalarında "altın çağ (golden age)" yaşanmıştır. Bu dönem içerisinde güvenlik çalışmaları dar bir perspektif ile askeri çatışma kaynaklarına odaklanmış ve çatışmalara bu doğrultuda bir çözüm aramaya çalışmıştır. Soğuk Savaş'ın gerilemeye başladığı 60'ların ortasına doğru güvenlik çalışmalarının altın çağı da sona ermiştir. Ancak 1970'ler ile birlikte güvenlik çalışmalarında "Rönesans (Renaissance)" yaşanmış ve güvenlik çalışmaları ekonomik meseleleri de içine alarak konu olarak zenginleşmiştir. Walt'a göre güvenlik çalışmalarında Rönesans'ı başlatan gelişmeler; Vietnam Savaşı sonunda Amerika Birleşik Devletleri'nin dış ve güvenlik politikasının yeniden değerlendirilmesine duyulan ihtiyaç ve ilgi, 1970'li yılların sonuna doğru Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği arasında yaşanan Détente döneminin bozulması, verilere erişimin artması, güvenlik alanında uluslararası hakemli dergilerin doğuşu, finansal desteğin artışı olarak kısaca sıralanabilir.

David A. Baldwin'ın 1997 yılında yayımlanan "The Concept of Security" adlı makalesi, güvenlik kavramının devletlerin politika gündemlerine yönelik tanımlanmasından kaynaklanan karmaşıklığı gidermek amacıyla kaleme alınmıştır. Bu sebeple makalede güvenlik kavramını ampirik ve normatif söylemlerden ayırmaya çalışılmıştır. Bu çabalar çerçevesinde Baldwin güvenliği öncelikle "ihmal edilen bir kavram" olarak ele almıştır. Bununla birlikte güvenliğin probleminin belirlenmesi için "Kim için güvenlik?", "Hangi değerler için güvenlik?", "Ne derecede güvenlik?", "Tehdit nedir?" gibi soruların sorulması gerekmektedir.

Ken Booth'un 2007 yılında "Theory of World Security" adıyla yayımlanan ve 2012 yılında Türkçeye çevrilen Dünya Güvenliği Kuramı adlı kitabı, yazarın cümleleri ile ifade edecek olursak, merkezinde "özgürleştirici realizmin" yer aldığı "eleştirel bir güvenlik kuramı inşa etme çabasıdır". Bu çaba ise 21. yüzyılın getirdiği (Booth, bu sürecin başlangıcını 11 Eylül Saldırıları olarak ele almıştır) yeni tehditlerin, "Yeni Yirmi Yıllık Kriz" ortaya çıkardığını ve bu sebeple güvenliğin çağımızdaki komplike gerçeklerini anlama zorunluluğu ile ortaya çıkmıştır.

Beril Dedeoğlu'nun ilk olarak 2008 yılında yayımlanan "Uluslararası Güvenlik ve Strateji" adlı kitabı öncelikle tarihsel süreç içerisinde uluslararası aktörlerin ve dinamiklerin, uluslararası sistem içerisinde hangi hesaplar içerisinde şekillendirildiğini betimlemeye çalışmaktadır. Bununla birlikte çalışmada güvenlik ve strateji kavramlarının kullanıldığı alanlar, uluslararası ilişkilerdeki yerleri, tarihsel arka planları ve temel özellikleri ortaya konularak teorik bir derinliğin yanında uygulamadaki örneklerine de yer verilmiştir.

John Baylis'in 2008 yılında yayımlanan "The Concept of Security in International Relations" adlı makalesi, aynı yıl Uluslararası İlişkiler Dergisi'nde Türkçe olarak yayımlanmıştır. Baylis çalışmasında, Soğuk Savaş'ın ardından yaşanan konjonktürel gelişmelerin uluslararası ilişkiler literatürü ile bağlantılı olarak güvenlik yaklaşımları üzerindeki etkilerine ve bu etkiler çerçevesinde yeni bakış açılarının gelişimine odaklanmıştır. Nihayetinde çalışmada, Soğuk Savaş'ın ardından geçen süre içerisinde güvenlik yaklaşımlarının realist düşüncenin egemen olduğu dönemlerden önemli ölçüde farklılaştığı, bu farklılığın geleneksel yaklaşımlara önemli ölçüde karşı çıkılması ekseninde geliştiği sonuçlarına varılmıştır.

Paul Williams'ın derlediği ve 2008 yılında yayımlanan "Security Studies: An Introduction" adlı editoryal kitap, temelde güvenlik çalışmalarını ortaya çıkartan kuramlara, kavramlara, kurumlara ve sorunlara açık ama çok yönlü bir giriş yapmayı amaçlamıştır. Bu amaç çerçevesinde kitap içerisinde güvenlik politikalarının temelini oluşturan ana teorilerin incelemelerine ve teorilerin güvenliğin ne olduğu ve ne olması gerektiğine yönelik görüşlerine yer verilmiştir. Kitap içerisinde güncel tartışmaların

merkezinde yer alan savaş, güvenlik ikilemi, terörizm, etnik çatışmalar, insan güvenliği, sağlık gibi hem geleneksel hem de yeni ortaya çıkan kavramlara da yer verilmiştir. Bununla birlikte çalışma içerisinde güvenliğin sağlanması için ittifaklar, bölgesel örgütler ve Birleşik Milletler gibi kurumların oynayacağı rolün önemi vurgulanmış ve son olarak terörizm, isyan, silahlı çatışma, nüfus hareketleri, organize suç ve enerji temini gibi uluslararası güvenliğin sağlanmasında öne çıkan zorluklar irdelenmiştir.

Pınar Bilgin'in 2010 yılında yayımlanan "Güvenlik Çalışmalarında Yeni Açılımlar: Yeni Güvenlik Çalışmaları" adlı makalede, genel olarak Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte geleneksel güvenlik çalışmaları üzerine yapılan yoğun tartışmalar sonrasında ortaya çıkan yeni güvenlik çalışmalarının tanıtılması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda çalışma içerisinde öncelikle yeni güvenlik çalışmalarının nasıl ve neden oluştuğu açıklanmıştır. Makaleye göre güvenlik üzerine yeni açılımların ortaya çıkmasında büyük ölçüde Soğuk Savaş sonrasında iki süper gücün savaş tehlikesi ortadan kalktığında yumuşak güvenlik sorunlarının görünür hale gelmesi etkili olmuştur ancak, 1990 öncesinde ortaya çıkan Bağlantısızlar Hareketi, Kuzey-Güney gerilimine odaklanan yeni uluslararası ekonomik düzen çağrıları, Dünya Düzeni Modelleri Projesi, alternatif savunma yaklaşımı, kadın hareketleri öncül yaklaşımlar bu fikirleri önemli ölçüde beslemiştir. Çalışmanın devamında yeni güvenlik çalışmalarının sunduğu öneri ve katkıları çerçevesinde Kopenhag Ekolü ve Aberystwyth Ekolü argümanları tartışılmıştır.

Fikret Birdişli 2011 yılında yayımlanan "Ulusal Güvenlik Kavramının Tarihsel ve Düşünsel Temelleri" adlı makalesinde, Soğuk Savaş ile birlikte kullanımında yaygınlaşma başlayan ulusal güvenlik kavramının temellerini siyaset biliminin ana akım teorileri olan İdealizm, Realizm, Liberalizm ve Marksizm içerisinde aramıştır. Bu araştırmada ulusal güvenliğin bütünleştirici parçaları olan güç, çıkar ve tehdit kavramları anahtar olarak kullanılmıştır. Böylece ulusal güvenlik politikalarının analizinde kullanılabilecek faydalı bilgilerin toparlanması amaçlanmıştır.

Fikret Birdişli'nin 2014 yılında yayımlanan "Teori ve Pratikte Uluslararası Güvenlik" adlı kitabı güvenlik kavramı, teorisi ve uygulamaları yönünden derin bir içerik sunmaktadır. Çalışma içerisinde bir taraftan güvenliğe teorik açıdan yaklaşıırken, diğer taraftan uluslararası alanda güvensizliğin kaynakları, güncel güvenlik sorunları, bölgesel çatışma alanları, güvenlik sorunlarının çözüm yöntemlerine de değinerek pratikte güvenlik üzerine bilgiler verilmiştir.

Türkiye'nin güvenlik politikaları ve kurumları ile ilişkili öne çıkan temel çalışmalar tarihsel olarak şu şekilde sıralanabilir:

Rona Aybay 1978 yılında kaleme aldığı "Milli Güvenlik Kavramı ve Milli Güvenlik Kurumu" adlı makalesinde, öncelikle milli güvenlik kavramının tanımı üzerine yoğunlaşmış, ardından 1960 Anayasası ile birlikte Türkiye'nin anayasal kurumlarından birisi haline gelen Milli Güvenlik Kurumunun tarihi, kuruluşu ve 1971 yılında gerçekleşen anayasa değişikliği sonrası devlet aygıtı içerisinde edindiği ayrıcalıklı konumuna yer vermiştir. Aybay'a göre milli güvenlik kavramının bilimsel bir tanımın yapılması bilimsel, yerleşik veya hukuki bir kavram olmamasından dolayı imkansızlaşmaktadır. Buna rağmen milli güvenlik kavramı üzerinde, 1947 yılında ilk kullanılışından beri, akademik anlamda önemli bir ilgi uyanmış ve bu doğrultuda kavram gelişmeye ve genişlemeye başlamıştır. Ancak Aybay'a göre milli güvenlik üzerinde yaşanan gelişme ve genişleme ile birlikte iki önemli sorun ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki milli güvenliğin anayasal hakların kısıtlanması amacıyla sıklıkla başvurulan bir kavram olmaya başlamasıdır. Diğer ise ülkelerin yapılarına eklenen yeni milli güvenlik organlarının diğer aktörler ile yetki ve sorumluluk ilişkilerinin ölçütünün ne olması gerektiğidir.

Ümit Cizre Sakallıoğlu'nun 1997 yılında yayımlanan "The Anatomy of the Turkish Military's Political Autonomy" isimli makalesi, 1980 askeri darbesinden sonra doksanlar boyunca Türk Silahlı Kuvvetlerinin siyasal alanda genişleyen rolünün genişlemesine odaklanmaktadır. Türkiye'de sivil asker ilişkilerinin kendine özgü doğası, tarihsel süreç içerisinde, silahlı kuvvetlerin siyasal alanda bağımsızlığını güçlendiren ve koruyan bir mirasın oluşmasına sebep olmuştur. Bu çerçevede içerisinde çalışma Türkiye'nin siyasal sisteminde sivil üstünlüğünün yeniden sağlanmasında

ortaya çıkabilecek zorlukları değerlendirmeyi amaçlamıştır. Bu çalışma Türkiye’de güvenlik kurumlarında dönüşümün başlamışından önceki Türkiye’nin sivil-asker ilişkilerinin yapısını ve askerin sistem içerisinde sahip olduğu özerkliği yansıtmayı noktasında önemli bir kaynak olmaktadır.

Ali L. Karaosmanoğlu 2000 yılında yayınlanan “The Evolution of the National Security Culture and The Military in Turkey” adlı makalesinde, Türkiye’nin dış ve güvenlik politikalarının üzerinde kültürel etkenlere odaklanmaktadır. Karaosmanoğlu bu çalışmada iki soruya cevap aramıştır: Türkiye’nin güvenlik kültürünün devamlılığını sağlayan etken nedir ve ordunun bu evrimsel süreçteki rolü ne olmuştur? Bu sorular ekseninde Karaosmanoğlu, Türkiye’nin güvenlik kültürünün tarihsel bağlamda baskın saldırgan reelpolitikten, baskın savunmacı reelpolitığa evrildiğini, Batılılaşma sürecinin güvenlik kültürünün evriminde önemli bir iz bıraktığını ve ordunun dış ve güvenlik politikalarında hala önemli bir aktör olmakla birlikte rolünün kademeli olarak azaldığı argümanlarını geliştirmiştir.

Gencer Özcan ve Şule Kut’un editörlüğünde 2000 yılında yayınlanan En Uzun On yıl: Türkiye’nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar isimli derleme kitapta, Türkiye’nin Soğuk Savaş’ın bitimiyle birlikte yaşadığı güvenlik sorunlarına ve bunlara yönelik geliştirilen dış ve güvenlik politikalarına odaklanılmıştır. Kitap içerisinde, doksanlı yıllar boyunca Türkiye’nin uluslararası, bölgesel ve ulusal çapta yaşanan değişikliklere verdiği tepkiler, ülke içerisinde ve sınırları dışında algılanan tehditlerin değişimi, on yıl içerisinde ulusal güvenlik ve dış politika yapımında askerin artan etkisi toplamda on altı çalışma ve iki giriş yazısı ile aktarılmaya çalışılmıştır.

Pınar Bilgin (2004), Karaosmanoğlu ve Taşhan’ın derlediği The Europeanization of Turkey’s Security Policy: Prospects and Pitfalls isimli kitapta yayımlanan “Clash of Cultures: Differences Between Turkey and the European Union on Security” adlı makalesinde Soğuk Savaş sonrasında Avrupa Birliği ve Türkiye’nin güvenlik kültürlerinde yaşanan değişimi analiz etmiştir. Bilgin’e göre Soğuk Savaş sonrasında hem Avrupa Birliği hem de Türkiye, birbirlerinin yaşadığı güvenlik sorunlarına karşı giderek daha duyarsız hale gelmiştir. Bu duyarsızlık sonucunda ise iki aktörün arasında çatışma kültürü ortaya çıkmıştır. Çatışmalar ilk olarak 1990’lı yıllarda gelişen Avrupa Güvenlik mimarisinde Türkiye’nin rolü üzerine yapılan tartışmalarla ortaya çıkmıştır. Tarihsel süreç içerisinde Türkiye ve Avrupa Birliği arasında yaşanan farklılıklar artarak devam etmiştir. Sonuç olarak çalışma içerisinde öncelikle kuramsal çerçeve çizilmiş, ardından Soğuk Savaş sonrasında Avrupa Birliği’nin güvenlik kültürü ve Türkiye’nin güvenlik kültürü ayrı ayrı incelenmiştir.

Gencer Özcan’ın 2010 yılında Türkiye’de Ordu Devlet ve Güvenlik Siyaseti kitabında yayınlanan “Türkiye’de Milli Güvenlik Kavramının Gelişimi” isimli makalesi, Türkiye’de milli güvenlik kavramının Cumhuriyet’in kuruluş dönemlerine ait kullanımından başlanarak siyasal alanda geçirdiği evrime odaklanmıştır. Özcan makalesinde böyle bir analiz sonucunda Türkiye’nin sivil-asker ilişkilerinin çok fazla araştırılmamış bir yönünü ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Türkiye’de milli güvenlik kavramı kullanımında yaşanan sıklık ve anlamının sahip olduğu genişliğe rağmen yeterince incelenmemiş bir alan olması sebebi ile dikkat çekmekte ve çalışmanın özgünlüğü bu noktada ortaya çıkmaktadır. Nitekim çalışma içerisinde yapılan araştırmalar sonucunda Türkiye’de milli güvenlik kavramının, ordunun Türkiye’nin siyasal yaşamında edindiği konuma paralel olarak gelişme gösterdiği sonucuna varılmıştır.

Hale Akay’ın 2010 yılında yayımlanan “Security Sector in Turkey: Questions, Problems, and Solutions” isimli çalışmasında silahlı kuvvetlerin etkinliğine odaklanılarak Türkiye’nin güvenlik kurumları ve politikaları üzerinde öne çıkan sorunlar tartışılmıştır. Akay çalışmasında Türkiye’nin sivil-asker ilişkilerinin ve ilgili kurumsal yapıların birbirleri ile ilişkili üç özelliğini öne çıkarmıştır. Bunlardan ilki her askeri darbe ile derinleşen, geniş ve belirsiz bir ulusal güvenlik kavramı etrafında kurumsallaşan ve gizliliğin hakim olduğu idari ve yasama yapısıdır. İkincisi askeri alanın genişlediği ve siyasi alanın daraldığı bir vesayet formudur. Bu form içerisinde asker düzenlenmiş olarak değil, düzenleyici olarak yer almıştır. Son özellik ise ordu

içerisindeki özerk, kurumsal açıdan yalıtılmış ve aşırı merkezi örgütsel yapıdır. Akay’a göre bu sorunların çözümü için ulusal güvenliğin yeniden tanımlanması ve ordunun rejimin koruyucusu olduğu inancının önüne geçebilecek ve ordunun özerk örgütsel yapısını değiştirecek düzenlemelerin hayata geçirilmesi gerekmektedir. Son olarak Türkiye Büyük Millet Meclisinin güvenlik kurumlarını denetleme yetkisinin artırılmasına yönelik düzenlemelerin hayata geçirilmesi gerekmektedir. Bu çalışma Avrupalılaşma süreci sonrasında Türkiye’nin güvenlik kurumlarını ve sivil-asker ilişkilerini yansıtmaya noktasında hazırlanan tez için önem kazanmaktadır.

Ali L. Karaosmanoğlu’nun (2011), “Transformation of Turkey's Civil-Military Relations Culture and International Environment” makalesi 2007 yılı ile birlikte Türkiye’de sivil-asker ilişkilerinin işbirliği çerçevesinde dönüşümünü konu edinmektedir. Türkiye’nin sivil-asker ilişkilerini konu edinen literatür ise güç temelli analizlere odaklandığı için bu yaklaşımı açıklamakta yetersiz kalmıştır. Çalışma temelde literatürdeki bu boşluğu doldurmak amacıyla hazırlanmıştır. Karaosmanoğlu’na göre Türkiye’nin sivil-asker ilişkilerinde yaşanan bu dönüşüm Amerika Birleşik Devletleri’nin Irak’ı işgali sonrasında bölgenin karmaşık ve zorlu bir hale gelmesi ile başlamaktadır. Bu zorlu güvenlik ortamında hükümet ve ordu, PKK’ya karşı özellikle siyasal (askeri olmayan) mücadeleye yönelik yeni bir stratejik görünüm için çaba harcamaya zorlanmıştır. Ayrıca bu dönem içerisinde PKK ile mücadele için düzenlenen Irak’ın kuzey bölgesine yönelik hareketlerin uluslararası alanda meşruluk kazanması gerekmiştir. Bütün bu gelişmeler sonucunda politika yapım süreçlerinde sivil çabalara ihtiyaç duyulmuş ve hükümet güvenlik politikalarının oluşum aşamalarında ön plana çıkmaya başlamıştır.

Yaprak Gürsoy 2011 yılında yayınlanan “The Impact of EU-Driven Reforms on the Political Autonomy of the Turkish Military” isimli makalesinde, 1999 Helsinki Zirvesi sonrasında Avrupa Birliği’ne uyum çerçevesinde başlayan reformların Türkiye’nin sivil-asker ilişkileri üzerinde etkilerini tartışmıştır. Bu çerçeve içerisinde öncelikle reformlar ve sivil-asker ilişkilerinde yaşanan değişimler açıklanmıştır. Gürsoy’a göre Türkiye’de sivil-asker ilişkileri özellikle 2007 yılından itibaren yeni bir ivme kazanmıştır. Ancak yapılan reformlar sonucunda askerin siyasi özerkliği üzerinde keskin bir dönüşüm yaşanmamıştır. Gürsoy’a göre askeri özerkliğın sona ermesi için bu alanda daha çok reforma ihtiyaç vardır.

Esra Pakin Albayrakoğlu’nun 2012 yılına ait Türk Dış Politikasında Güvenlik Arayışları adlı kitapta yayımlanan “Güvenlik Kültürü ve Dış Politika: Türkiye’nin Güvenlik Kültüründeki Dönüşüm ve Türk Dış Politikasına Yansıması” isimli makalesi kökleri Osmanlı Devleti’nin yıkılış dönemine dayanan güvenlik kültürü üzerinde tarihsel süreç içerisinde nelerin değişip nelerin değişmediğine yönelik analizi içermektedir. Pakin Albayrakoğlu’na göre Soğuk Savaşın bitiminden önce Türkiye’nin güvenlik kültürü büyük ölçüde Osmanlı Devleti’nin son yıllarına ait tehdit algılamaları ile şekillendirilmiş, güvenlik politikası ise bu anlayışa dayandırılarak oluşturulmuştur. Ancak Soğuk Savaş’ın sona ermesi ve 1990’lar boyunca gündemi meşgul eden iç tehdit meselelerinin geride kalması ile birlikte Türkiye’nin güvenlik kültüründe önemli değişimler yaşanmıştır. Pakin Albayrakoğlu çalışmasında bu dönüşümün Osmanlı Devleti’nin yükseliş dönemine ait karakteristik özellikleri yansıttığını belirtmektedir. Çünkü bu dönemden itibaren içerde çok kültürlü toplum yapısı sahip olunan bir değer olarak kabul edilmeye başlamış ve dış politika da savunmacı diplomatik adımlar yerine vizyoner diplomatik adımlar atılmaya başlanmıştır.

Mustafa Aydın ve Fulya Ereker tarafından 2014 yılında yayımlanan “Türkiye’de Güvenlik: Algı, Politika, Yapı” adlı makale, çalışmamız için önemli bir referans kaynak olmuştur. Yazarlar makalede Türkiye’nin güvenlik ve strateji kültürünün oluşumunu, gelişimini, dayanaklarını ve uygulamasını konu edinmiştir. Bu çerçevede öncelikle tarih ve coğrafya unsurları çerçevesinde Türkiye’nin güvenlik algılamaları incelenmiştir. Devamında Türkiye’nin resmi güvenlik kavramsallaştırması ve Avrupa Birliği’ne uyum süreci çerçevesinde yapılan anayasal değişikliklerin ardından Türkiye’nin güvenlik kurumlarına değinilmiştir. Bu bölüm içerisinde Türkiye’nin güvenlik kavramsallaştırmasında ve politikalarının oluşum sürecinde askerin rolünün altı çizilmiştir. Son olarak Türkiye’nin Soğuk Savaş sonrasında güvenlik politikalarına yer

verilmiştir. Bu bağlamda çalışma Soğuk Savaş sonrası Türkiye'nin güvenlik politikasını kültürel, kavramsal, kurumsal açıdan detaylıca incelenmiştir.

Mustafa Aydın (2015), "Türkiye'de Güvenlik Kavramsallaştırması" isimli makalesinde, Türkiye'nin güvenlik kavramsallaştırmasında Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte ne gibi değişikliklerin yaşandığını ortaya koymayı amaçlamıştır. Bu amaç çerçevesinde öncelikle Türkiye'nin resmi güvenlik kavramsallaştırmasının geleneksel nitelikleri ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede Türkiye'nin geleneksel güvenlik kavramsallaştırmasının kökleri tarihi ve jeopolitik bağlamda ele alınmıştır. Resmi kavramsallaştırma saptanırken Türk Silahlı Kuvvetlerinin oynadığı rolün altı çizilmiştir. Son olarak Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte uluslararası alanda güvenliğin içeriğinde yaşanan değişimlerin Türkiye'ye yansması ele alınmıştır.

Ali Balcı'nın 2017 yılında yayımlanan Türkiye Dış Politikası: İlkeler, Aktörler ve Uygulamalar" adlı kitapta Türkiye'nin dış politikası, "dış politikanın içerideki iktidar ilişkilerinin ve kimlik mücadelelerinin bir uzantısı olduğu..." varsayımına dayandırılarak, Osmanlı'nın son dönem dış politikasından başlatılarak öne çıkan olaylar çerçevesinde, kronolojik akış içerisinde dönemlere ayrılarak incelenmiştir. Dönemler kendi içerisinde, dönemin karakteristik özelliği ve diğer dönemlerden farkları, karar verme sürecinde öne çıkan aktörleri, öne çıkan olaylar ve gelişmeler çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bu bakımdan tarihsel süreç içerisinde, Türkiye'nin dış politikasını öne çıkan olaylar ve aktörler çerçevesinde inceleyen bu kitap, Türkiye'nin dönemsel olarak karşılaştığı dış güvenlik sorunlarını yansıtmaya noktasında da önem kazanmaktadır.

Murat Yeşiltaş, Merve Seren ve Murat Aslan tarafından hazırlanan ve 2017 yılında yayımlanan "16 Nisan Referandumu Sonrası Türkiye'nin Ulusal Güvenlik Mimarisi: Sütunları Sağlamlaştırmak" adlı makale, anayasa değişikliği sonrasında Türkiye'nin güvenlik kurumlarının yeniden inşasına odaklanmıştır. Çalışma, Türkiye'nin ve müttefiklerinin güvenlik algılamalarının ve çıkarlarının nasıl şekillendiğine, Cumhurbaşkanlığı sisteminin Türkiye'nin güvenliğine yönelik katkılarının neler olacağına yönelik sorular ekseninde şekillenmiştir. Yazarlara göre, Cumhurbaşkanlığı sistemi ile birlikte güvenlik kurumlarının yeniden inşası önemli kazanımları içerisinde barındırmaktadır. Ancak Türkiye'nin şimdiki ve ileride ortaya çıkabilecek tehditlere karşı "kapsamlı, uzun vadeli, reel ortam ve şartlara adapte edilebilir" bir ulusal güvenlik politikası ve stratejisine ihtiyacı bulunmaktadır. Bu ihtiyacın da karşılanması durumunda Türkiye'nin yeni ulusal güvenlik mimarisi, benzer sorunlar ile karşı karşıya kalan ülkelere bile örnek olacak noktaya erişecektir.

Kazım Uğur Kızılaslan'ın 2018 yılında yayımlanan "Dış Politikanın Sivil-Asker İlişkileri Üzerindeki Etkisi: AB Koşulluluk İlkesi ve Türkiye'nin Ulusal Güvenlik Paradigması" adlı doktora tezi 1999 Helsinki Zirvesi sonrasında başlayan Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde yürürlüğe konulan reformların, Türkiye'nin sivil-asker ilişkileri üzerine etkilerini konu edinmiştir. Böylece çalışma içerisinde Türkiye'de askerin özerkliğinin tezahür alanları olarak belirlenen dış ve güvenlik politikaları reform öncesi ve sonrası olarak ayrılarak karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırmaya göre, Avrupalılaşma ve reform sürecinin 2000-2010 yılları arasında Türkiye'nin dış ve güvenlik politikaları üzerinde etkin olduğu bir süreç olmuştur. Nitekim bu etkinlik Türkiye'nin dış ve güvenlik politikasında realist anlayıştan idealist anlayışa geçişi sağlamıştır. Ancak 2010 sonrasında ulusal ve uluslararası alanda yaşanan gelişmeler sebebi ile geleneksel olarak Türkiye'nin dış ve güvenlik politikasına hakim olan realist anlayışın süreçlere hakim olduğu sonucuna varılmıştır. Tez özellikle 2010 sonrasında Türkiye'nin güvenlik politikasında bir önceki döneme göre yaşanan değişiklikleri ele alması ve güncelliği bakımından hazırladığımız tez içerisinde önem kazanmaktadır.

Kemal Gözler'in (2018) Türk Anayasa Hukuku isimi ile yayımlanan kitabı, Osmanlı Devleti'nde yaşanan anayasal gelişmelerden başlayarak, Türkiye Cumhuriyeti'nin anayasa geçmişine yer veren geniş bir eserdir. Kitabın 2017 anayasa değişikliği sonrasında çıkarılan basımında Türkiye'nin yeni hükümet sistemi detaylıca incelenmiştir.

Son olarak çalışmada, tarihsel süreç içerisinde Türkiye'nin güvenlik kurumlarının görev alanlarının ortaya çıkarılmasında anayasalar ve yasalar temel

kaynak olarak alınmıştır. Bu sebeple çalışmanın literatür taraması aşamasında geniş bir mevzuat taraması da yapılmıştır. Mevzuat taraması aşamasında, Türkiye Cumhuriyeti'nin anayasaları ve çalışma içerisinde saptadığımız güvenlik kurumları ile ilgili çıkarılan kanunlar ile anayasalar ve kanunlar üzerinde yapılan değişiklikleri içeren kanun ve kanun hükmünde kararnameler karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir.

3.GÜVENLİK, ULUSAL GÜVENLİK VE ULUSAL GÜVENLİK POLİTİKASI

Kavramsal analiz çalışmaları, doğrudan hipotezleri test etmekle veya kuram oluşturmakla ilgili değildir ancak bilimsel bir çalışmanın ön adımını oluşturma noktasında oldukça önemlidir (Baldwin, 1997: 6). Bu önem, bilimsel bir disiplinin gelişiminin konu ile ilgili soyut kavramları ve ilgili teknik terminolojisini geliştirmesi sonucunu doğurmaktadır (Hempel, 1952: 1). Uluslararası ilişkiler disiplini açısından 20. Yüzyılın siyasi koşullarının etkisi ile araştırılmaya başlanan güvenlik; insan toplulukları var olduğundan beri üzerine düşülmüş ve tarihsel süreç içerisinde, yer ve zaman kıstaslarına bağlı kalarak insanlar için farklı şeyler ifade eden ama her zaman önemini koruyan bir kavram olmuştur. Buna rağmen reel kavram (real definition)¹ olarak görülebilecek güvenlik üzerinde henüz uzlaşma sağlanamamış, müphem bir kavram olarak kalmıştır.

Güvenlik kavramını açıklamak, ampirik önermeler, teoriler veya analitik çerçeveler sağlamamakla birlikte, gerekli güvenlik koşullarının belirlenmesi için kavram üzerinde netliğe ve tanımlamaya ihtiyaç duyulmaktadır (Baldwin, 1997: 7-8). Bu noktadan hareketle, bu bölümde “güvenlik” ve “ulusal güvenlik” kavramları incelenecek ve ulusal güvenlik politikalarının daha iyi anlaşılabilmesi adına ön bilgiler toparlanacaktır. Daha sonra ulusal güvenlik politikalarının ne olduğuna, kavramsal kaynaklarına ve düşünsel temellerine değinilecektir.

3.1.Güvenlik ve Ulusal Güvenlik Kavramı

İnsanlık tarihi, onun var oluş mücadelesinin yansımasıdır ve bu mücadelenin temel dinamiklerinden birisini de güvenlik oluşturmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde kayıt altına alınabilmiş bütün gelişmeler ve ilerlemeler, doğrudan veya dolaylı yollardan, insanın güvenlik ihtiyacının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. İlk çağlarda biyolojik anlamda çevresindeki canlılardan daha güçsüz olan insanı, varlığını devam ettirebilmek için alet yapımı ve kullanımına iten dürtü ile modern çağlarda da aynı amaçla sürekli bir gelişim içerisine iten dürtü ortak kaynaktan beslenmektedir. İnsanlığı sürekli bir gelişim içerisine iten bu dürtüleri güvenlik üzerinden analiz etmek, bu alanın önemini net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Güvenliğe ontolojik olarak atfedilen bu önem, onun var olanı korumak ve varlığını sürdürmek amacıyla cereyan eden her türlü davranış biçimini kapsayan bir kavram olması ile doğrudan ilgilidir (Dedeoğlu, 2014: 28). Bu ilgi bizleri Buzan’ın (2015: 25) “İster birey, ister ulusal, ister uluslararası düzeyde olsun güvenliğin, insanlığın karşılaştığı sorunlar arasında en üst sıralarda olduğunu yalnızca çok az kişi inkar edebilir.” çıkarımına itmektedir. Yani güvenliğin doğrudan var olmakla ilişkili yapısı onu bütün düzeylerde önemli bir konuma getirmektedir. Bununla birlikte ilk çağlardan itibaren güvenliğin sahip olduğu önem, tarihsel süreç içerisinde insanın kazanımlarının genişlemesi ile birlikte, sosyal ve politik özellikler kazanarak siyaset disiplini içinde de geçerli olmaya başlamıştır (Birdişli, 2011: 165). Çağımıza damga vuran küreselleşme ile birlikte güvenliğin sahip olduğu bu önem ve yaşantılarımızda kapladığı alan artarak devam etmektedir. Güvenlik artık dünya siyasetinde hayati bir rol almakla birlikte dünya siyasetini anlamlandırabilmek için kullanılan temel bir kavram haline gelmiştir (Williams, 2008: 1).

¹ Carl G. Hempel, “Fundamentals of Concept Formation in Empirical Science” (1952) adlı çalışmasında kavramları “sembolik kavram (nominal definition) ve “reel kavram (real definition)” ayrımına tabi tutarak incelemiştir. Sembolik kavramlar; belirli bir dilsel ifade için eş anlamlı olabilecek, alternatif bir kavramın geliştirildiği kavramlardır. Reel kavramlar da ise, bir varlığın temel niteliklerinin ifadesi söz konusudur. Bu bağlamda reel tanım arayışını, temel niteliklere yani bazı fenomenlerin ampirik açıklaması ya da anlam analizine yönelik bir arayış olarak değerlendirebiliriz.

Günümüz için böylesine önem kazanan güvenlik kavramının Türkçe’de etimolojik kökenini “ün, iktidar” anlamlarına gelen *küv/küve* kelimesi oluşturmaktadır (Birdişi, 2017: 19). Ancak Türkçe sözlüklerde, güvenmek fiili haricinde isimleştirilmiş güvenlik kavramına ilk olarak 1944 yılında Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan sözlükte yer verilmiş ve “tehlike bulunmama hali, emniyet” olarak tanımlanmıştır (Özcan, 2010: 308). Böylece güvenlik kavramı Türkçe diline dil devrimi ile birlikte yerleşmiştir (Nişanyan, 2009: 219).

Güvenlik kavramının uluslararası alanda kabul edilen karşılığı *security* ise, sahip olduğu ontolojik yapısı nedeni ile etimolojik kökeni oldukça eskilere dayanmaktadır. İlk olarak 1. Yüzyıl’da² “olmaksızın, emin olma, özgür olma” gibi anlamlara sahip olan ve olumsuzluk eki olarak kelimenin başına gelen “se” eki ile “kaygı, üzüntü” olarak anlaşılan “Cura” eklerinin bir araya gelmesi ile oluşan ve “kaygıdan uzak olma” anlamına gelen *securitas* kavramı kullanılmıştır. Daha sonrasında hem kavramda değişimler hem de anlamında genişlemeler yaşanmış ve ilk kullanımından itibaren gelişerek siyasetin temel taşlarından biri haline gelmiştir (Arends, 2009: 5; Brauch, 2008: 2-3; Glare, 2005: 1722).

Etimolojik kökeni oldukça eskilere dayanan bu kavram üzerinde, onun “hayatta kalma (survival)” ile var olan yakın ilişkisi sebebi ile (Williams, 2008: 5), önemli tartışmalar sürmüştür. Tarihsel süreç içerisinde düşünürler, güvenliği devletin ortaya çıkmasında önemli bir ihtiyaç olarak değerlendirmiştir. Örneğin Aristoteles, ünlü eseri *Politika*’da (2013: 118), yönetenlerin ve yönetilenlerin bir araya gelmesini, doğada bulunan dikotomilere atıfta bulunarak açıklamış ve bu birlikteliği ortak bir çıkar ile ilişkilendirmiştir. Bu ortak çıkar ise, doğrudan ortak güvenliğin sağlanmasına bağlanmıştır. J.J. Rousseau’da toplum sözleşmesinin ortaya çıkmasındaki temel amacını devletin, vatandaşlarının can ve mallarını var olan gücüyle savunması ve bunu yaparken bireysel özgürlüklerin varlığının gerekliliğine değinmiştir (Rousseau, 2017: 14). Yani Rousseau’ya göre de devlet vatandaşların güvenliğini sağlamakla görevlendirilmiştir. Diğer yandan Hobbes da güvenliği devletin ortaya çıkmasında birincil faktör olarak görmüştür. Ona göre, insanların doğuştan zihnen ve bedenlen eşit olması, hedefleri gerçekleştirme arzularının eşitliğini de kapsamaktadır ve doğadaki bu eşitlik durumu güvensizliği meydana getirmektedir. Güvensizliğin aşılması ise tehdit ortadan kalkıncaya kadar savaş durumunu gerekli kılmaktadır ve ancak insanların tamamını korku ile bir arada tutabilecek bir güç, yani devlet bu savaşı sona erdirebilir (Hobbes, 1993: 92-93). Bu yaklaşım güvenlikten bahsedebilmek için devleti gerekli kılmaktadır. Çünkü Hobbes’a göre devletin temel amacı, insan doğasının temel kavga sebeplerinden birisi olan bireysel güvenliği sağlamaktır (Hobbes, 2007: 127). Hobbes’un bu yaklaşımı ile birlikte literatürde güvenlik kavramının tanımlanmasında önemli bir dönüm noktası yaşanmış ve güvenlik modern devletin temel kavramlarından birisi haline gelmiştir (Fredrick ve Arends, 2009: 4).

Etimolojik kökenine değindikten sonra güvenlik kavramı için belirtilmesi gereken en önemli nokta henüz üzerine uzlaşma sağlanamamış bir kavram olduğudur. Güvenlik çalışmaları yürüten akademisyenler tarafından bu durum genellikle güvenlik kavramının tanımlanamaz bir yapıda olduğuna bağlanmıştır. Örneğin; Wolfers, 1952 yılında yayımladığı ve güvenlik kavramının analizine yer verdiği çalışmasının başlığını “*Muğlak Bir Simge Olarak ‘Ulusal Güvenlik’*” olarak belirlemiştir. Barry Buzan (1983: 16), “Güvenliğin doğası, anlaşmaya varılmış bir tanım arayışına kafa tutar.” diyerek güvenlik kavramında yaşanacak fikir birliğinin imkânsızlığının altını çizmiştir. Benzer şekilde Morgan, güvenliği sağlık veya statü gibi tanımlanması zor bir kavram olarak kullanmıştır (Morgan, 1992, Akt: Booth: 2012: 123). Güvenliğin sağlanmasında kimin/neyin öncelikli olduğu, güvenliğin ölçüsünün ne olduğu, güvenliğin kim tarafından ve nasıl sağlanması gerektiği, gibi konular “Güvenlik nedir?” sorusuna cevap verilmesini zorlaştırmakta ve tanımları çeşitlendirmektedir (Çıtak, 2014: 1).

² *Securitas*, bu yüzyılda, Cicero ve Lucretius tarafından zihnin psikolojik ve ve felsefi altyapısını anlatmak amacıyla kullanılmış Latince bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (Brauch, 2008: 2-3).

Ancak güvenliğin tanımlanması zor veya imkansız bir kavram olarak öne çıkartılmasında fikir birliğine varıldığını iddia etmek yanlış olur. Örneğin Mcsweeney (2004: 83-84), literatürde ritüel gibi tekrarlanan “güvenliğin temelde tartışmalı olduğu” mitinin yaygınlaşmasına, güvenliği diğer kavramlardan daha farklı bir konuma yükselttiği gerekçesiyle karşı çıkmıştır. Ona göre uluslararası ilişkilerdeki bütün kavramlar aynı ölçüde ihtilaflıdır. Booth (2012: 123) ise, kavram üzerinde var olan muğlaklığı bu alanda çalışmalar yürüten akademisyenlerin “...çok önemli olduğunu ileri sürdükleri bu kavram hakkında kimi zaman göze batacak ölçüde çekingen oldukları...” gerekçesine bağlamıştır. Booth, tanımı yapılacak kavramdan/nesneden/şeyden yoksun olanların bunların ne anlama geldiğini bileceğinden yola çıkarak güvenliğin anlamının ondan mahrum olanların bilebileceği fikrini ortaya atmıştır (Booth, 2012: 125).

Güvenlik kavramının tanımlanıp tanımlanamayacağı üzerine yürütülen bu tartışmaya rağmen tanım üzerine literatürde fikir birliğine varılmış noktalar bulunmaktadır. Temelde bireye içkin olmasının yanında, toplumlara ve hatta evrensel olarak insanlığa ait bütün farklılaşan durumları içine alan çerçeve bir kavram olarak kullanılan güvenlik, sahip olunan değerlere veya çıkarlara karşı var olabilecek tehditlerden uzak olma durumunu yansıtmaması noktasında, literatürde çoğunluk fikir birliğine varmıştır (Baylis, 2008: 73; Brauch, 2008: 2). Çizilen bu çerçeve içerisinde güvenlik bireyler, topluluklar veya devletler nezdinde tarihsel süreç içerisinde elde edilen değerlere yönelik mevcut bir tehdidin varlığı veya yokluğu hakkında bilgi sahibi olabilmesini sağlayan bir kavram olarak kullanılmaktadır (Baldwin, 1997: 8).

Bu referans noktasından hareketle güvenlik ile ilgili olan, çıkar ve tehdit kavramlarının güvenliği biçimlendiren ve tamamlayan kavramlar olarak izahatı zorunlu hale gelmektedir (Birdişli, 2017: 27). Güvenliği tamamlayan kavramlardan ilki olan çıkar kavramı, genel olarak elde edilmiş kazanımlara yönelik faydalı olacağına inanılan her şeyi kapsamaktadır (Birdişli, 2017: 29). Tehdit kavramı ise genel anlamıyla, devletin, toplumun veya bireylerin varlığına, değerlerine ya da çıkarlarına karşı negatif sonuçlara yol açabilecek bir durumu veya olayı belirtmek için kullanılmaktadır (Krahmann, 2005: 4). Tehdidin güvenliği tamamlayan kavramlardan biri olması, güvenliğin bir amaç olmasının yanında bir sonuç olarak da ortaya çıkmasından kaynaklanmaktadır. Yani güvenliğin ne olduğu ya da ne kadar önemli olduğu, kaybetme tehdidi ile karşılaşmaya kadar anlaşılmamaktadır. Böylece güvenliğin, onu tehdit eden unsurlar tarafından tanımlanması ve değerlendirilmesi gerekmektedir (Ullman, 1983: 133). Bu minvalde Krahmann (2005: 4), tehditlerin yapılarını anlamak için dört özellik ortaya koymuştur. Ona göre bir tehdit:

- Gelecekte meydana gelebilecek olası bir olaya işaret etmektedir. Bu sebeple tehdit algılamaları, bir olayın gerçekleşme olasılığı ile doğrudan bağlantılıdır.
- Potansiyel etkilerinin yoğunluğuna göre karakterize edilir. Bu noktada bir tehdidin insanlar üzerinde hayati etkileri olup olmadığı öne çıkmaktadır.
- Tanımlanmasında etkilerinin coğrafi kapsamı öne çıkmaktadır. Bu noktada tanımlanırken bütün dünyayı mı yoksa belirli bir bölgeyi mi etkilediği önemli bir kısıttır.
- Etkileyeceği nesneye göre sınıflandırılmaktadır.

Akademik sorgulama alanı olarak güvenlik çalışmalarının, genellikle İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra uluslararası alanda yaşanan gelişmelerin ışığında başladığı düşüncesi yaygındır (Williams, 2008: 2). Fakat bilinenin aksine iki savaş arası dönemde de askeri güçten ziyade demokrasi, uluslararası hukuk, silahsızlanma, uluslararası örgütlenmeyi önceleyen, savaşın doğası, nedenleri, etkileri ve önlenmesi üzerine yapılmış güvenlik çalışmalarına rastlamak mümkündür. Burada belirtilmesi gereken en önemli nokta, Soğuk Savaş öncesi güvenlik çalışmalarının yokluğu değil bu alanda entelektüel ilginin azlığı olmasıdır (Baldwin, 1995: 119-121). İkinci Dünya Savaşı’nın ardından cereyan eden Soğuk Savaş ortamında devletlerin iç ve dış tehditlere karşı nasıl korunacağı ile ilgili tartışmalar, güvenlik meselelerini Savaş Çalışmaları ve Askeri Tarih disiplinlerinden ayırmış ve Uluslararası İlişkilere, “Uluslararası Güvenlik Çalışmaları” adında yeni bir disiplin kazandırmıştır (Buzan ve Hansen, 2009: 8). Başlangıçtan Soğuk Savaş’ın sonuna kadar güvenlik çalışmalarının odak noktası ise

devletlerin askeri gücüne veya aralarında cereyan eden stratejik ilişkilere odaklanmıştır (Booth, 2012: 122). Yani Soğuk Savaş süresince güvenlik tam anlamıyla devlete ait olmuş; silahlı kuvvetler veya insanlar güvenliği sağlama noktasında devletin araçları ve potansiyel tehditleri olarak görülmüştür ve ulusal çıkar politikası tam anlamıyla devlete bağlanmıştır (McSweeney, 1999: 21).

Ancak Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte, askeri güvenliğin mevcut önemi tartışılmaya açılmıştır. Soğuk Savaş boyunca güvenliğin iki süper güç arasında yaşanan yarışın sıcak bir çatışmaya dönüşmemesi olarak tanımlanması, Soğuk Savaş sonrasında yeniden yapılanan dünyada insanların güvensizliklerini ortaya koymakta yetersiz kaldığı görülmüştür (Bilgin, 2010: 73). Bu tartışmalar çerçevesinde yapılan sorgulamalar sonucunda güvenlik kavramı, geleneksel yaklaşımları da kapsayarak konu olarak genişletilmiştir (Buzan ve Waever, 2003, 195). Bu genişleme çerçevesinde güvenlik kavramının alanına ekonomik güvenlik, çevre güvenliği, kimlik güvenliği, sosyal güvenlik ve askeri güvenlik gibi farklı güvenlik biçimleri eklenmiştir (Baldwin, 1997: 23). 1990'larda başlayan bu genişleme sırasıyla dört ana formda gerçekleşmiştir (Rothschild, 1995: 55):

- İlk aşama: ulusların güvenliğinden bireylerin güvenliğine genişleme
- İkinci aşama: Ulusların güvenliğinden uluslararası sistemin güvenliğine genişleme
- Üçüncü aşama: Ordu güvenliğinden politik, ekonomik, sosyal, çevresel ve insan güvenliğine genişleme
- Dördüncü aşama: Güvenliğin sağlanmasına yönelik politik sorumluluk uluslararası kurumlardan yerel yönetimlere paylaştırılması

Ulusal güvenlik kavramı ise, İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası alanda yaşanan gelişmelerin beslediği Soğuk Savaş şartları ile birlikte üne kavuşmuş ve dünya siyasetini belirleyen önemli bir kavram haline gelmiştir. Kavramı bahsedilen üne kavuşturan gelişme, 18 Ekim 1947 tarihinde ABD'de Truman döneminde çıkartılan "National Security Act" olmuştur (Birdişi, 2011: 151). Bu haliyle kavram ilk olarak ABD'nin diğer devletlerle olan münasebetlerini açıklamak amacıyla kullanılmış, Amerikan güvenlik sisteminin gelişmesiyle Soğuk Savaş döneminin temel ve en önemli kavramlarından biri haline gelmiştir (Brauch, 2008: 169). Bu haliyle ulusal güvenlik, uluslararası alandaki diğer devletlerin çıkarları ile ulusal devletin çıkarları arasında bulunan geleneksel bölünmeyi ve gündelik yaşam kültürünü ulusal çıkarların savunması ile birleştirebilmek için kurgulanmış bir fikirdir (McSweeney, 1999: 20).

Güvenlik, çeşitli kullanımı olan bir kavram (hyphenated concept) olmakla birlikte her zaman belirli bir referans nesnesine ihtiyaç duyulmaktadır (Buzan ve Hansen, 2009: 10). Burada referans nesne güvenlik üzerine tartışılacak konuyu belirleyen, onun tamamlayıcı kavramıdır. "Kimin/Neyin güvenliği?" sorusu, güvenlik kavramının referans nesnesini ortaya çıkarmak amacıyla kullanılmaktadır. Böylece "Kimin/Neyin güvenliği?" sorusuna verilen ulus cevabı, ulusal güvenliği oluşturmaktadır. Bu bağlamda ulus kavramı ile iç devlet aygıtları ve diğer devletler tarafından dikkatle izlenen, ortak bir egemene bağlı olan, sınırları belirlenmiş toprak parçasında var olan bütünlüğe (collectivity) atıfta bulunmaktadır (Giddens, 1987: 116). Bu şekliyle ulusal güvenlik kavramı ülkenin ve vatandaşların çıkarlarının tehditlere karşı korunması gibi yalın bir ifade ile tanımlanabilir (Varlık, 2015: 15). Bu yalın ifade ulusal güvenliğin askeri boyuta indirgenmiş halidir. Bununla birlikte ulusal güvenlik devletin, düzeni sağlamak ve sürdürmek amaçlı önlemleri alabilme ve bağımsızlığını silahlı kuvvetler, istihbarat veya diplomasi gibi araçları kullanarak korunması gibi daha geniş bir ifade ile tanımlanabilir (Sheehan, 2005: 16).

1952 yılında yayımlanan makalesinde güvenliğin kavramsal analizine yer veren Wolfers (1952: 484), güvenliği "bir ulusun hâlihazırda az ya da çok sahip olabileceği veya az ya da çok sahip olmak isteyeceği bir değer" olarak tanımlamıştır. Ulusal güvenliği bir ulusun doğrudan kendisine veya zamanla kazanılmış değerlerine yönelik herhangi bir saldırıyı caydırma veya onu engelleme yeteneği ile doğru orantılı olarak görmüştür. Bununla birlikte güvenliğe iki farklı açıdan yaklaşmıştır. Nesnel açıdan güvenlik, sahip olunan değerlere yönelik tehditlerin yokluğunu ortaya koymaktadır. Öznel açıdan güvenlik ise, sahip olunan bu değerlere yönelik gelecekte meydana

gelebilecek herhangi bir saldırıdan duyulan endişenin veya korkunun yokluğunu ortaya koymaktadır. Böylece Wolfers, ulusal güvenliği bir ucunda mutlak güvensizlik duygusunun, diğer uçta ise mutlak güvenlik duygusunun bulunduğu geniş bir yelpaze olarak tasvir etmiştir (Wolfers, 1952: 484-485).

Ulusal güvenliği sağlamak, kendi içerisinde derin ve devamlı bir sorunu taşımaktadır. Ulusal güvenlik sorunu savaşın kökeninde yer almaktadır ve uluslararası alanda birbirleri ile uyum içinde bulunamayan devletler bulunmaktadır. Her bir devlet bir diğerinin varlığıyla güvensiz hale gelmektedir (Buzan, 1983: 1). Bu durum uzun bir süre ulusal güvenliğin ülke topraklarının askeri savunması olarak dar bir şekilde yorumlanmasına yol açmıştır (Newman, 2001: 240). Yani Soğuk Savaş dönemi boyunca güvenlik kavramı askeri güvenlik ile eşdeğer tutulmuş, ulusal güvenlik kavramı ise militarist bir perspektifle değerlendirmeye alınmıştır. Bu perspektifin altında, ulusal güvenliğin sağlanmasında en büyük engelin, devletin bütün unsurlarını tehdit edebilecek potansiyeli barındıran askeri tehditler olduğu fikri yatmaktadır (Buzan, 1983: 75). Ancak Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte güvenlik kavramı üzerine yapılan sorgulamalar ve güvenliğin içerisinde tartışılan konuların artması (Buzan ve Waever, 2003, 195), ulusal güvenliğin de çerçevesini genişletmiştir. Ulusal güvenliğin yalnızca askeri terimler üzerinden tanımlanması, kısa vadede devletin askeri tehditler üzerinde yoğunlaşmasına böylece daha önemli tehditlerin göz ardı edilmesine ve uzun vadede küresel güvensizliğin tırmanmasına neden olmaktadır (Ullman, 1983: 129). Bu genişleme çerçevesinde güvenlik kavramının alanına ekonomik güvenlik, çevre güvenliği, kimlik güvenliği, sosyal güvenlik ve askeri güvenlik gibi farklı güvenlik biçimleri eklenmiştir (Baldwin, 1997: 23).

Bununla birlikte herhangi bir ulusun veya ulus içerisindeki bir grubun, dışsal bir duruma verdiği tepki ile başka bir ulusun veya grubun aynı durumda verdiği tepkiler çok farklıdır. Yani nesnel tehlikeye karşı uluslar rasyonel tepki verememektedir. Bunun en önemli nedeni, ulusların güvenlik elde etme çabalarında önemli farkların bulunmasıdır. Bir diğer neden de, bütün ulusların aynı anda ve aynı derecede tehlikeye maruz kalmamalarından kaynaklanmaktadır. Ancak bu tehlikeler büyük oranda bölgesel ve dönemsel özellik göstermektedir (Wolfers, 1952: 486-487). Örneğin A ülkesi, dünyanın çatışma bölgelerinden uzak bir konumda bulunmaktadır. B ülkesi ise çatışma bölgelerine çok yakın bulunmaktadır. Bu iki ülkenin ulusal güvenliklerine yönelik tehdit algılamaları çok farklıdır. Elbette küreselleşme ile birlikte dönüşüm geçiren tehditlerin, ülke sınırlarını aşabilme kabiliyetlerini kazanması var sayılsa bile B ülkesi, A ülkesine nazaran daha ciddi oranlarda tehdit algılamalarına sahip olduğu rasyonel bir gerçektir. Bununla birlikte tehdide karşı farklılaşan tepkilerin bir diğer nedeni de ülkelerin sahip olduğu zayıflıklardır. Çünkü ülkenin ulusal güvenliğini sağlayıp sağlamadığı, o ülkeye yönelik tehditler ile ülkede var olan zayıflıkların birleşmesiyle ölçülür. Bu sayede bir ülke güvensizliğini, mevcut güvenlik zaafalarını ortadan kaldırmaya veya tehditleri önlemeye çalışarak azaltmaya çalışmaktadır (Buzan, 1983: 73).

Türkiye’de ise ulusal güvenlik kavramının yerine sıklıkla, ulusal savunma ve kamu düzeninin korunması anlamlarına karşılık gelecek “milli güvenlik” kavramı kullanılmaktadır. 1950’li yılların ortalarında askeri çevreler tarafından kullanılmaya başlanan kavram, milli müdafaa, memleket emniyeti, iç ve dış emniyet gibi terimlerin yerini almış, Cumhuriyet tarihi boyunca yaygın bir kullanım alanına kavuşarak Türkiye siyasetinin temel ve derin kavramları arasına girmiştir (Özcan, 2010: 307). Bununla birlikte, Türk Dil Kurumu ulusal güvenliği “Devletin her türlü dış ve iç tehditlere karşı korunması” olarak tanımlamıştır (TDK, 2018). Dış İşleri Bakanlığı’nın resmi sayfasında ise kavram “...bir ulusun toprak bütünlüğünün korunması ve yine bir ulusun, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel nitelikleriyle şekillenen temel kimliğinin muhafaza edilmesi...” şeklinde tanımlanmıştır (Dış İşleri Bakanlığı, 2018). Bütün bu örnekler çerçevesinde Türkiye’nin güvenliğe “kendini koruma ve tehlikeye maruz kalmama” yaklaşımının ulusal güvenlik kavramını da şekillendirdiği sonucuna ulaşılmaktadır. Türkiye’nin ulusal güvenlik kavramının resmi tanımları, “nüfusun hayatta kalmasını sağlamak”, “toprak bütünlüğünü korumak” ve “ulusun temel kimliğinin korunması” olarak üç boyutta ortaya çıkmaktadır (Aydın, 2003: 345). Bu tanımlamaların geneline bakıldığında Türkiye’nin güvenlik kavramının “beka”, “ulusal bağımsızlık ve

bütünlüğün korunması” ve “iç tehditler kapsamında rejimin korunması” çerçevesi içerisinde kullanıldığı görülmektedir. Ulusal güvenlik tehditleri içerisinde son yıllarda ekonomik güvenlik, kültürel ve insani güvenlik gibi sektörlerinde eklendiği görülmüş olmasına rağmen resmi kavramlaştırma üzerinde geleneksel güvenlik algılama biçiminin hakim olduğu söylenebilir (Aydın ve Ereker, 2014: 270).

3.2. Ulusal Güvenlik Politikası

Güvenlik, tanımlanması zor bir konu olmakla birlikte, siyasetin de en derin ve en kalıcı konuları arasında bulunmaktadır. Çünkü güvensizlik ve korkunun hakim olduğu, yani güvenliğin olmadığı durumlarda var oluştan bahsetmek olanaksız bir hale gelmektedir. Bununla birlikte, günümüz siyasetinin temel kavramları olarak görülen adalet, özgürlük ve hoşgörü gibi kavramlardan ancak güvenlik sağlandığında bahsedebilmekteyiz (Heywood, 2015b: 114). Ancak günümüzde dünyamız çeşitliliği, karmaşıklığı ve zararları gün geçtikçe artan tehditlerin varlığıyla sarsılmaktadır. Bu durum çağımızın şahsına münhasır siyasetinden doğan ihtiyaçlar ile birlikte ulusal güvenlik politikalarını ortaya çıkarmıştır (Roskin ve Berry, 2014: 277).

Bu bölümde, üst düzey bir alan olarak görülen ulusal güvenlik politikasının ne olduğunu ve bu politikaları şekillendiren fikirlerin neler olduğunu ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu amaçla, öncelikle, ulusal güvenlik politikasının ne olduğuna ve onu şekillendiren kavramsal kaynaklarına yer verilecektir. Ardından kavramsal kaynaklarla çizilen çerçeve eşliğinde ulusal güvenlik politikalarına etki eden uluslararası ilişkilerin ana akım teorilerinden bahsedilecektir.

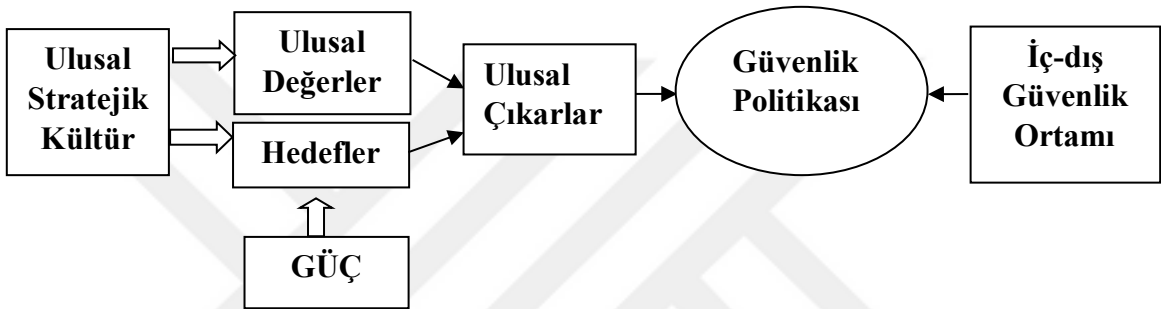
3.2.1. Ulusal Güvenlik Politikası ve Kavramsal Kaynakları

Politik kurumları ve uygulamalarını belirtmek amacı ile kullanılan politika kavramı, genel olarak siyasi davranışları ve devlet yönetimini üstlenen grup/bireyin etrafında süren uğraşmayı anlatmak amacıyla kullanılır (Prelot, 1972: 12-13). Yani politikayı, kısaca devleti yöneten grubun yönetilenlerin genelini ilgilendiren eylemleri ve var olan siyasi döngünün çıktıkları olarak tanımlayabiliriz (Heywood, 2015a: 55). Politika kavramının çizdiği bu çerçeve bizlere önemli ölçüde ulusal güvenlik politikasının da çerçevesini sunmaktadır. Bu bağlamda ulusal güvenlik politikasını, genel olarak, ülkenin ulusal çıkarlarını önceleyen, güvenlik zayıflıklarını düzeltmeyi amaçlayan ve ülkeye yönelik tehditlerin bertaraf edilmesi veya azaltılması için yürürlüğe konulacak pratikler olarak tanımlayabiliriz (Birdişli, 2011: 150). Bu pratiklerin temel amacı, oluşturulduğu ulusun siyasi, iktisadi veya toplumsal yapılarının güvenliğini, oluşabilecek her türden tehdide karşı yükseltmektir (Huntington, 2004: 3). Bu gaye ise, başarılı ve isabetli güvenlik politikalarını gerektirmektedir. Başarılı bir ulusal güvenlik politikası ise; diplomatik, ekonomik, istihbarat, askeri ve moral faktörleri de dahil olmak üzere uluslararası durumun dikkatli bir şekilde analizine dayanmaktadır. Kapsamlı bir değerlendirme sayesinde en uygun politika veya aracı seçilerek ulusal hedeflere ulaşılmaya çalışılır (Best Jr, 2011: 1).

Politika kavramının etimolojik kökeni eskilere dayanmasına karşın, ulusal güvenlik politikaları, 20’nci yüzyılın sonlarında uluslararası alanda yaşanan gelişmelerin şahsına münhasır yapısı sonucu ortaya çıkmış ve biçimlenmiş modern bir kavramdır (Birdişli, 2017: 40). Soğuk Savaş şartlarının geçerli olduğu bir dönemde ABD’de gündeme gelen ulusal güvenlik politikası, ulusal güvenlik kavramına yönelik bakış açısının da etkisi ile uzunca bir dönem, silahlanma yöntemi, istihbarat aracı ve caydırıcılık stratejisi olarak kullanılmıştır (Brauch, 2008: 8-9). Ayrıca yine bu süre içerisinde, NATO ve Varşova Paktı yoluyla, üye devletlerin ulusal güvenlik konusunda anlayış ve tutumları her iki ittifak üyeleri açısından homojen bir görüntüde olmuştur. Soğuk Savaş sonrasında ise bu homojen görünüm çözülmüş, devletler daha milli konular üzerine ulusal güvenlik politikaları oluşturmaya başlamıştır (Birdişli, 2017: 42-43).

Güvensizlik durumunun yokluğu yani negatif bir değer olarak düşünüldüğünde, güvenlik durumuna ulaşmak özne için belirli bir düzeyde çaba harcamayı

gerektirmektedir. Ulusal güvenlik söz konusu olduğunda bu çabaların, yani normatif bir yapıda bulunan ulusal güvenlik politikasının, amaca göre isabetli, iyi veya asgari düzeyde kötü bir seyir izlemesi için nelerin gerekli olduğunu ortaya koyması gerekmektedir (Wolfers, 1952: 483-484). Güvenlik bir politika olarak ele alındığında, güvenlik durumunun türetileceği bir tehditten, bu tehdidin bertaraf edilerek fiili güvenliği doğuracak bir güçten, gücü ortaya çıkaracak bir eylemden, bu eylemlerin hedeflerini belirleyen çıkarılardan bahsedilmesi gerekmektedir (Birdişli, 2011: 150). Bununla birlikte, ulusal güvenlik politikasını, ulusal karakter, gelenek, tercih ve önyargılar gibi sayısız milli etken de etkilemektedir (Wolfers, 1952: 484). Bu durumda, bir ülkenin belirlediği güvenlik politikasının oluşumunda etkin olan ve birbirlerine bağımlı ve birbirlerini tanımlayıcı bazı kavramlar ortaya çıkmaktadır (Kızılaslan, 2018: 33). Bu kavramlar; ulusal tehdit, güç, ulusal çıkar ve stratejik kültürdür. Bu kavramlar bizlere ulusal güvenlik politikasının ne olduğunu doğrudan sunmamakla birlikte, ulusal güvenlik politikasının oluşumunda etki eden temel unsurlar olarak var olmaktadır ve böylece kavramların tanımlanması zorunluluk olarak öne çıkmaktadır.

Şekil 3.1. Güvenlik Politikasının Kavramsal Kaynakları (Kızılaslan, 2018: 35)³

Güvenlik politikalarının bileşenleri olarak görülebilecek kavramlardan ilki ulusal tehditlerdir. Ulusal güvenlik politikasının bileşeni olarak ulusal tehditler göreceli ve muğlak bir yapıya sahiptir. Güvenliği sağlanacak özneye göre tehditler ve ulusal güvenlik politikalarını şekillendirmektedir. Örneğin, insan merkezli güvenlik yaklaşımlarında demokratik ve liberal değerler öne çıkmakta ve bu değerlere yönelik herhangi bir durum ulusal tehdit olarak algılanmaktadır. Devlet merkezli yaklaşımlar da ise devletin yapı ve işleyişini bozabilecek her türlü girişim ulusal tehdit olarak kabul görmekte ve güvenlik politikaları bu baskıya göre şekillenmektedir (Birdişli, 2011: 152).

Siyasette güç kavramı ise genellikle başka insanların tercihlerini onların düşündüğünden farklı yönler çekebilme becerisi veya potansiyeli olarak görülmektedir. Yani güç kavramı diğerleri “üzerinde güç (power over)” var olduğu zaman ortaya çıkmaktadır. Bu minvalde A’nın B’yi normal şartlar altında yapmayı tercih etmeyeceği bir eylemi yapmasını sağlarsa güçten bahsedebilmekteyiz (Heywood, 2015a: 44). Bu durum devletler açısından ele alındığında, bir devletin diğer devleti/devletleri etkileme potansiyeli veya yeteneği (yani gücü), o devletin maddi ve manevi sahip olduğu spesifik niteliklerine bağlıdır (Goldstein ve Pevehouse, 2015: 88). Bu minvalde sahip olunan maddi ve manevi niteliklerin üstünlüğü ile devletin güvenliği arasında yakın ve doğrusal bir ilişki bulunmaktadır. Yani bir devlet ne kadar güçlü olursa, o ölçüde güvenlik kurallarını belirleyebilecektir (Dedeoğlu, 2014: 45). Bir devlet güvenlik politikaları ile ulaşmayı arzuladığı nihayi amaca gücü ölçüsünde erişebilecektir. Ancak ulusal güç, göreceli bir kavram olarak var olmaktadır. Yani bir ulusun gücü tek başına ele alınarak

³ Şekil 3.1’de, ulusal güvenlik politikalarının kavramsal kaynaklarının, politika yapım sürecinde etkileme aşamaları gösterilmiştir. Ulusal değerler ve ulusal hedefler, stratejik kültür ve güç bağlamında şekillenen ve ulusal çıkarlar üzerinden güvenlik politikasını etkileyen unsurlardır. Bu sebeple çalışmada, stratejik kültür, güç ve ulusal çıkar, ulusal güvenlik politikasının kavramsal kaynakları olarak alınmıştır.

somutlaştırılmaz; uluslararası alanda var olan başka bir devlet veya devletlerle karşılaştırılmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Örneğin, bir devletin dünyadaki en güçlü devlet olduğunu söylemek için, diğer bütün aktörlerle karşılaştırılması gerekmektedir (Jablonsky, 2004: 102).

Güvenlik politikalarının bir diğer kavramsal kaynağı olan ulusal çıkar kavramı, öncelikle, bireylerin, ulus devlet içindeki grupların veya genel olarak insanlığın çıkarlarından ziyade ulusun talep ettiği veya ulusa ait olan çıkarların korunması amacını belirtmek için tasarlanmıştır. Yani ulusal çıkar kavramının kullanıldığı yerde, diğer çıkarların ulusun sahip olduğu çıkarların yanında ikinci planda olma politikasına vurgu yapılmaktadır (Wolfers, 1952: 481). Bu bağlamda ulusal çıkar kavramı, analitik bir araç olarak, bir ülkenin dış politikasının kaynaklarını veya yeterliliğini tanımlamak, açıklamak veya değerlendirmek amacıyla kullanılmaktadır. Politikaları haklı gösterme veya kınama aracı olarak var olmaktadır. Kullanım amacı ne olursa olsun ulusal çıkar kavramı ulus için neyin iyi olduğuna işaret etmektedir (Rosenau, 1968: 37). Bu kavramın, siyasal yönetim biçimlerinin ortaya çıktığı ilk andan itibaren var olduğu iddia edilebilir. Ancak kavram başka isimlerle anılmış ve ulus dışı aktörlerin çıkarlarına göndermelerde bulunmuştur. Örneğin, devlette egemenliğin hükümdara ait olduğu yönetim biçiminde kavram, hükümdarın çıkarlarını devlet çıkarları olarak belirten “Raison d’Etat (Hikmet-i Hükümet)” olarak kullanılmıştır (Oran, 2018: 34).

Ulusal çıkar, belirsiz bir kavramdır. Yani neyin ulusal çıkar olduğu konusunda net bir tanım geliştirilememiştir. Kavram kullanım amacına göre çeşitli anlamlar kazanmaktadır ve bu anlamlar genellikle birbirinden bağımsızdır. Bu durumda neyin ulusal çıkar olduğu konusunda bir sınıflandırma yapmak imkansızlaşmaktadır (Frankel, 1970: 15). Bu durum ise ulusal çıkarın içeriğinin konjonktüre göre şekillenmesi sonucunu doğurmaktadır. Örneğin; 1929 yılında gerçekleşen Büyük Buhran’ın etkisi sürerken ABD’nin ulusal çıkarları refah eksenli yorumlarla açıklanmaya çalışılmıştır. Ancak İkinci Dünya Savaşı’nın ardından ortaya çıkan Soğuk Savaş, ulusal çıkarların güvenlik ekseninde yorumlarla açıklanması sonucunu doğurmuştur. Bunun temel nedeni artık ABD’nin varlığını yinelenen bir buhranın değil, sınırları dışından gelebilecek saldırıların tehdit etmesidir (Wolfers, 1952, 482). Realist ekol içerisinde gelişen ulusal çıkar kavramının sahip olduğu bu belirsizlik, liberaller ve Marksistler tarafından eleştirilmesine sebep olmuştur. Marksizm için ulusal çıkar kavramı, egemen sınıfın sahip olduğu çıkarları, toplumun çıkarları gibi göstermesine yardımcı olmaktadır. Liberalizm, ise bireyin öne çıktığı çoğulcu toplumlarda tek bir çıkarın tüm ulusa atfedilmesi fikrini, küreselleşen dünyada söylemenin zor olduğu vurgusu üzerinde durmaktadır (Oran, 2018: 34).

Ulusal güvenlik politikası üzerinde etkin olan son kavram ise stratejik kültürdür. Stratejik kültür kavramı, bir ulusun gelenekleri, değerleri, tutumları, davranış kalıpları, alışkanlıkları, sembolleri, başarıları çerçevesinde, çevreye uyum sağlama ve güç kullanma tehdidi ya da güç kullanımına ilişkin problemleri çözme yollarını ifade etmektedir. Bir ulusun stratejik kültürü, tarihi, coğrafyası ve siyasal kültüründen kaynaklanmakta ve ulusa, siyasi seçkinlere, askeri kurumlara veya kamuoyuna bağlı en etkili fikirlerin, davranış ve tutumlarının bir araya gelmesini temsil etmektedir (Booth, 1990: 121).

Stratejik kültür, bir milletin savaş ve barış konusundaki davranış kalıplarını tanımlamaktadır. Ayrıca, uluslararası siyasette güç kullanımı, dış tehlikelere karşı hassasiyet, sivil-asker ilişkileri ve strateji gibi konularda devlet davranışlarının şekillenmesine yardımcı olmaktadır (Booth, 1990: 121-122). Bu minvalde kavram da ilk kez Sovyet askeri stratejisini yorumlamak amacıyla Jack Synder tarafından, 1977 yılında yayımlanan, “The Soviet Strategic Culture: Implications for Limited Nuclear Operations” adlı kitabında kullanılmıştır (Lantis, 2002: 1993). Ona göre, Sovyetlerin stratejik düşüncesini “benzersiz bir stratejik kültür” olarak değerlendirmek, oldukça faydalıdır (Synder, 1977: v). Çalışmasında stratejik kültürün, nükleer silahların kullanımı hakkında ABD ve SSCB karar alıcılarının farklı sorulara benzersiz cevaplar geliştirmelerine yol açtığını iddia etmiştir (Lantis, 2002: 1993).

Soğuk Savaş ve sonrası dönemde ulusal güvenlik politikası üzerine yapılan çalışmalarda, kültürün devlet davranışlarını önemli ölçüde etkileyebileceği hususunda

varılan görüş birliği, kültür kavramını uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde incelenmesini başlatmıştır. Bu minvalde bugün bilim insanları ulusal güvenlik politikasını açıklamak amacıyla ulusal stratejik kültür kavramını anahtar bir kavram olarak kullanmaktadır (Lantis, 2002: 87). Uluslararası alanda her ulus kendi tarihini benzersiz olarak görme eğiliminde olmuştur. Bununla birlikte, her ulusun tehdit algılamalarında tarihsel süreç içerisinde yaşadıkları travmaların ve deneyimlerin etkisi oldukça büyüktür (Meyer, 2006: 1). Tarihsel deneyimlerin ve tarihsel köklü stratejik tercihlerin ağırlığı, “nesnel” stratejik ortamdaki değişimlere verilen tepkileri kısıtlamaya ve böylece stratejik tercihleri benzersiz şekillerde etkilemeye eğilimlidir (Johnston, 1995: 34). Tehdit algılamalarını şekillendiren bu unsurun ulusal güvenlik politikalarını etkilemesi kaçınılmaz bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır (Birdişli, 2017: 45). İşte bu noktada ulusal güvenlik politikalarının kavramsal kaynaklarından biri olan ulusal stratejik kültürün önemi ortaya çıkmaktadır.

Güvenlik içerisinde oldukça çeşitli amaçların bulunduğu bir kavramdır. Bu durum, oldukça farklı amaçlarla tasarlanmış ve uygulamaya koyulmuş politikaların dahi “güvenlik politikası” başlığı altında ele alınmasına sebep olmaktadır. (Wolfers, 1952: 484). Bununla birlikte güvenlik politikasını şekillendiren temel unsurlarında üzerinde var olan belirsizlik, güvenlik politikasının kapsamının çeşitlenmesine sebep olmuştur.

3.2.2. Ulusal Güvenlik Politikasını Biçimlendiren Düşünce Akımları

Bir disiplin olarak uluslararası ilişkiler, savaş ve barış sorunlarından doğmuş ve geleneksel olarak savaş ve barış sorunlarına odaklanmıştır. Orduların ve diplomatların hareketi, anlaşma ve ittifakların oluşturulması, askeri yeteneklerin geliştirilmesi ve kullanımı gibi konular, disiplinin baskın konuları olmuş ve günümüze kadar da önemini sürdürmüştür (Goldstein ve Pevehouse, 2015: 46-47). Bu konular aynı zamanda, uluslararası ilişkilerin ana akım teorilerinin etkileri ile biçimlenmiş ve teoriler ulusal güvenlik kavramı üzerinden ulusal güvenlik politikalarını da biçimlendiren temel unsurlar haline gelmiştir. Böylece ulusal güvenlik politikasını biçimlendiren düşünceleri, İdealizm, Realizm, Liberalizm ve Marksizm’den oluşan ana akım teorilerinde arayabilmekteyiz (Birdişli, 2011: 166). Bu minvalde, bölüm dört ana başlık altında hazırlanmış ve uluslararası ilişkilerin ana akım teorilerinde bir politika olarak ulusal güvenliği şekillendiren unsurlar açıklanmaya çalışılmıştır.

3.2.2.1. İdealizm ve Ulusal Güvenlik Politikası

Birinci Dünya Savaşı’nın yıkıcılığı ve şiddeti, entelektüelleri ve siyasetçileri savaşın neden çıktığı ve nasıl önlenebileceği sorularına cevap aramaya itmiştir. Bu sorulara verilen cevaplar ise uluslararası sistemin savaşların tekrar yaşanmayacağı şekilde tasarlanması ve sistemin barışçıl bir şekilde dönüştürülmesi ideali etrafında birleşmiştir. Böylece bir olgu olarak 17. Yüzyıldan beri var olduğu kabul edilen uluslararası ilişkiler, sistematik ve bilimsel bir şekilde çalışılan, akademik bir alan olarak ortaya çıkmış ve ortak bir temada buluşan cevaplarla idealizmin temelleri atılmıştır (Gözen, 2016: 67-68). İdealist fikirler genel olarak, öncelikle iyi ve doğru olanın belirli standartlarını belirlemekte ve daha sonrasında belirlenmiş bu standartların siyasette var olması için çabalamaktadır (Bagby, 2002: 13). Özelde de idealizm fikirlerini ahlaki bir dış politikanın başarılı bir dış politika olduğu temelinde şekillenmiştir (Waltz ve Quester, 1982: 99).

İdealist eğilimlerin gelişmesi ile birlikte, devletin güvenliği ile uluslararası sistemin güvenliği birlikte ele alınmaya başlamıştır. Bu yaklaşım güvenliğin savaş durumunun reddi ile bağdaştırılması fikrini doğurmuş ve savaşa engel olacak fikirlerin gelişmesine öncülük etmiştir (Dedeoğlu, 2014: 60). Bu bağlamda özellikle iki dünya savaşı arasında ortaya atılan idealist fikirler; kurulacak dünya hükümetinin diğer devletler tarafından kabul edilmesi, uluslararası alanda barışçı politikaların benimsenmesi, uluslararası güvenlik güçlerine olan ihtiyacın beyanı, kamuoyunun dünya mahkemesi gibi etkin olması ve bunun geliştirilmesi, Milletler Cemiyeti’ne bağlılık ve ortak güvenliğin sağlanması, silahsızlanma ve çatışmaların yatıştırılması

minvalinde politikaların izlenmesi, daha kapsamlı bir uluslararası hukuk sistemine duyulan ihtiyacın üzerinde durulması, gizli diplomasi veya güç gibi savaşa yol açan devletin geleneksel araçlarının kullanılmaması bunun yerine devletlerin karşılıklı bağımlılıklarının artırılması şeklinde özetlenebilir (Wilson, 1995: 8).

İdealistlere göre uluslararası alanda çatışmalara neden olan devletlerarasındaki rekabet, rejim tipleri, aşırı silahlanma, gizli anlaşmalar gibi sorunları çözüme kavuşturacak ve böylece çatışmaları engelleyecek uluslararası örgütlerin ve hukuki düzenlemelerin olması gerekmektedir. Bu minvalde, özellikle ABD Başkanı Woodrow Wilson'un ilkelerinin öncülük yaptığı Milletler Cemiyeti'nin kurulması ve self-determinasyon ilkesinin uygulanması gibi uluslararası düzenlemeler yapılmıştır (Gözen, 2016: 79-80). Ancak İkinci Dünya Savaşı'nın çıkması, idealizmin uluslararası hukuk ve örgüt yoluyla işbirliğinin geliştirilerek barışın korunacağı fikrinin iflası olarak nitelendirilmiştir (Dedeoğlu, 2014: 72).

Bu düşüncenin güvenlik teorilerine yansması ise gerçekte tehditlerin ve düşmanlıkların olmadığı, tehditlerin insan davranışları sonucunda ortaya çıktığı, insan davranışlarının ise çevreden etkilendiği dolayısıyla çevresel koşulların değiştirilmesiyle ve eğitimle insan davranışlarının değiştirilebileceği şeklindeki idealist düşünüşdür (Birdişli, 2011: 153). Bununla birlikte, uluslararası alanda devletlerarasındaki ilişkileri düzenleyebilecek kurumları önermesi, evrensel normlara önem göstermesi, uluslararası topluluk fikrini işleyerek yeni bir girişim başlatarak uluslararası güvenlik yaklaşımları için önemli başlangıç noktaları belirlemiştir. Örgütlenme kuramlarının ideolojik ve siyasal olarak alt yapılarını hazırlamıştır (Dedeoğlu, 2014: 71). İdealizmin güvenlik politikalarına yaklaşımı dört ana başlıkta özetlenebilir (Birdişli, 2017: 65-66);

- Normatif değerleri ön plana çıkartarak güvenlik kavramının anlam olarak gelişmesine katkı sağlamıştır.
- Eleştirel ve konstrüktivist güvenlik yaklaşımlarını geliştirmiştir.
- Güvenlik sorunlarının çözümü için diplomasi kanallarının kullanılmasını (soft power) öne çıkarmış, güç politikalarını (hard power) ise ikinci planda değerlendirmiştir.
- Uluslararası sorunların çözümünde ortak ve ahlaki değerlerin dikkate alınması gerekliliğini savunmuştur.

3.2.2.2. Realizm ve Ulusal Güvenlik Politikası

Realizm en temel haliyle uluslararası ilişkileri güç odağında açıklamaya çalışan bir düşünce ekolüdür (Goldstein ve Pevehouse, 2015: 85). Güvenlik dürtüsü ve güç odaklı rekabet ile ilgili olan olguları tanımakta ve sonuçlarını dikkate almaktadır (Herz, 1950: 158). İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Edward H. Carr ve Hans Morgenthau'nun öncülüğünü yaptığı idealist ekole ve argümanlarına yönelik sert eleştiriler, uluslararası ilişkiler disiplinine yeni bir ekol kazandırmıştır. Bu eleştiriler genel olarak uluslararası ilişkilerin, yapıların ve süreçlerin idealist düşüncelerle anlaşılmayacağı, bunun yerine realist faktörlerle odaklanılarak uluslararası ilişkilerin çözülmesi gerektiği noktasında buluşmaktadır (Gözen, 2016: 81).

Bir olgu olarak realizmin temelleri M.Ö. 5. yüzyıla kadar gerilere götürülebilmektedir. Ancak, M.Ö. 5. yüzyılda yaşamış olan Atinalı Thucydides'i, 16. Yüzyılın İtalya'sında yaşamış olan Machiavelli 17. yüzyılda yaşamış olan Hobbes ve Spinoza'yı, 20. Yüzyılda yaşamış olan Herz ve Waltz'u, 21. Yüzyılda ABD'de yaşamakta olan Mearsheimer'i aynı gelenek içerisinde değerlendirilmesine sebep 5 ortak nokta bulunmaktadır. Bu minvalde realistlerin ortak noktaları aşağıdaki gibi özetlenebilir (Ersoy, 2016: 160-164).

- Uluslararası ilişkilerin doğasında mücadele ve rekabet bulunmaktadır.
- Uluslararası ortamda egemen devletlerin üzerinde merkezi bir iktidar mevcut değildir.
- Uluslararası ilişkilerde, hiyerarşiye göre devletin altında veya üstünde bulunan çok sayıda aktör olmasına rağmen, şiddet tekeli elinde bulundurmasından dolayı, temel aktör devlettir.

•Devletlerin, temel amaçlarının en başında “hayatta kalma” bulunmaktadır. Çünkü diğer bütün amaçların varlığı aslında bir devletin toprak bütünlüğünü ve egemenliğini koruyabilmesine bağlıdır.

•Uluslararası ilişkilerde devletlerin amaçlarına ulaşmak için kullandığı başlıca araç güçtür.

2. Dünya Savaşı’nın ardından uluslararası ilişkiler literatürünün egemen teorisi olarak ortaya çıkan realizm, uluslararası politika üzerine yapılan çalışmalar ve kavramlaştırmalar ile birlikte güvenlik çalışmalarının ilk döneminde terminolojinin oluşmasında önemli bir rol oynamıştır (Sandıklı ve Emeklier, 2012: 5). Realistlere göre, uluslararası sistemde en önemli aktörler devletler olduğu için güvenlik temelde ulusal güvenlik terimleriyle anlaşılmaktadır (Heywood, 2011: 46). Realizmin güvenlik anlayışının sınırları, “öteki” olan tarafın tamamen ortadan kaldırılmasına kadar uzanmaktadır. Devlet genel olarak gücünü korumaya çalışmakla birlikte onu arttırmak için de uğraşmaktadır. Ancak bu uğraş mutlak, bir diğer devletin çıkarları ile çatışacaktır. Realizme göre böyle bir çatışma durumunda kaybeden/yok olan taraf olmamak için devlet sürekli olarak güç unsurlarını arttıracak politikalar geliştirmelidir (Dedeoğlu, 2014: 72). Reelpolitik olarak da adlandırılan bu görüşün temel özelliği, savaş ve barış kararlarının ulusal çıkarların takibi ile verilmesi gerektiği fikridir. Ahlakilik savaş ve barış konularında etkin bir kavram değildir çünkü bu konular genellikle insan doğasında var olan saldırganlık ve bencillikten kaynaklanmaktadır (Heywood, 2011: 307). Bu gerekçelerle realist teorisyenler, ulusal güvenliğin sağlanması için şart olan ulusal gücün en önemli unsuru olarak askeri gücü öne çıkarmışlardır. Bununla birlikte, ekonomik güç, diplomatik beceriler, ahlaki meşruiyet, coğrafya gibi diğer maddi ve manevi güç unsurlarına, askeri gücü arttırdıkları ölçüde önem vermişlerdir (Goldstein ve Pevehouse, 2015: 91).

Realistlere göre, devletlerin üzerinde merkezi otoritenin bulunmayışı ile devletlerin ulusal çıkarlarının takibiyle güç peşinde koşmaları birleşince uluslararası alanda “ortak fayda” durumunun noksanlığı ortaya çıkmaktadır. Böyle bir ortamda devletler kendi başlarının çaresine bakmak (self-help) zorunda kalmaktadır (Goldstein ve Pevehouse, 2015: 92). Kendi başının çaresine bakma olgusu, her devletin, diğer bütün devletlerin ulusal güvenliğine yönelik potansiyel tehdit olarak anlaşılmasına sebep olmaktadır. Böylece çıkarlarına ulaşmanın yanında varlığını sürdürmek içinde devletler güçlü olmak zorundadır ve bu sebeple de askeri güce önem verilmelidir. Ancak askeri güç üzerine yapılan bu derin vurgu, “güvenlik ikilemi” (security dilemma) olarak adlandırılan devingen rekabetçi durumu ortaya çıkarmaktadır (Heywood, 2011: 46). Güvenlik ikilemini kısaca, “Devletlerin kendi güvenliklerini sağlamak için giriştikleri eylemlerin (daha fazla askeri birlik görevlendirme gibi), başka devletlerin güvenliklerine yönelik tehditler olarak algılandığı durum” (Goldstein ve Pevehouse, 2015: 95) olarak tanımlanmaktadır. Bu durum, klasik realizmin kurucusu olarak kabul edilen Edward Hallet Carr’ın “The Twenty Years’ Crisis 1919-1939 An Introduction to The Study of International Relations” kitabında açıkça belirtilmiştir. Carr, idealist görüşün tutunduğu “çıkarların uyumu (harmony of interests) gibi bazı önemli aforizmaları incelemiş ve bunların ulus devletlerin rekabet üzerine kurulu ilişkilerinde güvenliği sağlamak adına hiçbir işe yaramayacağını belirtmiştir. Ona göre ulus devletler iç güvenliği sağlanması adına önemli olmakla birlikte uluslararası alan için hala önemli bir tehdit olarak bulunmaktadır (Borchard, 1942: 715). Bununla birlikte kavram ilk olarak John H. Herz tarafından 1950 yılında yayımlanan “Idealist Internationalism and the Security Dilemma” adlı makalede tanımlanmıştır. Herz (1950: 157), en başta güvenlik ikileminin ontolojik bir kısır döngü olduğunun altını çizmiştir. Bu kısır döngüyü ise, amaçlar üzerinde belirsizliğin hakim olduğu bir ortamda, doğal olarak bir aktör güvenlik önlemleri almaya zorlanmaktadır. Ancak bu güvenlik önlemleri diğer aktörler tarafından tehdit olarak algılanır ve bu algı diğer aktörleri de güvenlik önlemleri almaya itmektedir. Diğer aktörlerin aldığı bu önlemler ise ilk aktör tarafından hissettiği tehlikenin doğrulandığı şeklinde algılanır. Buradaki algılama, ulusal veya uluslararası ciddi güvenlik krizleri oluşturabilir veya Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi silahlanma yarışına sebep olabilir.

3.2.2.3. Liberalizm ve Ulusal Güvenlik Politikası

Bireycilik, akılcılık, özgürlük, adalet ve hoşgörü kavramları üzerinde yükselen Liberalizm, bir ideoloji olarak, özgür bireylerin kendilerini gerçekleştirebilecekleri bir toplum tasviri gibi temel bir fikre sahiptir (Heywood, 2015a: 92). Bu fikir politik düşünce açısından ise “bireysel özgürlüğü ve halk temsilini savunmak” şeklinde ortaya çıkmaktadır. Liberal düşüncede genel olarak, bireysel özgürlük ile özel mülkiyet hakkına değer veren ve bu hakları garanti altına alan devlet yapıları savunulmaktadır (Bagby, 2002: 92). Liberal düşünce ve yaklaşımları ise literatürde oldukça geniş bir çeşitliliğe sahiptir. Ancak belirli ilke ve varsayımlar, Liberalizm’in güvenliğe karşı bakış açılarını yansıtmaktadır. Liberalizmin güvenlik anlayışını, güvenlik politikaları üzerindeki etkilerinin daha iyi anlaşılması adına kısaca şöyle özetleyebiliriz (Akgül Durakçay, 2014: 8-14):

- Güvenlik fikrinin temelinde birey bulunmakla birlikte, sınırlı bir devlet anlayışı bulunmaktadır. Bireysel hak ve özgürlükler karşısında devletin ve her türlü siyasi iktidarın kısıtlanması gerektiğinin üzerinde durmuşlardır.

- Devletlerin asıl görevleri, ortaya çıkışında etkin olan bireylerin güvenliğini sağlamak olduğunu kabul etmişlerdir. Liberalilere göre, bu görevi yerine getirirken devletler bireysel özgürlükleri öne çıkarmalıdır. Bu hedefin gerçekleşmesi demokrasi ile örtüşmektedir.

- Uluslararası barışın sağlanması için serbest ticareti öne çıkarmışlardır. Bu bağlamda Serbest ticaretle birlikte artan karşılıklı bağımlılık devletleri savaşlardan olabildiğince kaçınmalarını sağlayacaktır.

- Uluslararası sistemde anarşi durumunu kabul etmişler ancak bunun aşılabilir olduğunu reddetmişlerdir. Liberalistlere göre, bireysel hak ve özgürlüklere önem verilmesi, düzen, adalet ve hukukun üstünlüğü fikrinin uluslararası alana taşınması anarşiyi ortadan kaldıracak ve böylece savaşların önüne geçilecektir.

Liberalizmin, İdealizm ve Realizm’e göre seviye analiz ve birimi noktasında çok önemli bir farkı bulunmaktadır. İdealizm ve realizm özü itibarıyla devleti merkezi almaktadır. Uluslararası ilişkileri devlet merceğinden analiz etmektedir. Liberalizm ise, birey merceğinden tüm insanlık üzerine analizini genişletmektedir (Gözen, 2016: 75). Liberalizmin temelinde bulunan bireysel özgürlük ve hayatın devamı için şart koyulmuş özel mülkiyet hakkı, devletin koruması gereken temel haklar olarak kabul edilmiştir ve bu hakların engellenmesi kabul edilemez bulunmaktadır. Bu yaklaşım liberalizm kaynaklı güvenlik politikalarına ontolojik güvenlikle mülkiyet güvenliğini eş düzeyde gören katı bir kendini savunma (self preservation) refleksini kazandırmıştır (Tannenbaum ve Schultz, 2006: 271, Akt: Birdişli, 2017: 72). Bununla birlikte bireyi merkeze alan, akli öne çıkaran, özgürlük, adalet, demokrasi gibi kavramları öne çıkaran bakış açısı, birey odaklı ulusal güvenlik politikalarının gelişmesine büyük ölçüde fayda sağlamıştır.

3.2.2.4. Marksizm ve Ulusal Güvenlik Politikası

Uluslararası ilişkilerin bir diğer ana akım teorisi Marksizm, Karl Marx’ın yazıları temel alınarak oluşturulmuş ve dönemin büyüyen sosyalist hareketinin ihtiyaçları dikkate alınarak geliştirilmiş, kapsamlı ve sistematik bir dünya görüşü oluşturmak amacıyla geliştirilmiş uğraşının bir ürünüdür (Heywood, 2015a: 97-98). 19. yüzyılda fikirlerini ortaya koyan Marx, bir devletin nasıl daha güçlü olabileceğiyle veya gücünü ve amaçları nasıl koruyabileceğiyle ilgilenmemiş, aksine devletin olmadığı yeni bir düzen ortaya koymuştur. Doğrudan uluslararası ilişkilerle ilgilenmemekle beraber, tezleri bu alanı hem teoride hem de pratikte derinden etkilemiştir (Dedeoğlu, 2014: 66). Marx’ın getirdiği derin etki uyandıran özgün katkıları Lefebvre (2007: 27-29), insanı parça parça değil, toplumsal ilişkiler bütünü olarak ele alması, tarihsel materyalizm fikrini ortaya atması, kapitalist ekonominin çelişkili yapısını analiz etmesi ve proletaryanın tarihsel rolünü ortaya çıkarması olarak sıralamıştır.

Ulusal güvenlik politikaları açısından ele aldığımızda ise Marksizm’in bu alana olan katkıları kuramsal inşa boyutundan çok eleştirel bir seyir izlemektedir (Birdişli,

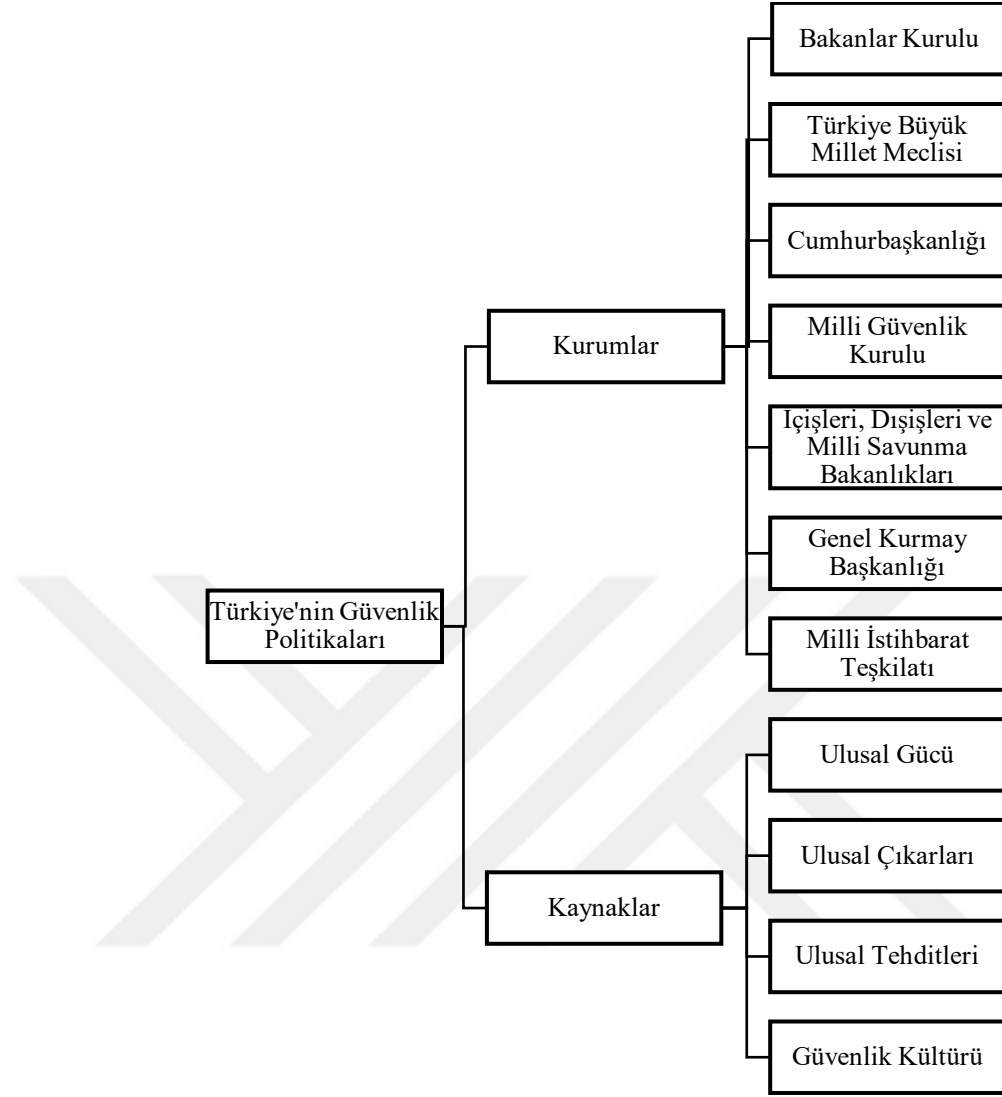
2011: 163). Uluslararası ilişkilerin ana akım teorilerinde oldukça farklı bir dünya resmi sunan Marksist teorinin bu özelliği, teoriye yapılan eleştirilerin temel niteliğini oluşturmaktadır. Marksizm, uluslararası alanda yaşanan çatışmalara yönelik fikirlerini güvenlik, anarşi ve devletten bağımsız olarak ortaya koymuş, daha çok iktisadi dinamiklere önem vermiştir (Özdemir Albayrak, 2014: 62). Marx ve Engels’a göre, tarih aslında sınıf mücadelelerin tarihidir. “... ezen ile ezilen, birbirleriyle sürekli bir karşıtlık içinde bulunmuş, birbirine karşı gizli ya da açık kesintisiz bir mücadele sürdürmüş, bu mücadele ya tüm toplum yapısının devrimci bir dönüşümüyle, ya da mücadele eden sınıfların hep birlikte çöküşüyle sonuçlandırmış.” (Marx ve Engels, 2010: 21) şeklinde özetlenebilecek bu tarih yorumu, Marksizm’in yaşanan çatışmaların nedenleri üzerine fikirlerini açıklar niteliktedir.

Marx’a göre üretim araçlarına sahip olan ve böylece maddi gücü de elde eden sınıf, tinsel yani manevi gücüde egemenliği altında barındırmaktadır. Bu güç, yükselen sınıfa, kendi sahip oldukları çıkar ve beklentileri, toplumun sahip olduğu çıkar ve beklentiler gibi sunma avantajını sağlamaktadır. Yükselen sınıf, çıkarlarına yönelik oluşabilecek herhangi bir tehdidi, toplumun sahip olduğunu sandığı çıkarlara yönelik bir tehditmiş gibi gösterebilmektedir. Böylece, toplumun güvenliğini sağlamaya yönelik oluşturulan kolektif güvenlik politikaları aslında sınıfsal çıkarların güvenliğini koruma altına almaktadır (Birdişli, 2011: 164). Bu görüş genel olarak Marksizmin devlet tanımından ve onun görevlerinden kaynaklanmaktadır. Marksizme göre devlet tüm toplumun tezahürü ve tüm toplumun üstünde bir iktidar gibi görünmektedir. Ancak gerçekte durum oldukça farklıdır. Devlet sınıf egemenliğini yansıtmaktadır (Lefebvre, 2007: 116-118). Devleti toplumsal sınıfların üzerinde bağımsız bir varlık olarak sunmak, devletin veya iktidar sahiplerinin algıladığı tehditleri, topluma yönelik tehditler olarak görülmesine ve bu tehditlere yönelik geliştirilen politikaların da toplumun tümünün güvenliğini sağlama amaçlı olduğu yanlış bir anlayışa sebep olmaktadır (Birdişli, 2011: 164). Marksizme göre bu durum, gerçekten güvenlikten bahsetmeyi imkansızlaştırmaktadır. Çünkü topluma yönelik en büyük tehdit eşitsizliktir ve toplumsal güvenliğin sağlanmasının tek yolu eşitsizliğe yol açan ilişkilerin ortadan kaldırılmasından geçmektedir. Bu tehdit evrenselidir ve evrensel bir mücadele gerektirmektedir (Dedeoğlu, 2014: 66).

4. TÜRKİYE’NİN ULUSAL GÜVENLİK POLİTİKALARININ KAYNAKLARI VE DÖNÜŞÜM ÖNCESİ GÜVENLİK POLİTİKALARININ OLUŞUM SÜRECİNDE YER ALAN KURUMLAR

Sosyal davranışlara özgü bir çıkış noktası olarak, Türkiye’nin dış ve güvenlik politikaları da tarihsel ve kültürel bağlamın kendine has nitelikleriyle irdelenmektedir (Karaosmanoğlu, 2000: 119; Aydın, 2015: 492). Cumhuriyetin kurulduğu ilk günden bu yana Türkiye, güvenlik endişelerinin birincil konumda bulunduğu bir devlet olmuştur (Lesser, 2010: 258). Bu durum güvenlik olgusunu siyasal ve toplumsal alanlarda baskın bir noktaya getirmiş (Aydın, 2015: 492), bu baskınlık ise güvenliğin üst düzey bir tartışma alanı olarak görülmesi ve güvenlik ile ilgili meselelerin geleneksel söylevlerinin ağırlıklı olarak asker-sivil bürokrat seçkinlerine ait olması sonucunu doğurmuştur (Bilgin, 2005: 183). Böylece Türkiye’de, ulusal güvenlik sorunlarına realist çerçevede yaklaşılmış ve “ulusal güvenlik” askeri ve istihbarat faaliyetleri ile sağlanması gereken bir olgu olarak ele alınmıştır.

Ulus devletlerin ortaya çıkışının temel motivasyonlarından birisi olan ulusal güvenlik politikalarının oluşum aşamasında, kaynaklar motor güç olarak rol almaktadır. Bunlar ulusal güvenlik politikalarının oluşturulması için kurumları harekete geçiren ve yine politikaların çerçevesini belirleyen faktörlerdir. Kurumlar ise kaynaklara bağlı olarak politikaları üretmekte ve yürütülmesini kontrol etmektedir. Bununla birlikte güvenlik politikalarının oluşum ve yürütülmesi aşamalarında yer alan aktörlerin güvenlik algılamaları, tehditlerin belirlenmesinde ve engellemeye yönelik hangi türden politikaların geliştirileceği noktasında önem kazanmaktadır. Burada öne çıkan nokta ise, her ülkenin kendi siyasal, sosyal, ekonomik yönden sahip olduğu niteliklere göre ulusal güvenlik politika kaynaklarına ve kurumlarına sahip olduğudur.

Şekil 4.1. Dönüşüm Öncesi Türkiye’nin Güvenlik Politikalarının Unsurları (Araştırmamanın yazarı tarafından oluşturulmuştur).

Şekil 4.1.’de Türkiye’nin güvenlik politikalarının oluşumunda, şekillenmesinde ve yürütülmesinde ana etkenler olan kurumlar ve kaynaklar gösterilmiştir. Bu bilgiler ışığında bu bölümde öncelikle Türkiye’nin güvenlik politikalarının kavramsal kaynakları irdelenecektir. Ardından dönüşüm öncesinde Türkiye’nin güvenlik politikalarının oluşum sürecinde etkin olan kurumlar tarihi ve hukuki nitelikleri ile tanıtılacak ve çalışmanın devamında başlatılacak olan çözümlemeler için ön bilgiler toparlanacaktır.

4.1. Türkiye’nin Ulusal Güvenlik Politikalarının Kaynakları

Bir ülkenin sahip olduğu güç ve ulusal çıkarlar, algıladığı tehditler ve tarihsel süreç içerisinde edinilmiş güvenlik kültürü; o ülkede güvenlik politikalarının oturacağı eksenin belirlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bir ülke sahip olduğu gücü ile doğru orantılı olarak ulusal çıkarlarını ve hedeflerini belirleyebilmekte; bu çıkar ve hedeflere ulaşabilmekte ve sahip olduğu çıkarlara yönelik algıladığı tehditleri bertaraf edebilmek için mücadele edebilmektedir. Nihayetinde bu süreçte edindiği tecrübeler ışığında özgün bir güvenlik kültürü oluşturulmakta ve oluşturulan bu normlar ve değerler bütünü, güvenlik politika tercihlerini belirlemede bir sonraki aşamalarda önemli bir faktör olarak rol oynamaktadır.

Bu bölümde ulusal güvenlik politikalarının kavramsal kaynakları Türkiye özelinde irdelenecektir. Bu bağlamda ilk olarak Türkiye’nin ulusal gücü, coğrafi, nüfus, tarih, ekonomik, askeri ve teknolojik unsurlar üzerinden tanıtılmaya çalışılacaktır. Diğer bölümlerde Türkiye’nin ulusal çıkarları ve iç-dış tehditler bağlamında Türkiye’nin ulusal tehditleri, son olarak da Türkiye’nin güvenlik kültürünü oluşturan normlar ve değerler açıklanacaktır.

4.1.1. Türkiye’nin Ulusal Gücü

Güç kavramı, sosyal bilimlerin en eski ve her alanında var olabilen kavramlarından bir tanesidir. Platon’dan Aristoteles’e, Machiavelli’den Hobbes’a, Pareto’dan Weber’e kadar, çok sayıda ve yeni ufuklar açan birçok teorisyen, güç ve güç ile ilişkili olan olgulara önemli ölçüde dikkatle yaklaşmışlardır (Dahl, 1957: 201). Bu köklü tarihsel süreç içerisinde, ulusal güç kavramına ilk olarak askeri kapasiteyle bağlantılı yaklaşımıştır. Bu bağlantıyı besleyen en önemli unsur uluslararası alanda yaşanan savaşların hem “son çare (ultima ratio)” hem de gücün nihai oranı olduğu fikridir (Jablonsky, 2004: 101). Ulusal gücün hesaplanmasında tek değişkenli yaklaşımlar olarak bilinen bu eğilimler sadece askeri kapasiteyle sınırlı kalmamış, deniz gücü, ekonomi, doğal kaynaklar gibi kriterler ulusal gücün hesaplanmasında tek değişken olarak kullanılmıştır (Ünal ve Yarman, 2014: 279). Ancak bir ülkenin ulusal gücü tek bir unsur ile açıklanmaya müsait olmayan bir olgudur. Bir ülkenin sadece büyüklüğü, nüfusu, teknolojisi veya askeri kabiliyetinin merkeze alınması potansiyel gücün anlaşılmasında engel teşkil etmiştir. Hatta uluslararası ilişkileri güç ve çıkar üzerinden açıklamaya çalışan klasik realizmin kurucularından Morgenthau, bu girişimleri “tek faktörün yanılgısı” olarak tanımlamıştır (Jablonsky, 2004: 102). Böylece ilk olarak 1956 yılında çok faktörlü yaklaşımlar oluşturulmaya ve ulusal gücün hesaplanabilirliğine yönelik formüller geliştirilmeye başlanmıştır. Bu çalışmalardan birini, 1960 yılında Clifford German yapmıştır. German, çalışmada güç unsurları olarak, toprak, nüfus, sanayi, askeri güç ve nükleer kapasiteyi belirlemiştir (Ünal ve Yalman, 2014: 279). Jablonsky çalışmada, coğrafya, nüfus ve doğal kaynak faktörlerini gücün doğal belirleyicileri, ekonomi, askeri, siyasi, psikolojik ve bilgi faktörlerini ise gücün sosyal belirleyicileri olarak tanımlamıştır. Ancak belirleyiciler arasında karmaşık ilişkiler ağı bulunmaktadır. Bu sebeple Jablonsky çalışmada, her bir güç faktörünün tek tek analiz edilmesini önermenin yanında ayrıca bu faktörlerin birbirleri üzerindeki etkilerinin de göz önüne alınması gerektiğini savunmuştur (Jablonsky, 2004: 104-111). Ahmet Davutoğlu (2015: 17) ise bir ülkenin ulusal güç denklemini sabit veriler, potansiyel veriler, stratejik zihniyet (SZ), stratejik planlama (SP) ve siyasi irade (Sİ) üzerinden tanımlamaya çalışmıştır. Bu doğrultuda sabit verileri tarih, nüfus, coğrafya ve kültür; potansiyel verileri ise bir ülkenin sahip olduğu ekonomik, askeri ve teknolojik kapasite olarak sıralamıştır. Bu bilgiler ışığında bir ülkenin ulusal gücünü; “ $Güç = (Sabit\ Veriler + Potansiyel\ Veriler) \times (SZ \times SP \times Sİ)$ ” şeklinde formüle etmiştir. Çalışmamızın sınırları dolayısıyla güç unsurları üzerinden bir tartışmaya girilmeyecektir. Ancak Türkiye’nin ulusal gücü, güç unsurları arasında öne çıkan coğrafya, nüfus, ekonomik ve askeri faktörler üzerinden açıklanmaya çalışılacaktır.

Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulduğu toprakların stratejik açıdan sahip olduğu önem kabul görmüş bir gerçekliktir. Öyle ki Türkiye’nin ulusal güç unsurları, dış politikasını etkileyen temel öğeleri veya güvenlik politikaları üzerine yapılan çalışmalarda, Türkiye’ye dünya siyasetinde önemli bir rol oynamasını sağlayabilecek yüz ölçümü, nüfusu, ekonomisi gibi etkenlerin başında sahip olduğu jeostratejik konumu gelmektedir. Balkanlar, Kafkaslar ve Ortadoğu ile çevrelenmiş alanın tam merkezinde bulunan bu konum, Türkiye’yi sanayileşmiş Batı ile Orta Doğu ve Hazar’ın enerji kaynaklarına yakınlıktır (Oran, 2018b: 24). Brezezinsky’nin (1997: 41) “benzeri olmayan konum” olarak bahsettiği Türkiye’nin üzerinde bulunduğu bu coğrafya, hem uluslararası alanda önemli bir güç unsuru hem de Türkiye’nin ulusal gücünün muhtevası konusunda belirsizliklerin kaynağını oluşturmaktadır. Aydın (2015: 493) bu belirsizlikleri aşağıdaki gibi belirtmiştir.

Ülkenin topraklarının %97’si Asya’da yer alır. Fakat aydınlarının önemli bir kısmı Türkiye’yi Avrupa’nın bir parçası olarak değerlendirmektedir. Nüfusun %98’si Müslümandır; fakat, Türkiye laik bir ülkedir ve tarih boyunca dinsel gelişimi diğer İslam ülkelerinden farklı bir çizgide ilerlemiştir. Ülkenin büyük kısmı Ortadoğu kültürünün belirli özelliklerini yansıtır. Fakat Türkiye Avrupa’nın tüm kültürel etkinliklerinin parçasıdır. Liberal ekonomik sistemi olduğunu ileri sürmekte, fakat planlı dönemin kalıntıları ekonomisinin gelişimini engellemektedir. Dinsel, tarihsel ve coğrafi olarak Ortadoğu devleti olsa da, Balkanlar ve Kafkaslardaki statüko karşıtı gelişmelerden doğrudan etkilenmektedir. Birbiriyle çatışan bu özellikler, ülkenin hem içerideki hem de dışarıdaki rolü konusunda belirsizlikler yaratmaktadır.

Türkiye’ye doğal avantajlar sağlayan jeostratejik konumu aynı zamanda yakın veya uzak bütün uluslararası gelişmelere, bölgesel ve uluslararası siyasi dengelerde yaşanan değişikliklere karşı çok daha duyarlı hale getirmektedir. Bu durum yalnızca Türkiye’ye özel bir gerçeklik değildir. Tarihsel süreç içerisinde Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarının arasında kara bağlantısı olmak Anadolu’da kurulan her devletin önemini arttırmış, buna karşılık hem Doğu’dan gelen göçlerin ana güzergâhı, hem de istilaların odağı haline getirmiştir. Bu da Anadolu’da güvensizlik duygusunun oluşumuna neden olmuştur (Aydın, 2003: 349). Türkiye’nin jeostratejik konumunun getirdiği dezavantajlarının içinde sayılabilecek bir diğer etken de sınır komşuları ve bu komşuların muhtevassından kaynaklanan tehdit algılamalarıdır. Türkiye’nin komşuları ile olan ilişkilerinde önemli anlaşmazlıklar damga vurmaktadır. (Oran, 2018b: 33). Bu anlaşmazlıkların arkasında Türkiye’nin sınırlarını, büyük ölçüde farklı özellikleri, ideolojileri, rejimleri, çıkarları ve hedefleri olan fazla sayıda komşu ile paylaşmasından kaynaklanmaktadır (Aydın, 2003: 349). Özellikle güney kara sınırını oluşturan Irak ve Suriye’de son yıllarda yaşanan güç boşlukları Türkiye’nin sınır komşularından kaynaklanan güvenlik sorunlarının başında gelmektedir.

Bir ülkenin coğrafi konumu sadece dış ve güvenlik mesellerini değil aynı zamanda enerji politikalarını da belirler. Türkiye’nin uzun vadeli enerji stratejisi, coğrafyası, dış politikası ve enerji talepleri arasındaki dengeyi sağlama gereğini dikkate alarak geniş bir vizyonla şekillenmektedir. (Akil, 2003: 2). Enerji talebine ilişkin görüş göz önüne alındığında ve dünyanın kanıtlanmış petrol ve doğalgaz rezervlerinin dörtte üçünün komşu bölgelerde bulunduğu Türkiye’nin eşsiz coğrafi konumu göz önüne alındığında, Türkiye’nin enerji diplomasisinde önemli bir oyuncu olarak ortaya çıkması sürpriz olmamalıdır. Bununla birlikte gelişmekte olan ülkelerin birincil sorunundan birisi olan artan enerji ihtiyacına çözüm çabaları, küresel enerji talebinde önemli artışa neden olmakta ve ülkelerin enerji ihtiyaçlarının güvence altına alınmasını zorlaştırmaktadır (Bilgin, 2010: 82). Bu ise Türkiye’nin enerji alanında en önemli dezavantajlarından birisini oluşturmaktadır.

Ulusal güvenliğin ve gücün önemli bir halkasını oluşturan askeri unsur, dayanışma, moral, hazırlık düzeyi gibi sıralanabilecek birçok ögenin birleşimi ile oluşmaktadır. Ancak bir ülkenin askeri gücünün ölçülmesinde silah gücü ve askeri personelin muhtevası öne çıkan iki ögedir. Bu iki öğeye Türkiye nezdinde bakıldığında askeri teknik personelin yeterliliği ve savaşma kabiliyetleri açısından öne çıktığı kabul edilen bir olgudur (Oran, 2018b: 33). Özellikle Körfez Savaşı sonrasında, Soğuk Savaş’ın sona ermesinin ilk on yılı içerisinde, Türkiye askeri modernleşme ve yeniden yapılanma konusunda önemli adımlar atmaya başlamıştır. Bu adımlar Türkiye’yi bölgesel güvenlik konusunda daha yetenekli bir aktör haline gelmesinde etkili olmuştur (Lesser, 2000: 186). Ancak askeri unsur, silah gücü çerçevesinde ele alınırsa, Türkiye’nin büyük ölçüde dışa bağımlı olduğu görülmektedir (Oran, 2018b: 33). Bu durum Türkiye’nin ulusal güvenliğini sağlamaya yönelik hareket alanını önemli ölçüde daraltmaktadır. Örneğin, Türkiye’nin 1974 yılında Kıbrıs’a yaptığı müdahalenin hemen ardından ABD caydırıcılık amacıyla Türkiye’ye karşı silah ambargosu uygulamıştır

(Balcı, 2017: 161). Yani bu bağımlılık Türkiye’nin dış ve güvenlik politikaları önünde önemli bir engeli oluşturmaktadır. Türkiye’nin bu bağımlılığı büyük oranda ABD ve Avrupa ülkelerinedir. Ancak son beş yıl içerisinde yaşanan gelişmeler bu bağımlılığın Türkiye lehine dönüşüme girdiğini göstermektedir. Stockholm Barış Antlaşmaları Enstitüsü (SIPRI)’nin yayımladığı küresel silah transferi raporunda yer alan güncel bilgiler ışığında, Türkiye’nin kendi silahını üretmeye başlamasından sonra silah ihracatında önemli değişimlerin yaşandığı ve bu yaşanan değişimin gelecek 5 yıllık süreç içerisinde daha da belirginleşeceği dünya basınında yer bulmuştur. Bununla birlikte raporda silah üretiminde son 5 yılda yaşanan %145 oranındaki artışın yanında silah teknolojisi tedarikinde Türkiye’nin Avrupa’ya olan bağımlılığının altı çizilmiştir (Euronews, 02.04.2019, tr.euronews.com). Son olarak, Türkiye’nin askeri harcamalarının gayri safi yurt içi hasılası (GSYH) içerisindeki yeri %2.2 olarak açıklanmıştır (SIPRI, 02.04.2019, www.sipri.org).

Bir ülkenin ulusal gücünün ölçümünde insan faktörü önemli bir yer tutmaktadır ve bu önemi besleyen iki temel faktör bulunmaktadır. Bu faktörlerin ilki, insan faktörünün coğrafya, tarih ve gibi diğer sabit unsurlar üzerindeki nüfusun kalitesine bağlı olarak pozitif veya negatif yönde ortaya çıkabilen etkisidir. Bu bağlamda kaliteli insan unsuru, ülkenin statik bir yapıda bulunan tarih, coğrafya ve kültür unsurlarını anlamlı hale getirebilmekte ve ulusal gücün hesaplanmasında değer olarak ele alınmasını sağlamaktadır. Bu durumun aksine, eğer bir ülkenin insan unsuru kalitesiz ise sahip olunan diğer statik unsurlar o ülkenin zaafları haline dönüşebilmektedir. İkinci faktör ise, özellikle ekonomi, teknoloji ve askeri gibi dinamik güç unsurlarının nitelikli insan unsuruna olan doğrudan bağımlılığından kaynaklanmaktadır. 2. Dünya Savaşı’ndan harabe şeklinde çıkmış Japonya ve Almanya’nın günümüzde Dünyanın en güçlü ekonomilerinden olması, doğal kaynaklar açısından oldukça zengin olan Ortadoğu ülkenin bugün bu zenginliği ekonomik açıdan verimli kullanamaması insan unsurunun önemine dikkat çekmektedir. Türkiye’nin önemli sorunu ise, sahip olduğu diğer güç unsurlarından verimli bir şekilde yararlanması için gerekli nitelikli insan unsurunun zayıflığından kaynaklanmaktadır (Davutoğlu, 2015: 35-36).

Ulusal gücün unsurları tanıtılırken de belirtildiği gibi bir ülkenin sahip olduğu güç unsurları kadar bu unsurların birbirleri ile olan etkileşimleri sonucunda ortaya çıkan tablo da oldukça önemlidir. Bu etkileşim sonucunda yukarıda bahsedilen unsurlar Türkiye’ye avantajlar sağladığı gibi dezavantajlara da sebep olmaktadır. Örneğin, Türkiye’nin dış ve güvenlik politikalarında uluslararası alanda ağırlığını arttıran stabil unsur coğrafya, yine uluslararası alanda yaşanan konjonktürel değişimlerin sonucunda Türkiye’nin tehdit algılamalarında önemli bir etken haline gelirken, bir taraftan da diğer unsurlardan etkin bir şekilde faydalanmasının önünde en önemli engeli oluşturmaktadır. Bu çıkarımı netleştirecek olursak, üç tarafının denizlerle ve kara bağlantısı olan sınırların da dağlık olması Türkiye’nin savunması açısından büyük avantajlar sağlamaktadır. Ancak özellikle doğu ve güneydoğu bölgesi, kaçakçılığı veya gerilla tarzı yapılanmalara elverişli bir ortam oluşturmaktadır (Aydın ve Ereker, 2014: 132). Institute for Economics & Peace’in (IEP) yayımladığı “The Economic Value of Peace 2018 raporunda bu ilişki daha belirgin bir hal almaktadır. Raporda son zamanlarda Ortadoğu, Kuzey Afrika ve Güney Asya’da yaşanan çatımlar ve siyasi istikrarsızlıktan kaynaklanan mülteci yükünün önemli bir bölümünü, çatışma alanlarına komşu ülke Türkiye’nin üstlendiği belirtilmiştir (IEP, 2018: 15).

4.1.2. Türkiye’nin Ulusal Çıkarları

Ulusal çıkarlar, bütün dış ve güvenlik politika sürecinin ve süreç sonunda ortaya çıkan kararların zemininde bulunan temel itici gücü oluşturmaktadır (Üzgel, 2004: 54). Bir ülkenin ulusal güvenlik politikalarına yön veren kaynaklardan biri olan ulusal çıkarlar konjonktürel muhtevası ve aksiyom olarak kabul edilmesi sebebiyle muğlak bir yapıdadır. Bununla birlikte ulusal çıkar kavramı ile ilgili çoğu zaman açık ve net bir tanım geliştirilmemiş ve kavrama esneklik kazandırılmak istenmiştir (Birdişli, 2016: 7). Yani bir ülkenin ulusal çıkarları, içeride ve dışarıda yaşanan olaylar, liderlerin kişisel özellikleri veya hükümetin ideolojik duruşundan etkilendiği için değişken ve doğruluğu

sorgulanmadan kabul edilmesinden dolayı da müphemdir. Bununla birlikte bir bütün olarak ele alındığında ulusal çıkar, devletin yurttaşlara/ulusa karşı en önemli görevi ve sorumluluğu olan, yurttaşların bağımsızlığını ve güvenliğini sağlamaktır. Bu bakış açısında ulusal güvenlik ulusal çıkarın başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Kavramın sahip olduğu belirsizliği göreceli olarak kırmak adına ulusal çıkarları, bir devletin bütünlüğünün ve varlığının korunması ile birlikte, o devleti uluslararası alanda rakip devletlere göre daha iyi bir konuma getirmesine yardımcı olacak temel unsurlar olarak değerlendirilmektedir (Kızılaslan, 2018: 35).

Türkiye’nin güvenlik politikalarının oluşum ve yürütülmesi sürecinde ulusal çıkarlar, temel referans obje olarak yer almakta ve sık sık vurgulanmaktadır. Ancak resmi kaynaklarda Türkiye’nin ulusal çıkarlarının neler olduğu üzerine net bir olguya rastlamak mümkün değildir. Ulusal çıkar kavramının muğlaklığı ve esnekliği bu noktada öne çıkmaktadır. Anayasanın 5. maddesi Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin temel amaç ve görevlerini tanımlamıştır. Bu tanım;

Cumhuriyeti ve demokrasiyi korumak, kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak; kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmaktır. (1982 Anayasası, madde 5)

Bu amaç ve görevler ulusal çıkar kavramının açık bir tanımını yapmamakla birlikte Türkiye Cumhuriyeti’nin ulusal çıkarlarının hedeflerini ortaya koymaktadır. Birdişli (2016: 11), Anayasadan edinilen bilgiler ışığında Türkiye’nin sürekli ve kalıcı ulusal çıkarlarını ve hedeflerini şu şekilde sıralamıştır:

- Bağımsızlığın korunması,
- Devletin toprak bütünlüğünün korunması,
- Cumhuriyetin ve demokrasinin korunması,
- Kişilerin ve toplumun huzur ve mutluluğunun korunması,
- Temel hak ve hürriyetlerin korunması,
- Sosyal hukuk devleti niteliğinin ve adalet ilkesinin korunması,
- İnsanların maddi ve manevi varlığının geliştirilmesi.

Bununla birlikte Türkiye’nin dış ve güvenlik politikalarına diyakronik teknik ile yaklaşıldığında, muğlak olan ulusal çıkar kavramının dönemselsel olarak ne anlama geldiği konusunda değerlendirmelerde bulunulabilmektedir. Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan Soğuk Savaş’ın başlangıcına kadarki döneme bakıldığında (1923-1945), ulusal çıkar kavramının “toprak bütünlüğü”, “modernleşme projesi” ve “ekonomik gelişme” ile eş değer olduğu görülmektedir (Kızılaslan, 2018: 144). Bu kavramların karşılığında ana hedef ise yeni kurulan devletin varlığını korumak ve sınırları içerisinde, irredantizm politikaları gütmeyen, egemen bir devlet olarak kalabilmek olmuştur. Kısaca bu dönemin ulusal güvenlik ve dış politikalarının temel motivasyonunu, ulusal güvenliğin garanti altına alınması olarak tanımlayabiliriz (Balcı, 2017: 77-75). Soğuk Savaş’ın başlangıcından 1960 yılında yaşanan askeri darbeye kadar, Türkiye’nin ulusal çıkarlarının NATO politikalarını eksiksiz uygulayarak, Doğu Bloku’ na karşı Batı Bloku içerisinde “askeri ve ekonomik gelişme” Türkiye’nin ulusal çıkarlarının merkezine oturmuştur. 1960 Darbesi sonrası ise gerek ulusal gerekse de uluslararası alanda yaşanan gelişmeler ve sürekli artan gerilimler, dışarıda Kıbrıs Müdahalesi sonrası Batı ile bozulan ilişkiler ve ülke içerisinde artan kaos, Türkiye’nin güvenlik endişelerini tekrar üst sıralara çıkarmış ve “dış politikada alternatiflerin aranmasının” ulusal çıkarlara uygun hedefler olduğu belirtilmiştir. Türkiye’de 1980 yılına gelindiğinde ikinci askeri darbe yaşanmış ve ulusal çıkarlar 2000’li yıllara kadar askeri kanadın etkisi ile tanımlanmıştır. Darbe sonrasında Soğuk Savaş’ın bitimine kadar geçen süre içerisinde Türkiye’nin ulusal çıkarları AB ile bozulan ilişkilerin tekrar düzeltilmesi ve ekonomik açıdan “bölgesel bir güç olma” yolunda şekillenmiştir. Soğuk Savaş bitiminde artan ayrılıkçı terörle ülke içerisinde askeri mücadele başlatılmıştır. Dış politikada ise ABD ve İsrail ile askeri ittifak ve istihbarat birliği oluşturulmaya

çalışılmıştır (Kızılaslan, 2018: 149-154). Bununla birlikte, Soğuk Savaş sonrası ilk 10 yıl içerisinde Türkiye’nin dış ufkunda önemli bir genişleme yaşanmış, ulusal çıkar ve potansiyel etkinin “Balkanlardan Batı Çin’e kadar” uzandığı fikri politikaların merkezine oturmaya başlamıştır. Böylece Türkiye’nin dış ve güvenlik politikalarının çıkış noktasını oluşturan ulusal çıkarları, güvenlik alanı genişletilmiş bir konseptle ortaya çıkmıştır (Lesser, 2000: 184-185). Bu durum büyük ölçüde 21. yüzyılın ilk on yılında da devam etmiş ve ulusal çıkarlardan yola çıkılarak başarılı ve ekonomik temelli kurumsal dönüşümler, komşularla sıfır sorun, bölgesel güç olma gibi ulusal hedefler belirlenmiştir.

4.1.3. Türkiye’nin Ulusal Tehditleri

Her düzlemde ve her biçimde güvenlik olgusundan söz edebilmek için, korunacak nesneye yönelik bir ya da birkaç içsel tehdidin ve/veya bir ya da birkaç dışsal tehdidin ve/veya bu yönde gelişen algılamaların ve tahminlerin bulunması gerekmektedir. Bir tehdidin veya tehdit tahmininin varlığı ile birlikte güvenlik arayışları ortaya çıkmaktadır (Dedeoğlu, 2014: 34-35). Devletler için bu güvenlik arayışlarının sonucunda ulusal güvenlik politikaları oluşmaktadır. Ulusal güvenlik politikaları, iç ve/veya dış kaynaklı tehditler karşısında alınması zorunlu olan stratejileri ve tedbirleri belirlemektedir. Tehditlerin netleştirilmesi, yani kapsamı ve muhtevasına göre hazırlanışı, geçmiş ve gelecek düzlemlerinde çözümlemeler, görüşmeler ve tartışmalar yapılarak, elde edilmiş bütün istihbarat bilgileri ışığında meydana gelmektedir. Bu hazırlık içerisinde güvenlik politikalarının oluşum aşamasında rol alan bütün aktörler katılmaktadır (Tezkan, 2000: 20). Bu alt başlık altında güvenlik kurumlarında yaşanan dönüşümün başlangıcı olarak belirlenen 2000 yılına kadar Türkiye’nin geleneksel tehdit algılamalarına iç kaynaklı ve dış kaynaklı ayırımına gidilerek yer verilecektir.

Tablo 4.1. 2000’li Yıllara Kadar Algılanan Tehditler, Güvenlik Politikaları ve Etkileri (Ağır ve Çarkıt, 2018: 58).

Dönemler	Tehditler	Politikalar	Etkileri
Osmanlı’nın Son Dönemi	Batı’da gelişen milliyetçilik akımının beslediği bağımsızlık hareketleri ve toprak kaybına sebep olan savaşlar	Denge Politikası Askeri ve İdari Reformlar	Çöküşü yavaşlatmış ancak başarı sağlanamamıştır
1920-1945	Yeni Kurulan Devlet Otoritesinin Ulusal ve Uluslararası Alanda Devamlılığının Sağlanamaması	Dengeleme Politikası ve İzolasyonizm (Dış Güvenlik) Askeri Çözümler (İç Güvenlik)	Türkiye’nin, güvenlik kültürünün oluşmasında ilk örnekler yaşanmıştır. ileriki dönemlerde oluşacak tehditleri beslemiştir.
1945-1990	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ve Komünizm	NATO Üyeliği	Sovyetler Birliği ve Komünizm Tehdidine karşı önemli bir başarı sağlanmıştır.
1990-2000	Artan Ayrılıkçı Terör	Askeri Çözümler	Terörün yalnızca askeri bakış açısı ile ele alınması kalıcı bir çözüm getirememiştir.

4.1.3.1. İç Tehditler

Günümüzde Türkiye’nin en önemli iç güvenlik sorununu oluşturan PKK (Partiya Karkeren Kurdistan) terör örgütü ve doğu bölgesinde ayrılıkçı hareketlerin izleri, Cumhuriyet’in kuruluş yıllarına kadar sürülmektedir. Kürt ayaklanmaları Cumhuriyet’in kurulmasından 16 ay sonra başlamış ve 1938 yılına kadar devam etmiştir. Bu dönemde ortaya çıkan ayaklanmalar, Türkiye’nin doğusu ve güneyi ile ilgili yapılan bütün anlaşmaların dinamiğini oluşturmuştur (Oran, 2018b: 28). Son olarak 1938 yılında yaşanan Dersim İsyanı’nın bastırılmasının ardından 24 yıl boyunca bölgede direniş veya ayaklanmalar yaşanmamıştır. Nitekim 1960’lara kadar süren bu dönem, literatürde yaygın olarak “sessizlik dönemi” şeklinde adlandırılmıştır (Bozarslan, 2016: 362).

PKK terör örgütü ise, ilk olarak “Marksist milliyetçi küçük bir grubun başlattığı teröre dayanan militan bir hareket” olarak ortaya çıkmıştır (Karpas, 2012: 234). 1970’lerde “bağımsız bir Kürt devleti kurma” ve “bölgenin feodal yapısını dönüştürmek için Kürtler arasında siyasal ve sosyal bir devrim” hedefleriyle ortaya çıkan ve bu sebeple temelde milliyetçi olarak sınıflandırılan örgüt, Türkiye’ye yönelik ilk saldırısını 1984 yılında gerçekleştirmiştir (Barkey ve Fuller, 1998: 22). İlk eylemin gerçekleştiği bu tarihten 1987 yılına kadar bölgede yaşanan gelişmeler politika yapımcılar tarafından az sayıda silahlı eylemlerden kaynaklanan basit terör olayları olarak algılanmıştır. Hatta bu algılama yoğun olarak “üç beş eşkiya” söylemiyle dile getirilmiştir (Ülman, 2000: 107).

Soğuk Savaş’ında sona erdiği 1990’lı yılların başında Türkiye’nin PKK terörüne yönelik bakış açısında, birden fazla nedenden ötürü önemli bir değişim yaşanmıştır. Bu nedenlerden ilki ve en önemlisi Soğuk Savaş’ın sona ermesinin ardından Sovyet tehdidinin ortadan kalkması Türkiye’nin ulusal güvenlik siyasetinde değişikliklerin yaşanması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır (Ülman, 2000: 105-106). Elli yıldan fazla süredir güvenlik politikalarının dış tehdide bağlantılı olarak oluşmasına sebep olan bu etken ortadan kalktığında, Türkiye iç güvenliğe dönük adımlar atmaya başlamıştır. Tam bu noktada ikinci bir neden olarak, 1991 ve 1993 yılları arasında örgütün saldırılarının yoğunluğunu arttırması ortaya çıkmaktadır (Barkey ve Fuller, 1998: 22). Bütün bu gelişmeler ışığında 90’lardan itibaren Türkiye’nin tehdit algılamalarında keskin bir dönüş yaşanmış ve iç tehditler ulusal güvenlik politikalarının önemli bir çıkış noktası olmuştur (Ağır ve Çarkıt, 2018: 40). Böylece örgüt, 1992 tarihli Milli Güvenlik Siyaseti Belgesi (MGSB)’nde öncelikli iç tehdit değerlendirmeleri arasında “bölücülük” faaliyetleri olarak yer almıştır. Bundan sonra yenilenen her MGSB’de var olmaya devam etmiştir (Torun, 2012: 168).

1960’lardan başlayarak 1980’lerden itibaren çok ciddi silahlı ayaklanmaya girişen ve günümüze kadar bu girişimini sürdüren PKK terör örgütü, Türkiye’nin iç güvenliğinin sağlanması ve istikrara kavuşturulması adına olumsuz etkilere neden olmuştur. Bununla birlikte Türkiye’nin dış dünya ile siyaseti üzerinde de önemli izler bırakmıştır. İlk olarak, bütün ülkelerle ilişkilerinde Türkiye’nin statükoyu desteklemesini zorunlu kılmış; uluslararası alanda özerklik ve bağımsızlık desteklemelerini devre dışı bırakmıştır. İkinci olarak sert güvenlik önlemleri çerçevesinde ülkenin Güneydoğu bölgesindeki PKK terörünü bastırmak amaçlı alınan önlemler, insan hakları sorunlarını ortaya çıkarmış ve bu ihlaller Türkiye’nin Avrupa nezdindeki başlıca tökezleme taşıını oluşturmuş ve moderniteye geçişinin gecikmesine neden olmuştur (Oran, 2018b: 28).

1997 tarihinde yenilenen MGSB’de Türkiye’nin öncelikli iç tehditleri arasında “irtica” da eklenmiştir. Bu tehdidin de kökleri, laiklik ilkesinin devletin temel öğeleri arasında gören Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş yıllarına kadar dayandırılmaktadır. Böylece güvenlik politikalarının oluşum aşamasında etkin olan aktörler ve kurumlar tarafından bu kurucu ilkeyi tümenden kaldıracabilecek veya zayıflatabilecek her türden İslami/irticai hareketlerinin yükselişi Türkiye’nin ulusal güvenliğine karşı iç tehdit olarak algılanmıştır (Torun, 2012: 182). Bu tehdit algılamasında Dönemin Refahiyol koalisyon hükümetinin büyük ortağı ve Refah Partisi lideri Necmettin Erbakan’ın gerek iç gerekse de dış politika da yürüttüğü faaliyetlerin kurucu ilkelerle bağdaşmadığı düşüncesiyle laik kesim ve özellikle TSK’dan topladığı tepkiler etkili olmuştur. Dönem içerisinde yaşanan gelişmeler ve güvenlik politikalarının oluşum aşamasında hakim

yapılar çerçevesinde değerlendirildiğinde bu tehdit algılamasının askeri kanadın tasarrufunda ortaya çıktığı görülmektedir (Hale, 2000: 319; Ülman, 2000: 122-123).

4.1.3.2. Dış Tehditler

Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş dönemi, dış ilişkilerde güvenlik endişelerinin birincil konumda olduğu ve dış tehdit algılamalarında artış yaşandığı bir dönem olarak anılmaktadır. Özellikle 1920 ve 1930’lu yıllarda, Türkiye’nin güvenlik politikalarının oluşum aşamasında yer alan aktörlerde, yeni elde edilmiş bağımsızlık ve toprak bütünlüğüne yönelik en büyük dış tehdidin Batı olduğu inancı hakimdir. Bu inancın en önemli nedeni, kuruluş döneminde Batılı ülkeler ile ilişkilerde pürüzlerin ve gerginliklerin hakim olmasıdır. İngiltere ile yaşanan Musul anlaşmazlığı; Fransa ile Suriye sınırların belirlenmesi, yük gemilerinin çarpışması, Osmanlı’dan kalan borçların ödenmesi ve yabancı okullar ile ilgili meseleler; Yunanistan ile nüfus mübadelesi gibi henüz çözüme varılmamış sorunlar Türkiye’nin tehdit algılamalarını arttırmıştır (Ülman, 1998: 244). 1933 yılına gelindiğinde ise Türkiye’nin Batı kaynaklı tehdit algılamalarında İkinci Dünya Savaşı’nın sonlarına kadar sürecek bir değişim yaşanmıştır. Bu dönemde Türkiye Ege kıyılarından gelebilecek İtalyan tehdidi ve Balkanlardan gelebilecek Alman tehdidine karşılık savunma önlemleri almaya başlamış ve güvenlik politikalarını bu iki tehdidin önüne geçebilmek amacıyla oluşturmuştur (Hale, 2003: 57-58). Özellikle 1935 yılında yayımlacı politikalar sergileyen İtalya’nın Habeşistan gibi uzak bir yere saldırması, Anadolu’ya da saldırabileceği kuşkusunu uyandırmıştır. Bununla birlikte izlediği yayımlacı dış politika neticesinde Batı ve Sovyetler açısından kuşkuyla takip edilen Almanya, belirli bir süre Türkiye tarafından tehdit olarak değerlendirilmemiş, hatta bu dönemlerde iki ülke arasında ilişkilerin geliştiği gözlemlenmiştir (Ülman, 1998: 252-255). Ancak 1938 yılında Almanya’nın Avusturya’yı ele geçirmesinin ardından bu ülkeden gelebilecek bir saldırı Türkiye’nin en büyük tehdit beklentisini oluşturmuştur (Hale, 2003: 57).

Bütün bu gelişmelerin yanında ise uluslararası alanda adeta yeni bir savaşın hazırlıkları başlamıştır. Hitler 1 Eylül 1939’da Polonya’ya asker çıkartmış, bu gelişmenin ardından 21 aylık bir süre içerisinde çatışmalar bütün Avrupa’ya yayılmıştır. Daha sonrasında bölgesel çapta yaşanan bu çatışmalar, Asya kıtasında yaşananlarında eklenmesiyle genişleyerek bir dünya savaşına dönüşmüştür (Best, Hanhimaki, Maiolo ve Schulze, 2015: 211). Türkiye ise İkinci Dünya Savaşı boyunca gerek Müttefik Devletlerden İngiltere, Fransa ve özellikle SSCB’nin gerekse de Mihver Devletlerden Almanya’nın kendi taraflarında savaşa katılması yönündeki baskılara rağmen tarafsızlığını korumaya çalışmıştır (Hale, 2003: 74). William Hale (2003: 74) Türkiye’nin savaşa katılmama konusunda gerçekleştirdiği bu direnişi “Savaşa katılanlardan herhangi birinin saldırısına uğramayan Türkiye’nin savaşa katılmakla elde edebileceği hiçbir şey yoktu, ama kaybedebileceği çok şey vardı.” diyerek özetlemiştir.

İkinci Dünya Savaşı’nın sona ermesinin ardından uluslararası alanın iki kutba ayrıldığı Soğuk Savaş döneminde ise Türkiye’nin dış tehdit algılamalarında daralmanın yaşandığı bir sürece girildiği söylenebilir. Bu bağlamda Soğuk Savaş dönemi boyunca Türkiye’nin ulusal güvenlik politikalarını harekete geçiren temel tehdit, sınır komşusu SSCB’nin gerek uluslararası alandaki gerekse de Türkiye’ye yönelik davranışlarından kaynaklanmıştır (Armaoğlu, 1992: 49).

Birinci Dünya Savaşı’nın sonlarından başlayarak İkinci Dünya Savaşı’nın sonlarına kadar barış ve dayanışma temellerinde ilerleyen iki ülke ilişkilerinde, Türkiye’nin Almanya’ya karşı savaş ilan etme hususunda sergilediği çekingen davranış ilk darbeyi oluşturmuştur (Armaoğlu, 1992: 412-414). İkinci Dünya Savaşı’nın sonlarına doğru yaşanan bu gerilim, SSCB’nin 1925 yılından beri protokollerle uzatılan Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşmasını 19 Mart 1945 tarihinde uzatmayacağını ve yeni koşullarla yeni bir anlaşma yapılacağını Türkiye tarafına bildirmesi ile artmıştır. Nihayetinde Sovyetler Birliği, anlaşmanın yenilenmesi için Kars ve Ardahan’ın topraklarına katılmasını ve Montreux Boğazlar Sözleşmesi’nin yenilenerek, Boğazlarda güvenliğin Türkiye ve SSCB tarafından sağlanması için üs kurulmasını talep etmiştir. Nitekim İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa’nın durumu için 17 Temmuz ve 2 Ağustos

1945 tarihleri arasında düzenlenen Potsdam Konferansı’nda SSCB’nin bu istekleri gayri resmi konuşmalarda gündeme getirilmiş ve konferansın sonunda konunun Türkiye ile görüşmeler yapılarak ele alınmasına karar verilmiştir. Sonuç olarak 1946’da SSCB bu taleplerini resmen dile getirmiş ve Türkiye’de resmen reddetmiştir. Bu durum Türkiye’nin Soğuk Savaş’ın başlangıcında toprak bütünlüğüne ve egemenliğine yönelik algıladığı en büyük dış tehdit olmuş ve onu Batı Bloğuna itmiştir. Bununla birlikte iki ülke ilişkilerinde tamiri uzun süre alan ve etkileri on yıllarca hissedilecek “tahribat” ortaya çıkmıştır (Tellal, 2018a: 501-508).

Türkiye’nin Soğuk Savaş Dönemi içerisinde algıladığı tek tehdit bu değildir. Sovyet tehdidi sonucunda NATO’ya üye olan Türkiye, yine aynı örgüte üye Yunanistan’ı da tehdit olarak değerlendirmiştir. Bu tehdit algılaması Yunanistan’ın 1820’lerde Osmanlı’dan ayrıldıktan sonra “Megali idea” fikri ile şekillenen toprak taleplerinin Kurtuluş Savaşı yıllarında Anadolu işgaline kadar varmasından kaynaklanan tarihsel deneyimlerden beslenmiş (Karaosmanoğlu, 2000: 202) ve 1950’lerde başlayan ve günümüze kadar hala çözülemeyen Kıbrıs sorunundan kaynaklanmıştır. Kıbrıs sorununun gündeme gelmeye başladığı bu yıllarda, Soğuk Savaş’ın getirisi olan iki kutuplu sistemin Türkiye ve Yunanistan ilişkilerinde estirdiği dostluk havası, Türkiye’nin soruna taraf olmaya başlaması ile gerilmiştir. Soğuk Savaş koşulları altında bu gerilimlerin NATO’ya zarar vereceği fikriyle ABD devreye girmiş ve ilk etapta 1960’da bağımsız bir Kıbrıs Cumhuriyeti’nin kurulması kararlaştırılmıştır (Fırat, 2018: 593). Anlaşma sonrası ilk üç yıl içerisinde devletin işleyişi sırasında yaşanan anayasa ihlalleri, devamında adada çıkan olaylar ve Türk tarafının ada yönetiminden çekilmek zorunda kalması, 1967 yılında adada bulunan Türk köylerine yapılan saldırılar ve son olarak Kıbrıs Rum Lideri Nikos Sampson’un Kıbrıs Helen Cumhuriyeti’ni kurduğunu ilan etmesinin ardından Türkiye garantörlük hakkını kullanarak 20 Temmuz 1974’te adaya müdahale etmiş ve %7’sini ele geçirmiştir. Ancak adada bulunan Rum tarafının Türkiye’nin şartlarını yerine getirmemesinden sonra ikinci defa hareket yapılmış ve bu kez adanın %37’si ele geçirilmiştir (Birdişli, 2016: 181-182). Bu hareket ile birlikte, Türkiye ve Yunanistan arasında tarihsel olarak varlığını koruyan güvensizlik duygusunda artış yaşanmış, diğer sorunların varlığını koruması ile birlikte Kıbrıs iki ülke arasındaki ilişkilerde belirleyici bir rol oynamıştır (Uzgel, 2004: 314-316).

Doksanlı yılların başında Soğuk Savaş’ın sona ermesi ve Sovyetler Birliği’nin dağılması ile Türkiye’nin komşusu Balkanlar, Kafkaslar ve Ortadoğu’da yaşanan gelişmeler şüphesiz ki Türkiye’nin güvenlik ortamının ve dış tehdit algılamalarının temelden değişmesine sebep olmuştur. İlk etapta Sovyet tehdidinin ortadan kalkmasının ardından Avrupa’dan dışlanma algısı kırılmalık duygusu yaratmış ve Türkiye’nin NATO’da ki rolü hem içeride hem de dışarıda sorgulanmaya başlanmıştır. Ancak, kısa bir süre içerisinde Soğuk Savaş sonrası dönemde de NATO ve Türkiye’nin birbirlerine ihtiyaç duyduğu sonucuna varılmıştır. Özellikle coğrafi faktörler açısından ele alındığında, Batı için Sovyet tehdidinin sonu, Türkiye’nin rolünün sonu anlamına gelmemiştir (Çetinsaya, 2007: 14-15).

Türkiye için ise SSCB’nin dağılması elli yılı aşkın bir süredir güvenlik politikalarının ana eksenini belirleyen tehdidin ortadan kalktığı anlamına gelmiştir. Nitekim Rusya Federasyonu’nun (RF), kurulmasının hemen ardından, dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal Moskova’yı ziyaret etmiş, yapılan görüşmelerin sonrasında “Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşması”, “Ticari Ekonomik Bilimsel ve Teknik İşbirliği Anlaşması” ve 20 yıl süreli “Dostluk, İyi Komşuluk ve İşbirliği Anlaşması” imzalanmış ve iki ülke arasındaki ilişkilerin işbirliğine oturtulması adına önemli gelişmeler başlatılmıştır. Dönem içerisinde ilişkilerin sorunlu yanlarının olmasına rağmen yaşanan bu sorunlar siyasal, ekonomik ve askeri ilişkilerin gelişmesine engel olmamıştır (Tellal, 2018b: 540-546). RF ile ilişkilerin gelişimine karşılık 90’lı yıllar boyunca Yunanistan, Türkiye için hala önemli bir dış tehdit olarak varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Bütün bu gelişmelerle birlikte Türkiye’nin gelenekselleşmiş kuzey ve batı kaynaklı tehdit algılamalarında önemli bir dönüşüm yaşanmış ve Türkiye için güvensizlik kaynağının güney olduğu noktasında fikir birliğine varılmıştır. Doksanlar boyunca Ortadoğu devletleri ile ilişkilerinde, ülke içerisinde yaşanan ve öncelikli ele

alınması gerektiği belirlenen ayrılıkçı terör ve irtica sorunlarının, Körfez Savaşı sonrasında bölgeye hakim olan istikrarsız ve güvensiz ortamla birleşmesi, Türkiye’nin bölgesel güvenlik endişelerini belirlemiştir (Fırat ve Kürkçüoğlu, 2018: 551).

4.1.4. Türkiye’nin Güvenlik Kültürü

Türkiye toplumunun evrimi, şahsına münhasır bir “güvenlik kültürü” ile tanımlanmıştır. Bu kültür içerisinde Türkiye’nin, tarihsel deneyimlerinin etkisiyle gelişen ve şekillenen çok özel bir güvenlik tanımı ve yaklaşımı mevcuttur (Aydın, 2003: 345). Tarihsel süreç içerisinde incelendiğinde Türkiye’nin sahip olduğu güvenlik tanımı ve yaklaşımının askeri odaklı ve devlet merkezli kaldığı gözlemlenmiştir (Bilgin, 2004: 43). Bu bağlamda Türkiye’nin güvenlik kültürü büyük oranda Osmanlı İmparatorluğu’nun gerilemeye başladığı Karlofça Anlaşması’ndan sonra yaşanan siyasal gelişmelerin gölgesinde oluşmuş ve Cumhuriyet’in henüz kuruluş aşamasından bugüne kadar evrimleşerek dış ve güvenlik politikalarına yön veren norm ve değerleri oluşturmuştur. Bu norm ve değerler güvenlik politikalarına yön verirken, Türkiye’nin tehdit algılamalarını da şekillendirmekte, bu sayede güvenlik politikalarının itici gücünü oluşturmaktadır.

Türkiye’nin güvenlik kültürünün ilk bileşenini literatürde “Sevr Sendromu” olarak da tanımlanan “toprak kaybetme ve parçalanma korkusu” oluşturmaktadır. Bu sendrom Osmanlı’nın topraklarının parçalanmasına yol açan Sevr Antlaşması ile ilişkilendirilse bile kökeni milliyetçilik akımı ile imparatorluk toprakları üzerinde çıkan ayaklanmalara kadar götürülmektedir (Bilgin, 2005: 184). Kuruluşundan itibaren Yükseliş Dönemi’nin bittiği 17. Yüzyıl’ın sonlarına kadar Osmanlı İmparatorluğu’nun güvenlik politikasının ana amacı elde var olan toprak, nüfus ve zenginliğin sürekli olarak arttırıp en üst seviyeye çıkarmak olmuştur. Bu amaç, Osmanlı’nın duraksamaya kadar uyguladığı dış ve güvenlik politikalarını “saldırgan reel politik” olarak adlandırılan eksene oturtmuştur. 1699 tarihli Karlofça Anlaşmasıyla birlikte Osmanlı ile Avrupalı güçler arasındaki askeri dengenin Osmanlı aleyhine dönüşmeye başlamasının ardından, güvenlik politikalarının eksenini saldırgan reel politiktan, Doğu’ya geri çekilişi yavaşlatmak veya durdurmak amacıyla savunmacı reel politığe (güç dengesi diplomasisi) dönüşmüştür. Bu dönüşüm halen Türkiye’nin dış ve güvenlik politikasının oluşum sürecini etkileyen bir diplomatik-stratejik davranış ve güvenlik kültürü olarak varlığını sürdürmektedir (Karaosmanoğlu, 2000: 201-202). 19. Yüzyıl’a gelindiğinde güç dengesi diplomasisi ile Avrupalı güçlere karşı varlığını sürdürmeye çalışan Osmanlı, bir taraftan da Avrupa’dan yayılan değerlerin kaynaklık ettiği uluslararası toplumun genişlemesi ve yoğunlaşması sonucunda güvenliğine ve bütünlüğüne tehdit olarak kabul edilen normları benimsemek zorunda kalmıştır. Böylece öncelikle Balkanlar’da bulunan Hristiyan halklar, daha sonrasında Müslüman Araplar arasında milliyetçiliğin ve bağımsızlık fikirlerin artması ile devamında yaşanan parçalanmalar, Türkiye’nin güvenlik kültürünün oluşumunda olumsuz izler bırakmıştır (Bilgin, 2005: 184). Böylece “toprak kaybetme ve parçalanma korkusu” Türkiye’nin güvenlik kültürünün temel bir parçası haline gelmiş, Sevr Anlaşması ise bu korkunun güçlenmesinde ve Türkiye’ye aktarılmasında önemli bir etken olmuştur. Bu korku bugün hala Türkiye’nin tehdit algılamalarını ve bu algılamalara yönelik oluşturduğu güvenlik politikalarını derinden etkilemektedir. Örneğin; Arap Baharı’ndan önce Suriye’nin Hatay ili üzerinde toprak iddialarına veya PKK’nın ayrılıkçı terör eylemlerine karşı hem toplumsal alanda getirilen tepkiler hem de politik alanda oluşturulan siyasalar üzerinde etkisini sürdürmektedir (Karaosmanoğlu, 2000: 203).

Türkiye’nin güvenlik kültürünün bir diğer parçasını “batılılaşma süreci” oluşturmaktadır. Tıpkı “Real-politik gelenek ve Sevr sendromu” gibi bu ögenin kökleri de Osmanlı’nın Avrupa karşısında giderek zayıflamaya başladığı dönemlerde aranmaktadır. 17 yüzyıldan itibaren uluslararası alanda sahip olduğu gücün giderek azalmaya başlaması, Osmanlı İmparatorluğu’nu Avrupa’nın diplomatik uygulamalarını ve süreçlerini benimsemeye zorlamıştır. Böylece Osmanlı üstünlük ve tek taraflılıkla ilişkilendirilen evrensel kavramından, eşitlik ve iki taraflılıkla tanımlanan bölgesel egemenlik kavramına geçmeye başlamıştır. Bu durum ise Osmanlı İmparatorluğu ile

Avrupalı devletler arasında uluslararası hukukun gelişmesine, karşılıklı tanıma sürecinin başlamasına ve en önemlisi İmparatorluğun Avrupa’nın devlet sistemine girmesine ve uzun entegrasyon sürecinin başlamasına yol açmıştır. Böylece batılılaşma süreci Türkiye’nin güvenlik kültürünün bir parçası haline gelmiştir (Karaosmanoğlu, 2000: 205-206).

4.2. Dönüşüm Öncesi Türkiye’nin Güvenlik Politikalarının Oluşum ve Yürütülmesi Sürecinde Yer Alan Kurumlar

Güvenlik politikaları kavramsal kaynaklar çerçevesinde şekillenirken, kurumlar aracılığıyla oluşturulmaktadır. Ulusal güvenlik politikalarının belirlenmesi büyük çapta araştırma ve değerlendirme aşamalarını içerisinde barındırması ve devletin güvenlik ile ilgili görevlendirilmiş bütün idari sistemlerinin işbirliği ve koordinasyon içerisinde çalışmasını gerektiren konular içermesi sebebiyle, birçok ülke tarafından özel bir sisteme bağlanmış durumdadır (Duru ve Hoşder, 1994: 49). Devletler teşkilat yapılarında, ulusal güvenlik politikalarının oluşum sürecine özel kurumlar oluşturabildiği gibi, ulusal güvenlik ile ilgili kararlarını olağan politik düzen içerisinde de alabilmektedir (Birdişli, 2017a: 45). Bu haliyle Türkiye ulusal güvenlik politikalarının oluşum sürecini özel bir sisteme bağlamış ve buna bağlantılı olarak özel kurumlar oluşturmuş, ayrıca bu politikaların oluşumunda olağan politik düzen dışında kurumlara görevler tanımlamıştır.

Türkiye’nin güvenlik politikalarının oluşturulması ve yürütülmesi süreci anayasa ve yasalarla düzenlenmiştir. Bu sebeple kurumların tarihsel süreç içerisinde güvenlik sisteminde üstlendikleri görevlerin, 1921 Teşkilatı Esasiye Kanunu (1921 Anayasası)’ndan başlatılarak incelenmesi gerekmektedir. Ancak kurumların yapısal dönüşüme konu olan son hali 1982 Anayasası, devamında yürürlüğe giren yasalar ve bu metinler üzerinde 2000’li yıllara kadar gerçekleştirilen değişiklikler ile birlikte oluşmuştur. Bu sebeple bölüm içerisinde kurumların tarihsel arka planından ayrı olarak dönüşüme konu olan hükümlere özellikle değinilecektir.

Son olarak bahsi geçen anayasal ve yasal metinlere bağlı kalarak, dönüşüm öncesi Türkiye’nin ulusal güvenlik politikalarının oluşumunda ve yürütülmesinde etkin olan kurumları Bakanlar Kurulu, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Cumhurbaşkanlığı, Milli Güvenlik Kurulu, Dışişleri Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Milli Savunma Bakanlığı, Genel Kurmay Başkanlığı ve Milli İstihbarat Teşkilatı olarak sıralayabiliriz.

4.2.1. Bakanlar Kurulu

Demokratik sistemler içerisinde yürütme organı monist (tekçi) ve düalist (ikici) olarak iki ana grup içerisinde incelenmektedir. Yürütme organının monist olarak oluşturulduğu sistemlerde yetkinin tümü tek bir kişi veya bir gruba ait olmaktadır. Yürütme organının düalist olduğu sistemlerde ise yürütme yetkisi devlet başkanı olarak görev alan bir kişi ve bir kurul arasında bölüşülmüştür. Bu haliyle düalist yürütme parlamenter rejimlerin temel özelliklerinden birisini oluşturmaktadır (Özbudun, 2005: 321). 2017 Anayasa değişikliğine kadar parlamenter sistemi benimseyen Türkiye’de de yürütme organı düalist bir yapıda oluşmuş ve yürütme erki devletin başı olarak Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu arasında bölüşülmüştür.

Dönüşüm öncesinde Anayasa içerisinde Başbakan ve bakanlardan oluşan ve hükümet olarak da adlandırılan Bakanlar Kurulu, yürütme erkinin siyasal açıdan sorumlu kanadını oluşturmuş ve böylece bu yetkiyi fiili anlamda kullanan organ olarak görev almıştır (Özbudun, 2005: 321). Bu sebeple Bakanlar Kurulu’nun görevlerinde konu itibarıyla sınırlamaya gidilmemiş, merkezi idare teşkilatının en yüksek karar organı olarak anayasa ile kanunlara aykırı olmamak ve kanuna dayandırılmış olmak şartıyla yürütme alanına giren her işlemi yapabilecek şekilde oluşturulmuştur. Bu bağlamda Anayasa’nın 112. maddesinde kurulun genel görevi memleketin genel (iç ve dış) siyasetini yürütmek olarak tanımlanmıştır (Gözler, 2012: 231).

Bu görevin doğal sonucu olarak 2017 yılında yaşanan anayasa değişimine kadar olan süreçte Anayasanın 117. maddesinde ulusal güvenlik politikaları ile ilgili kararların

alınması ve uygulanması görevi Bakanlar Kurulu’na verilmiştir. Bakanlar Kurulu Türkiye’nin güvenliğinin sağlanmasında Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)’ne karşı sorumlu tutmuştur (Aydın ve Erkeker, 2014: 137). Bununla birlikte Anayasanın 112. maddesi gereğince Genel Kurmay Başkanı seçmek ve yine 117. Maddesi gereğince de silahlı kuvvetleri yurt savunmasına hazırlamak Bakanlar Kurulu’nun güvenlik politikaları ile dolaylı olarak bağlantısı bulunan görevleri olmuştur (Gözler, 2012: 232).

Anayasanın yürütme bölümü içerisinde yer alanlar veya yasalarla oluşturulmuş diğer bütün kurumlar genel anlamda Bakanlar Kurulunun yüklendiği devletin genel siyasetini oluşturmak ve yürütmek görevini icra ederken yardımcı olmakla görevlendirilmiş ve bu doğrultuda yetkilendirilmiştir (Tezkan, 2000: 19). Bu sebeple Bakanlar Kurulu dönüşüm öncesi güvenlik kurumları içerisinde siyasal bakımdan sorumlu olması ve genel karar yetkisine sahip olması bakımından anayasal olarak güvenlik politikaları çerçevesinde yetkilendirilmiş en temel kurum olmuştur.

4.2.2. Cumhurbaşkanlığı

Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk anayasası olarak adlandırılan 1921 Teşkilat-i Esasiye Kanunu’nda “meclis hükümeti” modeli öngörülmüş, yasama ve yürütme yetkileri Büyük Millet Meclisi elinde toplanmıştır. Anayasa’nın geçerliliğini koruduğu süreç içerisinde hem egemenlik yapısı üzerindeki belirsizlikleri ortadan kaldıracak, hem de sistemin saf meclis hükümeti sistemi görüntüsünden uzaklaştırılacak ve parlamenter sisteme yaklaştıracak adımlar atılmıştır. Nitekim bu adımlar içerisinde 29 Ekim 1923 tarihine ait anayasa değişikliği önemli bir yer tutmaktadır (Erdoğan, 2011: 152-153). Bu tarihte Cumhuriyet ilan edilmiş ve 364 sayılı Teşkilatı Esasiye Kanunu’nun Bazı Mevaddının Tavzihan Tadiline Dair Kanun ile birlikte Cumhurbaşkanlığı makamı oluşturulmuştur. Bu kanunun 11. maddesinde “Türkiye Reiscumhuru Devletin Reisidir. Bu sıfatla lüzum gördükçe Meclise ve Heyeti Vekileye riyaset eder.” (Kili ve Gözübüyük, 1985: 103) denilerek makamın hukuksal statüsü belirlenmiştir.

Güvenlik kurumlarının dönüşümü öncesinde Türkiye’nin güvenlik sistemi içerisinde yürütmenin başı olarak atanarak görevlendirilen Cumhurbaşkanına ulusal güvenlik politikalarının oluşum sürecinde ve yürütülmesinde önemli yetkiler verdiği görülmektedir. 1961 Anayasası’ndan bugüne hiç değişmeyen ve Cumhurbaşkanlığı makamının güvenlik politikaları üzerinde tesirini öne çıkaran görevler, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) adına Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK)’nin Başkomutanlığını temsil etmek, Genelkurmay Başkanı’nın atamasını yapmak, MGK’ya başkanlık etmek ve toplantıya çağırarak sıralanabilir.⁴

Yine Anayasasının 104. Maddesinin devamında geçen “Türkiye Büyük Millet Meclisi adına Türk Silahlı Kuvvetlerinin Başkomutanlığını temsil eder. Türk Silahlı Kuvvetlerinin kullanılmasına karar verir.” ibareleri ise 1961 Anayasası’ndan bugüne kadar Cumhurbaşkanının milli güvenlik meseleleri ile ilgili görevleri arasında bulunmaktadır. Bu noktada belirtilmesi gereken iki husus vardır. İlki Cumhurbaşkanın başkomutanlığı temsil yetkisinin icrai değil sembolik ve törensel bir nitelik taşıması, ikincisi ise TSK’nın kullanılması için karar verme yetkisinin, TBMM’nin tatilde olmasına, ülkenin ani bir silahlı saldırıya uğramış olmasına ve TSK’nın kullanılması kararının derhal verilmesi gerekliliği şartlarına bağlanması sebebiyle, istisnai bir yetki olmasıdır (Gözler, 2000: 504-505).

4.2.3. Türkiye Büyük Millet Meclisi

Parlamenter hükümet sisteminin gereklerine dayanarak oluşturulmuş Anayasa’da yasama ve yürütme erkelerine devlet faaliyetlerinin oluşturulması ve düzenlenmesi aşamalarında işbirliği öngörülmüş (Tanör ve Yüzbaşıoğlu, 2004: 205) ve bu çerçevede TBMM’ye de güvenlik meselelerinde önemli yetkiler verilmiştir.

⁴ Bahsi geçen görevler, 1961 Anayasası’nda 110 ve 111. maddelerde ve 1982 Anayasası’nda ise 117 ve 118. maddelerde düzenlenmiştir.

Parlamente sistemlerin özelliklerine göre parlamentoların kanun yapmak, hükümeti denetlemek ve devlet bütçesini onaylamak gibi üç temel görev ve yetkisi bulunmaktadır. Bu doğrultuda, Türkiye’de de TBMM bu üç temel görev ve yetkiye sahip olmakla birlikte bunlara ek olarak belirli yetkilerle donatılmıştır (Özbudun, 2002: 267). Bu yetkiler içerisinde güvenlik politikaları ile ilgili olanlar da mevcuttur ve bunlar 1924 Anayasasının 26. maddesinde, 1960 Anayasasının 65 ve 66. maddelerinde ve 1982 Anayasasının da 90 ve 92. maddesinde yer almıştır.

Bu minvalde 1982 Anayasasının 90. maddesine göre “Türkiye Cumhuriyeti adına yabancı devletlerle ve milletlerarası kuruluşlarla yapılacak andlaşmaların onaylanması, Türkiye Büyük Millet Meclisinin onaylamayı bir kanunla uygun bulmasına...” bağlı kılınmıştır. Bununla birlikte Anayasanın 92. maddesine göre yasama organı olarak görev alan TBMM, “Milletlerarası hukukun meşru saydığı hallerde savaş hali ilanına ve Türkiye'nin taraf olduğu milletlerarası andlaşmaların veya milletlerarası nezaket kurallarının gerektirdiği haller dışında, Türk Silahlı Kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesine veya yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye’de bulunmasına izin verme” yetkisine sahip olmuştur. Yine aynı maddenin ikinci fıkrasında meclisin tatilde olduğu veya ara verdiği bir sırada ülkenin bir saldırıya uğraması anında, yürütme organının başında bulunan Cumhurbaşkanına da TSK’nın kullanımına izin verme noktasında yetki verilmiştir.

4.2.4 Milli Güvenlik Kurulu

Türkiye’nin ulusal güvenlik politikalarının oluşum süreci incelendiğinde şüphesiz ki MGK’nın politikalar üzerindeki etkisi ve anayasal konumu özel ilgi gerektirmektedir. “Ulusal güvenlik sisteminin yasal ve kurumsal mekanizmasını” (Torun, 43: 2017) oluşturan MGK, sadece güvenlik politikalarında değil, Türkiye’nin genel siyasetinde de önemli bir mekanizma olarak işlev görmüştür.

Ulusal güvenlik sisteminin kurumsal mekanizması, 2. Dünya Savaşı’nın ardından bloklar aracılığı ile yaygınlaşmıştır ve günümüz ülkelerinin birçoğunun sahip olduğu bir organ olarak varlığını sürdürmektedir. Bahsi geçen organların yapısı veya işlevleri doğrultusunda ülkeden ülkeye farklılıklar ortaya çıksa da, bu organlar ulusal güvenlik konularında yürütme erkine yardımcı olma ve danışmanlık hizmeti sunma noktasında aynı başlık altında toparlanabilmektedir (Sezen, 2000: 63). Ulusal güvenlik sisteminin kurumsal mekanizmasını oluşturan bu yapı genel olarak, ulusal güvenlik ile ilgili meselelerde işbirliğini arttırmak ve süreç sonunda ortaya koyulacak politikayı, siyasi eğilimler ve etkilerden uzak tutarak tarafsızlığını sağlama çabasının ürünüdür (Giritli, 1983: 179). Benzeri yapılanmalara daha önceki yıllarda rastlanmasına karşın, bugün birkaçı dışında hemen her ülkede kurulan bu yapılanmaların ilk örneğini, ABD’deki National Security Council (NSC) oluşturmaktadır. İkinci Dünya Savaşı öncesi iç meselelerle meşgul olan ABD’de ulusal güvenlik politikalarını bütünleştirmek için kurumsallaşmaya gidilmemiştir. Bunun yerine güvenlik politikası yapım sürecinde geçici düzenlemelere ve gayri resmi danışman gruplarına rastlanılmaktadır. 2. Dünya Savaşı’nın karmaşıklığı ve sonrasında ortaya çıkan gelişmeler, daha kurumsal bir ulusal güvenlik karar alma sürecine olan ihtiyacı ortaya çıkarmıştır (Best Jr, 2011: 1). 1947 yılında kabul edilen ve ulusal güvenlik politikalarını gündeme alan National Security Act, ulusal güvenlik sisteminin yönetimini sağlayacak yeni yapılanmalara ve bu yeni yapılanmaların görevlerine işaret etmiş ve NSC oluşturulmuştur (Birdişli, 2017a: 41). Bu haliyle NSC, henüz Soğuk Savaş’ın başlangıcında ABD’nin en yeni silahı olmuştur. NSC’nin temel görevi mevzuatta, Başkana ulusal güvenlik ile ilgili meselelerde tavsiyelerde bulunmak olarak belirtilmiştir. NSC ile birlikte, kurumlar arasında ulusal güvenliği içeren konularda daha etkin işbirliği sağlamanın ve Konsey üyelerinin Bakanlar Kurulu’na dahil olmadan, görüş ve önerilerini devlet başkanına sunmanın önü açılmıştır (Nelson, 1985: 160-164). 1949 yılında “Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü /North Atlantic Treaty Organization (NATO)’ nün kurulması ile birlikte ABD’nin bu yapılanması diğer üye ülkeler tarafından modellenmiştir (Birdişli, 2017a: 41).

Türkiye’de bu temel görevi icra eden organ ise Milli Güvenlik Kurulu (MGK)’dur. Kurulun geçmişi yukarıdaki bilgiler ışığında 1949 yılında kurulan Milli

Savunma Yüksek Kurulu (MSYK)’na dayandırılması gerekmektedir. Ancak MGK’nın kurum geçmişi konusunda ise literatürde fikir ayrılıkları bulunmaktadır. Bazı kaynaklarda kurumun kökeni Harp Encümenine dayandırılırken, bazı kaynaklarda Yüksek Müdafaa Meclisi Umumiyyeye dayandırılmaktadır. Buna rağmen ABD’de kurulan NSC tipi yapılanma Türkiye’de ilk kez 30 Mayıs 1949 yılında kurulan MSYK’dır ve bu sebeple kurulun başlangıcı olarak kabul edilmesi gerekmektedir (Torun, 2017: 44). Hükümet tarafından takip edilecek milli savunma politikasının esaslarını hazırlamak, milli seferberlik planını barışta hazırlamak ve gerektiği anda tam olarak uygulanmasını sağlamakla görevlendirilen MSYK, Başbakanın başkanlığında, Cumhurbaşkanı, Bakanlar Kurulunun belirlediği bakanlar, Milli Savunma Bakanı, Genelkurmay Başkanı ile kurulmuştur (Aybay, 1978: 73). Daha sonra 1960 Anayasası’nın 111. maddesi ile Milli Güvenlik Kurulu oluşturulmuş ve kurul ile ilgili Anayasa’dan alınan yetki çerçevesinde 19 Aralık 1962 tarihli Resmi Gazete’de 129 sayılı Milli Güvenlik Kurulu Kanunu yayımlanmıştır. Böylece Türkiye’nin siyasal yaşamında bir taraftan “milli savunma” görüşünden “milli güvenlik” görüşüne doğru paradigmatik bir dönüşüm yaşanırken diğer taraftan genel olarak devlet politikalarının oluşum sürecinde seçilmişlerin yanında, siyasi aktörlere duyduğu güvensizlik sebebiyle askeri kanadın da ağırlığı artmaya ve yönetimde çift başlılık kurumsallaşmaya başlamıştır (Torun, 2017: 43).

1961 Anayasası içerisinde MGK, “Yürütme” başlığı altında yer alan “Bakanlar Kurulu” alt başlığının “milli savunma” adlı kenar başlığı altında yer almış (Aybay, 1978: 75), ve Anayasa içerisindeki bu konumu günümüze kadar taşınmıştır. Anayasanın ilk halinde ve 129 sayılı Kanunda kurulun üyeleri Cumhurbaşkanı, Başbakan, Devlet Başkanı, Başbakan yardımcıları, Milli Savunma, İçişleri, Dışişleri, Maliye, Ulaştırma ve Çalışma Bakanları ile gündemle ilgili olarak çağırılan diğer bakanlar, Genelkurmay Başkanı ile Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanlıkları olduğu belirlenmiştir. Böylece ilk haliyle kurulda sivil üye sayılarının asker üyelere nazaran daha çoğunlukta olduğu görülmektedir (Çınarlı, 2016: 88). 1961 Anayasasının ilk haline göre kurulun temel görevi (111. maddesinin 3. fıkrası) “... milli güvenlik ile ilgili kararların alınmasında ve koordinasyonun sağlanmasında yardımcılık etmek üzere gerekli temel görüşleri Bakanlar Kuruluna bildirir.” şeklinde düzenlenmiştir.

12 Mart 1971 tarihinde yapılan askeri müdahale sonrası gerçekleşen anayasa değişikliği sürecinde MGK üzerinde “küçük fakat anlamlı sayılabilecek” değişikliklere gidilmiş ve bu değişiklikler “askeri kanadın belirli özerklikler kazanmasının sinyalleri” olarak tanımlanmıştır (Tanör, 1994: 54-55). Bunlardan birisi Kurulun oluşumunda diğeri de işlevi üzerinde değişikliği hedeflemiştir. 1961 Anayasasının ilk halinde 129 sayılı Kanundan farklı olarak Kuvvet Komutanlıkları yerine “kuvvet temsilcileri” kullanılmıştır. Değişiklik sonrası bu farklılık Kanuna uydurulmuş ve üyeler içerisinde “Kuvvet Komutanları” tanımı benimsenmiştir. İşlevi noktasında yapılan düzenlemede ise “yardımcılık etmek üzere” ibaresi kaldırılmış, fıkra “...milli güvenlik ile ilgili kararların alınmasında ve koordinasyonun sağlanmasında gerekli temel görüşleri Bakanlar Kuruluna bildirir.” şeklinde değiştirilmiştir (Aybay, 1978: 77).

Kurul, 2000’ler içerisinde başlayan değişime konu olan son şeklini ise 1982 Anayasası ile birlikte almıştır. Bu sebeple Kurulun 1982 sonrasında yapısına ve görevlerine özellikle değinilmesi gerekmektedir. Değişim öncesi Milli Güvenlik Kurulu’nun güvenlik politikalarının oluşumu ile ilgili Anayasa’da yer alan önemli bazı maddeleri şu şekildedir. Anayasanın 118. maddesinin ilk fıkrasına göre “Millî Güvenlik Kurulu, Cumhurbaşkanının başkanlığında, Başbakan, Genelkurmay Başkanı, Millî Savunma, İçişleri, Dışişleri Bakanları, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanları ve Jandarma Genel Komutanından kurulur.” Maddenin üçüncü fıkrasında ise MGK’nın muhtevası ile ilgili bilgiler şu şekilde belirtilmiştir:

Millî Güvenlik Kurulu; Devletin millî güvenlik siyasetinin tayini, tespiti ve uygulanması ile ilgili kararların alınması ve gerekli koordinasyonun sağlanması konusundaki görüşlerini Bakanlar Kuruluna bildirir. Kurulun, Devletin varlığı ve bağımsızlığı, ülkenin bütünlüğü ve bölünmezliği, toplumun huzur ve güvenliğinin

korunması hususunda alınmasını zorunlu gördüğü tedbirlere ait kararlar Bakanlar Kurulunca öncelikle dikkate alınır.

Aynı maddenin dördüncü fıkrasında ise, “Millî Güvenlik Kurulunun gündemi; Başbakan ve Genelkurmay Başkanının önerileri dikkate alınarak Cumhurbaşkanınca düzenlenir.” denilerek, gündemi belirlemede Başbakan ve Genelkurmay Başkanına aynı statüde yer verilmiştir.

Böylece 1982 Anayasası ile birlikte, Kurul içerisinde askerin belirleyiciliğinin artması noktasında ilk olarak üye sayılarında yaşanan değişim öne çıkmaktadır. Yeni Anayasada sivil üye sayıları asker üye sayılarını geçmeyecek şekilde bir düzenlemeye gidilmiştir. Bununla birlikte Kurul kararlarının tavsiye niteliğinde olması yönündeki düzenleme değiştirilmiş ve kararların Bakanlar Kurulunca öncelikle dikkate alınacağı belirtilmiştir. Son olarak dikkat çekici bir diğer düzenleme ise milli güvenlik kavramının genişletilmesidir. Madde içerisinde kavram askeri veya iç ve dış güvenlik konularını aşan bir kapsam kazanmıştır (Tanör, 1994: 122).

9 Kasım 1983 tarihinde 2945 sayılı MGK ve MGK Genel Sekreterliği Kanunu Yürürlüğe girmiştir. Bu kanunda MGK’nın oluşumu, görevleri ve MGK Genel Sekreterinin ataması ve görevleri ile ilgili ayrıntılı bilgiler yer almıştır. Kanun MGK’nın oluşumu ile ilgili Anayasayı doğrular nitelikte olmakla birlikte, Kanunun 4. maddesinde Kurulun görev ve yetkileri oldukça ayrıntılı bir şekilde dokuz fıkra içerisinde düzenlenmiştir. Bu madde şu şekildedir:

- a) Devletin milli güvenlik siyasetinin tayini, tespiti ve uygulanması ile ilgili kararların alınması ve gerekli koordinasyonun sağlanması konularında görüş tespit eder;
- b) Devletin milli güvenlik siyaseti doğrultusunda tespit edilen milli hedeflerin ve hazırlanan milli plan ve programların gerçekleştirilmesine ilişkin tedbirleri belirler;
- c) Devletin milli güvenlik siyasetini etkileyecek milli güç unsurlarını ve ülkenin siyasi, sosyal, iktisadi, kültürel ve teknolojik durum ve gelişmelerini sürekli takip ederek değerlendirir, milli hedefler yönünde güçlenmelerini sağlayacak temel esasları tespit eder;
- d) Devletin varlığı, bağımsızlığı, ülkenin bütünlüğü ve bölünmezliği, toplumun huzur ve güvenliğinin korunması hususunda zorunlu gördüğü tedbirleri tespit eder;
- e) Anayasal düzeni koruyucu, milli birlik ve bütünlüğü sağlayıcı, Türk Milletini Atatürkçü düşünce, Atatürk ilke ve inkılapları doğrultusunda ve milli ülkü ve değerler etrafında birleştirerek milli hedeflere yönlendirici gerekli tedbirleri belirler. Sayılan bu hususlara yönelmiş yurtiçi ve yurtdışı tehdide karşı koymak, bu tehdidi etkisiz kılmak için gereken strateji ve temel esaslar ile birlikte planlama ve uygulama hizmetleri konularında görüşleri, ihtiyaçları ve alınmasını lüzumlu gördüğü tedbirleri tespit eder;
- f) Olağanüstü hallerde, sıkıyönetim, seferberlik veya savaş hali ilanı için görüş tespit eder;
- g) Olağan hal ile savaş, savaşı gerektiren ve savaş sonrası hallerde, kamu ve özel kurum ve kuruluşlar ve vatandaşlara düşecek topyekun savunma, milli seferberlik ve diğer konularda hizmet ve yükümlülükler ile bu hususlarda yapılacak planlara temel teşkil edecek esasları tespit eder;
- h) Devletin milli güvenlik siyasetinin öngördüğü hususlar ve topluma yönelik hizmetler ile topyekun savunma hizmetlerinin gerektirdiği mali, ekonomik, sosyal, kültürel ve diğer konulara ilişkin tedbir ve

ödeneklerin kalkınma plan, program ve yıllık bütçelerde yer almasını sağlamak üzere gerekli esasları tespit eder;

- i) Milli güvenlik kapsamına giren konularda yapılan ve yapılacak milletlerarası antlaşmalar hakkında görüş tespit eder.

Bu haliyle MGK'nın politika oluşturma aşamasında sivillerin uzmanlık alanı dışında kalan, ulusal savunma veya güvenlik gibi askeri-teknik boyutu olan meselelerde, sivillere teknik ve stratejik bilgi desteği sağlayıcı bir mekanizma olarak kabul edilmesi zorlaşmaktadır (Sezen, 2000: 72). Çünkü uzman bir danışma olarak oluşturulması gereken bu kurul, Bakanlar Kurulu'nun yetki alanına giren hemen her konu ile ilgili görüş açıklayabilen bir seviyeye çıkarılmıştır (Çınarlı, 2016: 125). 1982 Anayasası ile birlikte MGK Genel Sekreterliği de oldukça güçlü bir konuma sahip olmuştur. İleride önemli tartışmalara ve değişikliklere konu olacağı için Sekreterliğin atama şekline ve görevlerine de özellikle değinilmesi gerekmektedir. İlk olarak Kanunun 15. maddesinde MGK Genel Sekreterinin, Orgeneral veya Oramiral rütbesinde TSK mensupları arasından; Genelkurmay Başkanının önerisi, Başbakan'ın teklifi üzerine Bakanlar Kurulu kararı ile atanacağı belirlenmiştir (Çınarlı, 2016: 120). MGK Sekreterinin görevleri ise Kanunun 13. Maddesinde düzenlenmiş ve edindiği ayrıcalıklar yönüyle bir sekretaryanın çok ötesine geçmiştir. Bu ayrıcalıklar da birkaç madde altında şu şekilde toparlanabilir (Sezen, 2000: 74-75):

- MGK'nın görev alanına giren bütün konular ile ilgili çalışma, araştırma, inceleme ve değerlendirme yapmak ve bunların sonuçlarını teklifleriyle birlikte yürütme organlarına ve MGK'ya bildirmek ve kurul kararlarını takip ve kontrol etmekle yetkilendirilmiştir.

- MGK Genel Sekreterliği, Başbakana bağlı olarak oluşturulmuş, bununla birlikte Sekreterliğe verilen görevlerin yerine getirilmesi, denetlenmesi ve eşgüdümlemesinde, Cumhurbaşkanı, Başbakan ve MGK adına yetkili kılınmıştır. Diğer kuruluşlar nezdinde bu düzenlemenin anlamı, MGK Genel Sekreterinin bir isteğinin, "Cumhurbaşkanının, Başbakanın talimatı" niteliğini kazanmış olmasıdır.

- "Krizle ilgili hususları çözümlemek ve krizi sona erdirmek" amacıyla 1997 yılında kurulan Başbakanlık Kriz Yönetim Merkezi MGK Genel Sekreterliği bünyesine dahil edilmiş ve yönetimi de MGK Genel Sekreterine bırakılmıştır.

Görüldüğü gibi anayasal bir kurum halini aldıktan sonra MGK'nın, görevlerinde genişleme ve kurum içerisinde askerin ağırlığında derin bir ivme ile önemli ölçüde artış yaşanmıştır. Böylece MGK, toplantılarının sonuçları ilgiyle incelenen ama politika yapım süreci içerisinde sahip olduğu güçlü konumu sıkça tartışılan bir kurum haline dönüşmüştür. MGK özellikle Türkiye'nin AB ile ilişkilerinin gelişmeye başladığı doksanların ikinci yarısından itibaren uluslararası alanda da eleştirilerin odağı haline gelmeye başlamıştır (Sezen, 2000: 63-64). 1999 Helsinki Zirvesi sonrasında MGK'nın yapısında sivilleşme yönünde önemli adımlar atılmış ve görevlerinde değişikliklere gidilmiştir. MGK'nın yapısında başlayan bu dönüşüm özellikle 2017 Anayasa değişikliği ile üst seviyelere yükselmiştir.

4.2.5. Milli Savunma, Dışişleri ve İçişleri Bakanlıkları

Bakanlıklar, devletin yüklendiği ulusal kamu hizmetlerinin konularına göre uzmanlaşmış ve örgütlenmiş bölümleri olarak görev almaktadır (Günday, 1997: 264). 2017 Anayasa değişikliği öncesinde Cumhurbaşkanı, Başbakan, Bakanlar Kurulu gibi yürütme organının idare dışında kalan kısmında makam ve merciler içerisinde Bakanlıklar da bulunmaktadır. Bu haliyle Bakanlar "saf veya siyasi" yürütmeye dahildir. Ancak yine Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Bakanlar Kurulunda olduğu gibi Bakanlarında idari nitelikte görevleri bulunmaktadır. Çünkü her bir bakan sorumlu olduğu Bakanlığın yerinden yönetim kuruluşlarının hiyerarşik amiri yani başı konumundadır (Gözler, 2000: 476-477). Bununla birlikte her ülkede Dışişleri ve İçişleri Bakanlıkları üç asli bakanlık (diğeri Maliye/Ekonomi Bakanlığı) arasında sayılmaktadır (Oran, 2018c: 55). Ancak Milli Savunma Bakanlığı da ulusal güvenlik ile yakından ilgili olması sebebiyle asli bakanlıklar arasında sayılmalıdır. İçişleri, Dışişleri ve Milli

Savunma Bakanlıkları, ülkenin sahip olduğu ulusal çıkarı ve algıladığı iç veya dış tehditlerle doğrudan bağlantılı olmalarından dolayı, güvenlik politikalarının yürütülmesinde önemli konumları bulunmaktadır. Her şeyden önce bu üç bakanlık MGK’da oy hakkına sahip asli üyeler arasında olmalarından ve Bakanlar Kurulunu temsil etmelerinden dolayı güvenlik politikalarının oluşum aşamasında yer almaktadır. Bununla birlikte bu bakanlıklar kendi özel alanları içerisinde güvenlik politikalarının yürütülmesi noktasında görevlendirilmiştir.

Dışişleri Bakanlığı temelde dış ilişkilerin ve politikanın ülkenin çıkarlarına ve hedeflerine uygun olarak yürütülmesinin sağlanması için görevlendirilmiştir. Ulusal çıkarlar ve tehditler bağlamında şekillenen ulusal güvenlik meseleleri ve politikaları, yine ulusal çıkarları merkezine alan dış politikanın temel bir motivasyonu olarak ortaya çıkmaktadır (Birdişli, 2016: 34). Bu sebeple Dışişleri Bakanlığı’nın dış politika bağlamında ulusal güvenlik politikalarının oluşumunda ve yürütülmesinde önemli bir katkısı bulunmaktadır. İlk olarak 24 Haziran 1994 tarih ve 4009 sayılı “Dışişleri Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun’un 2. maddesinde bakanlığın görevlerini yerine getirirken “Ulusal hak ve çıkarların savunulması ve korunması.” ilkesine uymak zorunda olduğu belirtilmiştir. Bununla birlikte Bakanlığın dış ve güvenlik politikaları ile ilgili, dış politikanın tespiti için hazırlık çalışmaları yapmak, hükümet tarafından tespit edilen dış politikayı yürütmek ve koordine etmek, Türkiye Cumhuriyeti’nin yabancı devletler ve uluslararası kuruluşlarla ilişkilerini yürütmek şeklinde özetlenebilir (Uzgel, 2018: 91).

İçişleri Bakanlığı ise güvenlik politikalarının sınırlar içerisinde yürütülmesi aşamasında görevlendirilmiştir. Dönüşüm öncesi İçişleri Bakanlığının kuruluş, görev ve yetkileri 14 Şubat 1985 tarihli 3152 numaralı İçişleri Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanunda düzenlenmiştir. Kanunun amacının tanımlandığı 1. madde, Bakanlığın genel amacı hakkında da bilgi vermektedir. Bu maddeye göre İçişleri Bakanlığı diğer görevlerinin yanında güvenlik alanında “...yurdun iç güvenliğinin ve asayişinin sağlanması, kamu düzeninin ve genel ahlakın korunması,..., kaçakçılığın men ve takibi, yurt sathında sivil savunma, nüfus ve vatandaşlık hizmetlerinin yürütülmesi...” ile görevlendirilmiştir. Bununla bağlantılı olarak Bakanlığın görevlerinin belirlendiği 2. madde içerisinde güvenlik ile ilgili öne çıkan maddeleri şu şekilde sıralayabiliriz:

- a) Bakanlığa bağlı iç güvenlik kuruluşlarını idare etmek suretiyle ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünü, yurdun iç güvenliğini ve asayişini, kamu düzenini ve genel ahlakı, Anayasada yazılı hak ve hürriyetleri korumak,
- b) Sınır, kıyı ve karasularımızın muhafaza ve emniyetini sağlamak,
- c) Karayollarında trafik düzenini sağlamak ve denetlemek,
- d) Suç işlenmesini önlemek, suçluları takip etmek ve yakalamak,
- e) Her türlü kaçakçılığı men ve takip etmek.

Milli Savunma Bakanlığı ise güvenlik politikalarının silahlı kuvvetler eliyle yürütülmesi aşamasında yer almıştır. Dönüşüm öncesi Milli Savunma Bakanlığı’nın görevleri 13 Temmuz 1970 tarihli ve 1325 sayılı Millî Savunma Bakanlığı Görev ve Teşkilâtı Hakkında Kanun’da sıralanmıştır. Bu kanuna göre Milli Savunma Bakanı millî savunma görevlerinin siyasî, hukukî, sosyal, malî ve bütçe hizmetleri (m.2/a) ile silahlı kuvvetlerin askere alım, ihtiyaç maddelerin tedariki, harb sanayi, sağlık-veterinerlik, inşaat, emlak, iskan, mali ve mal teftiş hizmetlerini güvenlik politikalarının çerçevesinde ve Genelkurmay Başkanlığı tarafından belirlenecek olan ilke öncelik ve ana programlara göre (m.2/b) yürütmekle görevlendirilmiştir.

4.2.6. Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanlıkları

Uluslararası arenada bulunan bütün ülkeler için silahlı kuvvetlerin sorumluluğuna verilmiş olan rol, ülke savunmasını gerçekleştirmektir. Bu rol çerçevesinde silahlı kuvvetler, ulusal çıkarlara yönelik ülke sınırları içinden veya

dışından gelişebilecek herhangi bir tehdit unsuruna karşılık, siyasi iradenin karar vermesinin ardından, yasal olarak kendisine verilmiş görevleri gerçekleştirmek amacıyla sürekli hazır olmak zorundadır. Barış süresi bu hazırlıkların yapılması ve ortaya çıkabilecek tehditlere karşı koyabilecek şekilde teşkilatlanması amacıyla kullanılmaktadır (Gökçe, 2012: 213). Bununla birlikte askeri kuvvetlerin varlığına güvenlik politikalarının oluşum aşamasında da ihtiyaç duyulmaktadır. Bu minvalde ulusal güvenlik politikalarının oluşum aşaması sahip olunan askeri personel ve teçhizatın da yer aldığı askeri kaynakların nasıl tahsis edileceği ve kararlaştırılacak stratejik plan içerisinde nerelerde yer alacağı gibi uzmanlık gerektiren ve önemli teknik konuları da içinde barındırmaktadır (Almond, 1956: 372). Çağımızın artan tehditleri ve geniş etkileri çerçevesinde değerlendirildiğinde ise, iç güvenlik ve dış güvenlik kavramlarının iç içe geçmişliği güvenlik politikalarının oluşum aşamasında askeri kurumlardan sağlanan girdinin önemini arttırmaktadır (Karaosmanoğlu, 2011: 255-256). Bu girdiler genel olarak, devlet kaynaklarının ne oranda askeri ihtiyaçlara aktarılacağı ile ilgili meseleler, askeri unsurların genişliği ve donanımı, örgütlenme biçimleri, teçhizatları ile ilgili kantitatif meseleler, askeri kuvvetlerin kullanımını belirleyen zamansal ve durumsal meseleler, müttefikler ile yapılacak düzenlemeler sayılabilir (Huntington, 2004: 3-4). Türkiye’nin de güvenlik politikalarının bu ayağı Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanlıkları eliyle yürütülmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş döneminde Genelkurmay Başkanlığı bir Bakanlık olarak oluşturulmuştur. 23 Nisan 1923 yılında Meclisin kurulmasının hemen ardından, 2 Mayıs 1920 tarihinde çıkartılan ve 3 sayılı “TBMM İcra Vekillerinin Sureti İntihabına Dair Kanun” ile birlikte on bir kişilik İcra Vekilleri Heyeti belirlenmiş ve bunlar içerisinde, günümüzde Genelkurmay Başkanlığının işlerini yürüten, Erkânı Harbîye Umumiye bakanlık olarak kurulmuştur (Kili ve Gözübüyük, 1985: 88). Böylece Genelkurmay, 1924 Anayasası üzerinde yapılacak olan değişikliğe kadar yürütme gücünün içerisinde konuşlanmış ve Meclise bağlı bir bakanlık olarak sistem içerisinde yerini almıştır. Bir bakanlık olarak Genelkurmay Başkanlığının görevlerini, ordunun sevk ve idaresi, seferberlik işleri, kuruluş ve kadroları düzenlemek gibi ana başlıklarla özetlemek mümkündür (Çelik, 2007: 152-156). Ancak 1924 yılında çıkarılan 429 sayılı Kanun ile birlikte Genelkurmay Başkanlığının Bakanlık statüsü kaldırılmış, bunun yerine Genelkurmay Başkanlığı kurulmuştur. Ancak Kanun içerisinde Genelkurmay Başkanlığının bağlılığı hakkında bilgi verilmemiş, Genelkurmay Başkanının Başbakanın teklifi üzerine Cumhurbaşkanı tarafından atanacağı belirlenmiş ve Cumhurbaşkanı vekaleten orduyu emir ve komuta etmekle görevlendirilmiştir (Yılmaz, 2005: 376). Genelkurmay Başkanlığının bağlılığında yıllar içerisinde değişimler yaşanmıştır. 1944 ve 1949 yılları arasında Başbakana bağlı olan Genelkurmay, 1949’dan 1960’a kadar Milli Savunma Bakanlığına bağlanmıştır. Son olarak 1961 Anayasası döneminde Başbakana bağlanmış ve bu bağlılık 15 Temmuz 2018’e kadar devam etmiştir (Gözler, 2019: 903). Bu düzenleme çerçevesinde Genelkurmay Başkanı kanunla belirlenen görev ve yetkilerinden dolayı Başbakana karşı sorumlu tutulmuştur. Ancak, Silahlı Kuvvetlerin diğer kamu idaresi birimleri gibi bir bakanlığa (Milli Savunma Bakanlığı) bağlanmayarak adeta özerk bir statüye kavuşturulmuş olması, Türkiye’nin devlet sistemini Batılı demokrasilerden ayıran önemli bir nokta olarak uzun süre eleştirilmiştir (Erdoğan, 2003: 209).

Dönüşüm öncesinde 1982 Anayasası içerisinde Genelkurmay Başkanı, “Milli Savunma” başlığı altında bulunan 117. ve 118. maddede düzenlenmiştir. 117. maddeye göre “Genelkurmay Başkanı; Silahlı Kuvvetlerin komutanı olup, savaşta Başkomutanlık görevlerini Cumhurbaşkanlığı namına yerine getirir”. MGK’nın düzenlendiği 118. maddede ise Genelkurmay Başkanı, Kara, Deniz ve hava Kuvvetleri komutanları ile Jandarma Genel Komutanını Kurul’un üyesi olarak belirlenmiştir.

Dönüşüm öncesi Türkiye’nin ulusal güvenlik sistemi içerisinde Genelkurmay Başkanının yeri son halini 31 Temmuz 1970 tarih ve 1324 sayılı Genelkurmay Başkanının Görev ve Yetkilerine Ait Kanun ile almış ve 1980 yılında gerçekleşen askeri darbe sonrasında bu yasa yürürlükte kalmaya devam etmiştir (Çelik, 2007: 241). Bu kanunun birinci maddesine göre, Silahlı Kuvvetlerin teşkilatı, kendi kuruluş ve kadrolarında gösterilirken, Genelkurmay Başkanı’nın “barışta ve savaşta” silahlı

kuvvetlerim komutanı olarak görevlendirilmiştir. Bununla birlikte silahlı kuvvetlerin savaşa hazırlanmasında; personel, istihbarat, harekât, teşkilât, eğitim, öğretim ve lojistik hizmetlerine ait ilke ve öncelikler ile ana programlarını tespit etmek (m.2), “uluslararası yapılacak anlaşma ve andlaşmaların askeri yönlerinin tayininde ve uygulama esaslarının tespitinde” görüş bildirmek (m.3), Genelkurmay Başkanının görevleri arasında bulunmaktadır. Genelkurmay Başkanı ayrıca; görüş bildireceği anlaşma ve andlaşmalara katılmak ve temsilci göndermekle (m.3), “görev ve yetkilerine ait konularda, ilgili bakanlıklar, daireler ve kurumlar ile” temasta bulunabilmekle (m.4) yetkilendirilmiştir.

Kolluk kuvveti olarak görev alan Jandarma Genel Komutanlığı ise, dönüşüm öncesinde gerek Genelkurmay Başkanlığına bağlılığı gerekse de MGK üyeliği yoluyla güvenlik politikalarının oluşum sürecinde yer alması sebebi ile güvenlik sistemi içerisinde önem kazanmıştır. Kolluk faaliyetleri, genel olarak, kamu düzenini sağlama noktasında yürütülen kamu hizmeti olarak tanımlanmaktadır. Bu çerçevede Jandarma Genel Komutanlığı, kamu düzenini sağlama hedefiyle coğrafi olarak sorumlu olduğu alanlarda güvenlik tedbirlerini almakla görevlendirilen genel idari kolluktur. Dönüşüm öncesinde Jandarma Genel Komutanlığı çift yönlü bir kuruluş olmuştur. Çünkü kuruluşu, personeli, eğitim ve öğretimi bakımından Genelkurmay Başkanlığına; emniyet ve asayiş işleri bakımından ise İçişleri Bakanlığına bağlanmıştır (Gözler ve Kaplan, 2016: 250).

4.2.7. Milli İstihbarat Teşkilatı

İstihbarat köken olarak hem eski hem de çok özellikli bir kavramdır. Bu sebeple kavram üzerinde çok fazla tanıma rastlanmaktadır. İstihbarat kavramı kısaca bir ülkenin varlığını devam ettirebilecek veya diğer ülkelere karşı avantaj sağlayabilecek bilgilerin toplanması ve analiz edilmesi olarak tanımlanmaktadır (Özdağ, 2015: 395). Ulusal güvenlik politikalarının oluşum sürecinde istihbarat faaliyetleri özellikle önemlidir. Ulusal güvenliği sağlama ve bu amaçla oluşturulan dış ve güvenlik politikalarının yürütülmesinde görevli olan karar alıcıları, karar alma süreci içerisinde “sürekli” istihbarata ihtiyaç duymaktadır. Bununla birlikte diğer ülkeler veya bölgeler ile ilgili istihbarat ihtiyacı “yeterli” olmak zorundadır. Karar alıcılarının istihbarata duyduğu bu ihtiyaç, onun dış ve güvenlik politikaları üzerindeki önemini ortaya koymaktadır. Çünkü politikacılar ve karar alıcılar bu süreçte his ve kanaatlerle hareket etmek yerine, kanıt ve analize dayanan düşüncelerle isabetli politikalar geliştirebilmektedir (Yılmaz, 2005: 10-11).

Türkiye’de bu ihtiyacı karşılamak amacıyla ilk olarak 6 Ocak 1926 tarihinde günümüzde Genelkurmay Başkanlığı’nın görevlerini yerine getiren Erkanı Harbiye Umumiye Riyaseti’ ne bağlı olarak “Milli Emniyet Hizmeti Riyaseti” kurulmuştur. Bu haliyle kurum merkezi Ankara’da ve şubeleri İstanbul, İzmir, Adana, Diyarbakır ve Kars da olmak üzere toplam altı ilde örgütlenmiş küçük bir askeri istihbarat birimi olarak kurulmuştur. Şubeler bulundukları şehirlerdeki Tümen Kolordu Komutanlıkları ve Ordu Müfettişliklerine önemli ve acele bilgiyi doğrudan iletmekle görevlendirilmiştir. Bununla birlikte kurum 1926 yılında Başbakanlığa bağlanmıştır (İlter, 2002). İlerleyen süreçte güvenlik politikalarının oluşumu sürecinde istihbaratın önemi çerçevesinde kurumun geliştirilmesine ve kurumsallaşmasına yönelik çalışmalar devam etmiştir.

Bu çalışmaların neticesinde 1965 yılında Kurum yine Başbakanlığa bağlı ve sorumlu olarak Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) adında yeniden yapılandırılmıştır. 22 Temmuz 1965 tarihinde yürürlüğe giren kanunda MİT’nin temel görevi şu şekilde açıklanmıştır:

Devletin millî güvenlik politikası ile ilgili plânların hazırlanmasında esas olacak askerî, siyasi, iktisadi, ticari, malî, sınai, ilmî teknik, biyografik ve psikolojik ve millî güvenlikle ilgili istihbaratı Devlet çapında istihsal etmek, bu istihbaratı Başbakana, Millî Güvenlik Kuruluna (MGK) ve gerekli resmî makamlara ulaştırmak,

yaymak, istihbaratla uğraşan bütün daire ve kurumlar arasında koordinasyonu sağlamak, psikolojik savunma icaplarını yapmak ve istihbarata karşı koymaktır.

Ancak MİT son halini 1983 yılında çıkartılan 2937 sayılı 1983 yılında çıkarılan 2937 sayılı “Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu” ile almıştır. Kanunun 4.maddesine göre MİT’in görevleri şu şekildedir:

- Türkiye Cumhuriyeti’nin ülkesi ve milleti ile bütünlüğüne, varlığına, bağımsızlığına, güvenliğine, Anayasal düzenine ve milli gücünü meydana getiren bütün unsurlarına karşı içten ve dıştan yöneltilen mevcut ve muhtemel faaliyetler hakkında milli güvenlik istihbaratını Devlet çapında oluşturmak ve bu istihbaratı Cumhurbaşkanı, Başbakan, Genelkurmay Başkanı, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri ile gerekli kuruluşlara ulaştırmak.
- Devletin milli güvenlik siyasetiyle ilgili planların hazırlanması ve yürütülmesinde; Cumhurbaşkanı, Başbakan, Genelkurmay Başkanı, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri ile ilgili bakanlıkların istihbarat istek ve ihtiyaçlarını karşılamak.
- Kamu kurum ve kuruluşlarının istihbarat faaliyetlerinin yönlendirilmesi için Milli Güvenlik Kurulu ve Başbakana tekliflerde bulunmak.
- Kamu kurum ve kuruluşlarının istihbarat ve istihbarata karşı koyma faaliyetlerine teknik konularda müşavirlik yapmak ve koordinasyonun sağlanmasında yardımcı olmak.
- Genelkurmay Başkanlığınca Silahlı Kuvvetler için lüzum görülecek haber ve istihbaratı, yapılacak protokole göre Genelkurmay Başkanlığına ulaştırmak.
- Milli Güvenlik Kurulunda belirlenecek diğer görevleri yapmak.
- İstihbarata karşı koymak.

4.3. Türkiye’nin Ulusal Güvenlik Sisteminin İşleyişi ve Sistem İçerisinde Askerin Yeri

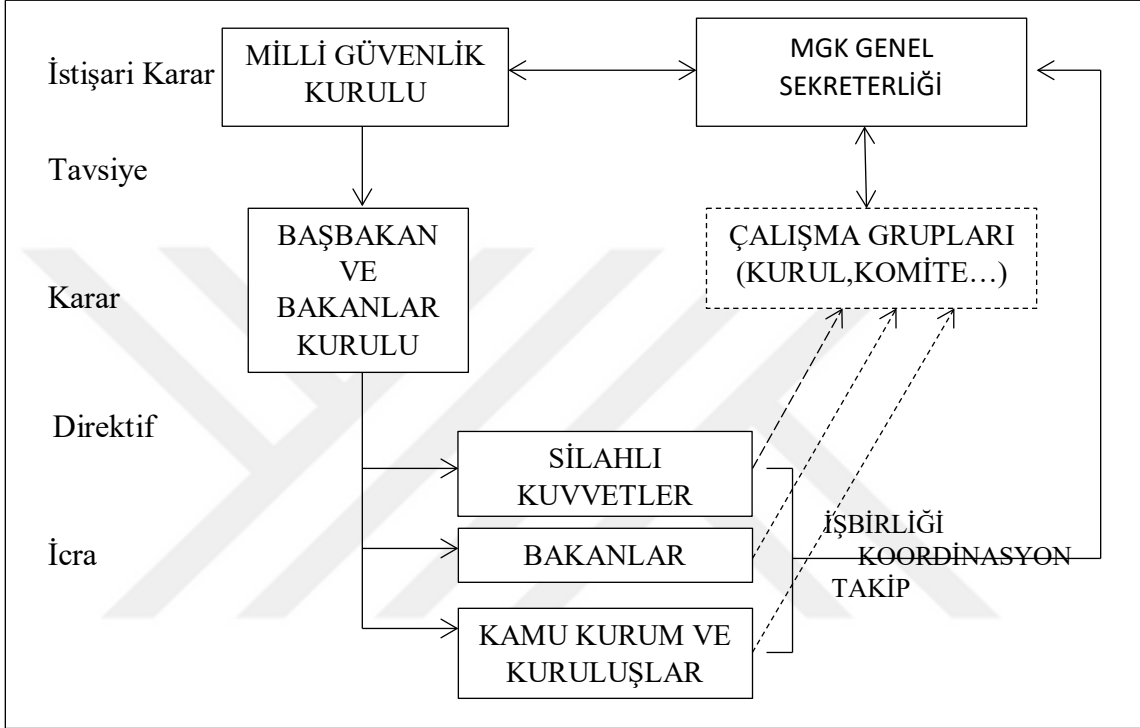
Daha öncede belirtildiği gibi dönüşüm öncesi Türkiye’nin ulusal güvenlik sistemi, 1980 ve 1983 yıllarında darbe ile iktidara gelen Milli Güvenlik Konseyi tarafından oluşturulmuştur. Bu haliyle sistem büyük oranda Soğuk Savaş’ın ve bağlantılı olarak bu yılların güvenlik ihtiyaçlarını karşılamak üzere oluşturulmuştur (Özcan, 2000: 66). Bu durum ise Türkiye’nin ulusal güvenlik sisteminin değiştirilmesi hususuna önemli bir dayanak oluşturmaktadır.

Bununla birlikte yukarıda her bir aktörün anayasa ve yasalarla Türkiye’nin ulusal güvenlik sistemi içerisinde aldığı roller detaylıca incelenmiştir. Bu roller çerçevesinde sistemin işleyişi ise Duru ve Hoşder’in 1994 yılında hazırlamış olduğu Şekil 4.2’de ortaya koyulmuştur. Bu tabloya göre; Türkiye’nin ulusal çıkarlarına yönelik bir tehdit veya tehlike hakkında Milli Güvenlik Kurulu “istişari” nitelikte bir karar ortaya koyar⁵; Başbakan ve Bakanlar Kurulu tarafından bu tavsiye kararı değerlendirilerek Türkiye’nin ulusal güvenlik politikasına karar verilir. Bundan sonrasında ise Türkiye’nin ulusal güvenlik politikalarının yürütülmesi aşamasına geçilmektedir. Bakanlar Kurulunda alınan kararlar bakanlıklar, silahlı kuvvetler ve ilgili kamu kurum ve kuruluşlar eliyle yürütülmektedir. Ulusal güvenlik politikalarının

⁵ Tablo içerisinde MİT’in yeri belirtilmemiştir. Ancak MİT sistem içerisinde ulusal güvenlik politikalarının oluşum aşamasında, tehditlere yönelik istihbaratın toparlanmasında önemli bir rol oynamaktadır.

yürütülmesi aşamasına MGK Genel Sekreteri işbirliği, koordinasyon ve takip çerçevesinde devreye girmektedir.

Görüldüğü gibi Türkiye’nin ulusal güvenlik sistemi içerisinde birçok aktöre alan açılmıştır. Ancak sistemin işleyişinin çözümlenmesi açısından yasal kaynaklara olduğu kadar uygulamanın incelemesine de ihtiyaç duyulmaktadır. Bu gerek yasal kaynaklar gerekse de inceleme neticesinde sistemin Genelkurmay Başkanlığı ve MGK’yı merkeze alan bir yapıda oluşturulduğu ortaya çıkmaktadır (Özcan, 2000: 66). Böylece dönüşüm öncesi Türkiye’nin ulusal güvenlik politikalarının oluşturulması ve yürütülmesi aşamalarında askerin yerinin saptanması gerekmektedir

Şekil 4.2. Milli Güvenlik Sistemi (Duru ve Hoşder: 1994: 53).

Türkiye’nin güvenlik politikaları üzerinde askeri ağırlığın kaynaklarına ve bu kaynaklara bağlı olarak görev alanının genişlemelerine değinmeden önce genel olarak demokratik sistemlerde olması gereken sivil asker ilişkisi dengesine ve özelde de güvenlik politikalarında askeri gücün olması gereken ağırlığına değinmek gerekmektedir. Diğer devletlerden veya ülkenin sahip olduğu iç dinamiklerden kaynaklanan tehditlere karşı toplumsal ve siyasal düzenin koruyucusu olarak ortaya çıkan ordu aslında siyasal bir kurum olarak var olmaktadır. Ancak demokratik sistemler açısından ordunun etki alanının siyasetin dışında var olması önemli bir ilke olarak ortaya çıkmaktadır. Bu minvalde bir ülkenin askerinden kurulmuş düzenin koruyucusu olması, ancak düzenin içerisinde güçler arasında meydana gelebilecek iktidar çatışmalarında bir taraf olarak ortaya çıkmaması beklenmektedir. Böylece demokratik sistemler açısından seçilmemiş bir gücün, toplumun geneli ile ilgili kararların alınmasında etkili olması veya seçilmişlerin denetimi altında bulunmayışı sistemin gerekleri içerisinde önemli bir eksiklik olarak kabul edilmektedir (Demirel, 2004: 346-347).

Bununla birlikte güvenlik politikaları, temel kaynakların askeri hizmetler için nasıl tahsis edileceği, askeri personelin ve teçhizatın stratejik bir planla nasıl birleştirileceği gibi son derece teknik konuları da kapsamakta ve güvenlik politikalarının önemli bir ayağını oluşturan bu konular, askeri bilgi ve yetkin bir uzmanlık gerektirmektedir (Almond, 1956: 372). Bu çerçeve içerisinde askeri kurumların güvenlik politikalarının oluşum aşamasında görevlendirilmesi doğal bir sonuç olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak bu görevin gerçekleştirilmesi noktasında,

modern devletler açısından demokratikleşmenin en önemli kıstaslarından birisini oluşturan silahlı güçlerin, seçimlerle görevlendirilmiş sivil güçlere tamamen tabi olması ve ilişkilerin bu dengede tutulması gerekmektedir (İnsel, 2004: 41). Bu sebeple Türkiye’nin ulusal güvenlik politikalarının genel görünümüne değinmeden önce askerin genel olarak sistem içerisindeki ağırlığından bahsetmek gerekmektedir. Çünkü Türkiye’de asker “Hem tarihî-toplumsal tahayyül dünyasının hâkim anlam noktası olarak, hem de siyasal-iktisadî alanın aktif bir öznesi olarak...” egemen bir konuma sahip olmuştur (Bayramoğlu, Insel ve Laçiner, 2004: 8). Bu gerekçe çerçevesinde Türkiye’nin siyasal yaşamında ve ulusal güvenlik sistemi içerisinde askeri kanadın ağırlığını 1982 Anayasası ile başlatmak yanlış olacaktır. Çünkü siyasal gelişmeler ve yasal düzenlemeler kadar kültürel etkenlerinde varlığıyla asker, Türkiye’nin siyasal yaşantısında etkin ve karar verici bir kurum olarak kuruluş itibarıyla ortaya çıkmıştır.

Kültürel anlamda genel bir etken olarak, ordunun devletin kurulmasında temel unsur olması, diğer ülkelere kıyasla Türkiye’nin siyasal ve toplumsal yapısında önemli bir ağırlığa sahip olması sonucunu doğurmuştur (Uzgel, 2018: 85). Bu kültürel etkeni daha da gerilere götürürsek eğer, Osmanlı Devleti’nin yükselme ve gerileme dönemlerinde ordudan bahsetmek gerekmektedir. Osmanlı’nın yükselme döneminden itibaren dış ülkelere karşı kullandığı saldırgan reel politikasının da etkisiyle asker, devletle bütünleşik bir yapı haline gelmiştir (Hale, 1994: 2). Bununla birlikte Osmanlı’nın gerilemeye başlaması ile birlikte ilk olarak askeri reformlara yoğunluk verilmiştir. Batı ile ilk iletişim kanallarının oluşmasının ve yeni düşünce biçimlerinin ortaya çıkmasının temelleri olarak bu reformların aslında devletin bu dönemde karşılaştığı tehditlere karşı hayatta kalmasını sağlamak olarak özetlenebilecek mütevazî bir amacı barındırmasının yanında, yeni bir elitin oluşmasının temellerini ortaya çıkarmıştır (Karpas, 1972: 245). Nitekim yukarıda da değinildiği gibi bu yeni elit yani ordu, Cumhuriyet’in kuruluşunda önemli bir rol oynamış; Kurtuluş Savaşı asker kökenli kadroların önderliğinde verilmiş, yeni devlet yine bu kadroların önderliğinde kurulmuştur. Böylece ordunun “kurtarıcı/kurucu” rolünün öne çıkması, devlet aygıtı içerisinde sahip olduğu ağırlığa kültürel bir dayanak oluşturmuştur (Uzgel, 2004: 137). Cumhuriyet kurulduktan sonrasında da “ordunun görevlerinin kışlalarla sınırlı olması gerekliliğinin yanında devlet güvenliğinin söz konusu olduğu durumlarda siyasete müdahale edilebileceği inancı, yeni bir kültürel öğeyi daha oluşturmuştur (Hale, 1994: 2). Devlet aygıtı içerisinde askerin ağırlığını arttıran bu kültürel etkenler, aynı zamanda halkın desteğinin kazanılmasının da önemli bir kaynağını oluşturmuştur. Böylece Türkiye’nin siyasal hayatında var olan sivil-asker dengesi büyük oranda kamuoyu desteği ile de beslenmiştir (Narlı, 2005: 243).

Askerin ulusal güvenlik sistemi içerisinde bağımsız bir aktör olarak öne çıkmasının bir diğer kaynağını ise anayasal ve yasal düzenlemeler oluşturmuştur. 1961 Anayasası ile birlikte MGK’nın anayasal bir kurum olarak oluşturulmasının yanında Genelkurmay Başkanlığı Başbakanlığa bağlanmış ve bu iki gelişme askeri kanadın siyasal sistem içerisinde etkinliğini arttırıcı bir sonuç doğurmuştur. 1982 Anayasası’nın MGK’nın asker üye sayısını ve yetkilerini arttırması ve devamında 9 Kasım 1983 tarihli 2945 sayılı “Millî Güvenlik Kurulu ve Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Kanunu” ile yetkilerin güçlendirilmesi askerin dış ve güvenlik politikalarının karar verme sürecinde etkisini genişletmiştir. Önceki bölümde detaylı bir şekilde belirtilen bu görevler arasında özellikle askeri kanadın güdümünde bulunan MGK kararlarının hükümet tarafından “öncelikle dikkate alınacağı” hükmü ve askerler içerisinden atanan MGK Genel Sekreterine verilen uygulamaları takip ve kontrol etme yetkisi bu düzenlemelerden olmuştur (Uzgel, 2018: 79-81). Böylece bakanlarüstü bir konuma sahip Genelkurmay Başkanlığı ve yasal olarak askeri üyelerin ağırlık kazandırıldığı MGK, Türkiye’nin hem siyasal yaşantısında hem de güvenlik politikalarının oluşum sürecinde önemli bir aktör olmuştur.

Son olarak asker, siyasal gelişmelerinde etkisi ile kültürel ve yasal olarak edindiği ayrıcalıklı konumu genişletme fırsatı yakalamıştır. Bu faktörün çıkış noktası ise Türkiye’nin askeri güvenlik meseleleriyle gündemi fazla yoğun bir ülke olmasından kaynaklanmaktadır. Türkiye’de güvenlik meselelerin birincil konumda olmasını besleyen en önemli etken şüphesiz ki Türkiye’nin toplumsal ve siyasal alanlarına hakim

olan, Türkiye’nin eski Başbakanı Mesut Yılmaz’ın “ulusal güvenlik sendromu” olarak belirttiği, “yaygın güvensizlik duygusudur” (Aydın, 2015:491-492). Bununla birlikte Bilgin’in “jeopolitik dogma” olarak tanımladığı; jeopolitiği coğrafya ile eş değer olarak gören ve Türkiye’nin coğrafyasının eşsiz ve üstün olduğu kadar; düşmanlarla da çevrili olduğu inancına dayanan “jeopolitik varsayımların ve dilin Türkiye’nin güvenlik tahayyülünün merkezinde olması” durumu (Bilgin, 2015: 37-41), şüphesiz Türkiye’de güvenliğin birincil konumunu sağlamlaştırmaktadır. Böylece güvenliğin sahip olduğu bu önem askeri kanadın etkinliğini arttırmıştır. Ayrıca Türkiye siyasetinde bu etkinlik aynı zamanda sivil politika yapıcılar tarafından da desteklenmiş ve hatta askeri kanadın güvenlik politikaları oluşum sürecinde etkinliğinin artırılması adına hareket alanları açılmıştır (Aydın, 2015: 500). Siyasal gelişmeler açısından özellikle 1990’lı yıllardan 2000’li yıllara kadar olan süreç, askerin güvenlik politikalarının oluşum sürecinde tek aktör olarak öne çıkması noktasında önemlidir. Bu dönem içerisinde gerek uluslararası sistemin yapısında, gerek Türkiye’nin komşularında ve gerekse de sınırları içerisinde yaşanan sert güvenlik önlemleri gerektiren siyasal gelişmelerin, askerin güvenlik politikaları çerçevesinde hareket alanının artmasında etkisi oldukça büyük olmuştur. 90’lar boyunca süren siyasal sistem içerisinde yaşanan istikrarsızlıklar ve 1984’ten beri ülkenin güneydoğusunda süren çatışmanın 1993 itibarıyla asker tarafından daha atak bir şekilde üstlenilmesi ülke içerisinde ordu etkisini arttıran önemli iç gelişmeleri meydana getirmiştir. Ortadoğu, Balkanlar, Kafkaslar gibi komşu bölgelerde çatışma ve istikrarsızlıkların ortaya çıkması dış gelişmelerden en önemlisi olmuştur (Uzgel, 2018: 87-86). Böylece ordu özellikle güvenlik ile ilgili meselelerde danışmanlık görevinin sınırlarını genişletmiş ve dış ve güvenlik politikaları nezdinde önemli karar mercii haline gelmiştir.

Toparlayacak olursak, bütün bu gelişmeler ve etkenler sonucunda askerler, demokratik sistemlerin öngördüğü temel görevlerinin yanı sıra özellikle ülkenin dış ve güvenlik politikaları üzerinde hem karar verici bir konuma sahip olmuş hem de bu kararların yürütülmesi hususunda önemli görevler üstlenmişlerdir. Böylece Türkiye’nin güvenlik politikaları askeri kanadın tehdit algılamalarına ve bu tehdit algılamalarına yönelik hareket planlarına önemli ölçüde bağlı kalınarak oluşturulmuştur. Bununla birlikte bu etkinlik Türkiye’nin güvenlik kavramlaştırmasına da yansımıştır.

5. TÜRKİYE’NİN GÜVENLİK KURUMLARININ YAPISAL DÖNÜŞÜMÜNÜN TÜRKİYE’NİN GÜVENLİK POLİTİKALARINA ETKİLERİ

Özellikle demokrasiye geçiş aşamalarında anayasa yapımı, toplumdan ve siyasi ya da diğer seçkinlerden önemli destek sağlayabilecek siyasi kurumları inşa etme noktasında önemli bir fırsat olarak ortaya çıkmaktadır. Çünkü anayasa yapımı sürecinde uzlaşmacı veya katılımcı bir yöntem benimsenmesi, demokrasiye geçiş ve demokrasinin konsolidasyonu için çok önemli bir aşamayı oluşturmaktadır (Özbudun ve Gençkaya, 2009: 1-5). 1921 Teşkilatı Esasiye Kanunu’ndan başlatılarak, Türkiye Cumhuriyeti’nde toplamda dört anayasa (1921 Teşkilatı Esasiye Kanunu, 1924 Teşkilatı Esasiye Kanunu, 1960 Anayasası, 1982 Anayasası) yürürlüğe girmiş, bununla birlikte günümüzde yürürlükte olan 1982 Anayasası üzerinde toplam 19 kez farklı motivasyonlarla beslenen ve küçük veya büyük çapta farklı düzenlemeler içeren anayasa değişiklikleri yaşanmıştır. Bütün bu anayasalar ve anayasalar üzerinde yapılan değişiklikler içerisinde, 2000 yılı sonrası yaşanan gelişmeler Türkiye’nin güvenlik politikalarının oluşum ve yürütülmesi aşamaları açısından büyük önem taşımaktadır. Bu önem diğer anayasal gelişmelerden farklı olarak güvenlik kurumlarının politikaları oluşturma ve yürütme işlemlerinde diğer dönemlere nazaran radikal sayılabilecek düzenlemelere sahip olmalarından kaynaklanmaktadır.

Türkiye’nin güvenlik kurumlarında yaşanan yapısal dönüşümü iki farklı süreçte kategorize etmek mümkündür. Bu süreçlerin dinamikleri ise birbirinden oldukça farklıdır. Bunlardan ilki “1999 Helsinki Zirvesi” sonrası yaşanan kurumsal değişiklikler ve diğeri “15 Temmuz darbe teşebbüsü” sonrasında yaşanan yeniden yapılandırılmadır. Görüldüğü gibi Türkiye’nin ulusal güvenlik sisteminde önemli değişiklikleri hayata geçiren süreçler, ilki dış faktörlerden diğeri ise iç faktörlerden kaynaklanmıştır. Bununla birlikte bu iki dönüşüm süreci, Türkiye’nin güvenlik politikalarının oluşum ve uygulanması aşamasında yer alan kurumların etkinlikleri açısından farklı sonuçlar ortaya çıkarmıştır. 1999 Helsinki Zirvesi Kararları sonrası yapılan anayasal ve yasal düzenlemeler Türkiye’nin güvenlik kurumları ile ilgili “değişiklikleri” içerisinde barındırmıştır. Ancak 2016 darbe teşebbüsünün engellenmesinin hemen ardından yapılan düzenlemeler ve 2017 yılında Anayasa değişikliği ile Türkiye’nin siyasal sistemi ile bağlantılı olarak güvenlik kurumları ile ilgili de “yeniden yapılandırılma” söz konusu olmuştur.

5.1. Türkiye’nin Güvenlik Kurumlarında Dönüşümü Başlatan Gelişmeler ve Dönüşüm Süreci

Türkiye’nin güvenlik kurumlarında dönüşüm iki farklı gelişmenin beraberinde başlamıştır. Bu alt bölüm, dönüşümleri başlatan gelişmeleri, getirilen düzenlemeler ile birlikte kurumların nihai durumlarını ve dönüşüm sonrası mevcut yapılarını açıklamaktadır ve yukarıda bahsedilen çıkarımlara uygun olarak iki başlık altında düzenlenmiştir. İlk olarak 1999 Helsinki Zirvesi’nin Türkiye için önemi ve Zirve sonrası güvenlik kurumlarına ait değişiklikler ele alınacaktır. Ardından 15 Temmuz darbe teşebbüsünün hemen ardından yapılan düzenlemeler ve 2017 yılında anayasa değişikliği sonrası yeniden yapılanmadan bahsedilecektir.

5.1.1. 1999 Helsinki Zirvesi Kararları Sonrası Değişim Süreci

Türkiye’nin AB’ye üyeliği, oldukça uzun ve hala çekişmeli bir konu olarak varlığını sürdürmektedir. Bugün hala nihai sonuca varmayan, Türkiye’nin AB’ye üyelik çabaları, Avrupa’nın birlik oluşturma girişimlerinin başlangıcına, yani Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)’nin oluşturulmasından kısa bir süre sonrasına kadar

uzatılmaktadır (Özdemir, 2008: 82-84). Bundan sonrası ise uzun ve inişli-çıkışlı bir süreç olarak tanımlanmaktadır.⁶

Kuruluşu sonrası 2000’li yıllara kadar AB, 1973 yılında Birleşik Krallık, Danimarka Krallığı ve İrlanda Cumhuriyeti, 1981 yılında Yunanistan, 1986 yılında İspanya ve Portekiz, son olarak 1995 yılında Avusturya, Finlandiya ve İsveç’in katılmasıyla dört genişleme dalgası yaşamıştır. 1990’lı yılların başından itibaren bağımsızlıklarını elde eden Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri, AB’yi yeni ve kapsamlı bir genişleme süreci başlatmaya itmiştir. Bunun sonucunda 1993 yılında Kopenhag Zirvesinde, katılmak isteyen ülkelere ön şartları barındıran ve zirvenin adıyla anılan kriterler belirlenmiştir (Erhan, 2018: 90). Bu kriterler, siyasal ve ekonomik olarak iki başlık altında toparlanmıştır. Kriterler siyasal açıdan AB’ye aday olan ülkelerde insan hakları, demokrasi, hukukun üstünlüğü, azınlık hakları meselelerinin işleyebilmesi için gerekli işlevsel kurumların oluşturulmasını ve bu kurumların işletilmesini zorunlu kılmıştır. Ekonomik açıdan ise işleyen bir piyasa ekonomisi ve AB içindeki ülkelerle rekabet edebilecek kapasiteyi ön koşul olarak belirlemiştir. Kriterler üzerine diğer yıllarda yapılacak olan eklemeler ile birlikte aday ülkeler, üye olmadan önce bu kriterleri yerine getireceğini ve etkili bir biçimde uygulayacağını temin etmiş sayılacağına karar verilmiştir (Baykal, 2018: 332). Bütün bu gelişmeler neticesinde, 1999 yılında yapılan Helsinki Zirvesi’nde uzun yıllar boyunca üye olmak isteyen Türkiye’nin adaylık statüsü kabul edilmiştir. Bu kabul 1999 Helsinki Zirvesi’nin sonuç belgesinin 12. maddesinde şu şekilde ifade edilmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 16.04.2019, www.mfa.gov.tr):

Türkiye, diğer aday devletlere uygulananlarla aynı kriterler temelinde Birliğe katılması mukadder bir aday devlettir. Diğer aday

⁶ Türkiye’nin AET’ye üyelik başvurusunun ardından 1999 Helsinki Zirvesine kadar olan süreçte ilişkideki istikrarsızlığı öne çıkarmak adına bazı gelişmeler kronolojik olarak şu şekilde sıralanabilir (Erdemli, 2003: 4-5):

- 11 Eylül 1959: AET Bakanlar Kurulu Türkiye’nin ortak üyelik başvurusunu kabul etmiştir.
- 12 Eylül 1963: Türkiye’nin AET’ye tam üyeliğini sağlamayı amaçlayan Ankara Antlaşması imzalanmıştır.
- Ocak 1982: Avrupa Topluluğu (AT), Türkiye’de yaşanan askeri darbenin bir sonucu olarak Ankara Antlaşmasını askıya almaya ve Türkiye ile siyasi ilişkilerini dondurmaya karar vermiştir.
- Eylül 1986: Türkiye ve AET Konseyi toplanmış ve AT ile Türkiye arasındaki ilişkiler yeniden başlatılmıştır. Eylül 1986 Ortaklık Konseyi toplantısı sırasında Türkiye tam üyelik amacının devam ettiğinin sinyalini vermiş, böylece ilişkilerde yeni bir aşamaya girilmiştir.
- 14 Nisan 1987: Türkiye AET’ye tam üyelik başvurusunda bulunmuştur.
- 31 Aralık 1995: Türkiye ile resmi gümrük birliği anlaşması imzalanmıştır.
- Ocak 1996: Gümrük Birliği yürürlüğe girmiştir.
- 13-14 Temmuz 1996, Dublin Zirvesi: Avrupa Konseyi, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararları doğrultusunda Kıbrıs sorununun çözümü için Türkiye’yi zorlamıştır. Ayrıca insan hakları standartlarını uyulması gerekliliğini vurgulamıştır.
- 12-13 Aralık 1997, Lüksemburg Zirvesi: Avrupa Konseyi Türkiye’nin üyelik talebini etkin bir şekilde reddederek, Türkiye’yi resmi adaylık listesinden çıkarmıştır. Türkiye AB ile ilişkilerini kısmen askıya alarak cevap vermiştir.
- 10-11 Aralık 1999, Helsinki Zirvesi: AB Türkiye’nin üyelik için adaylığını kabul etmiştir.

devletler gibi Türkiye de, mevcut Avrupa Stratejisi’ne istinaden, reformlarını teşvik etmeye ve desteklemeye yönelik bir katılım öncesi stratejisinden istifade edecektir. Bu çerçevede, (...) üyeliğin siyasi kriterlerini karşılama yönünde ilerleme kaydedilmesi üzerinde durularak, daha fazla siyasi diyalog söz konusu olacaktır.

Helsinki kararları ile birlikte Türkiye’de 40 yılı aşkın süre boyunca verilen çabalar neticesinde bir nevi “devlet politikası” konumuna erişmiş olan ve bazı kesimler tarafından umutsuz bir çaba olarak nitelendirilen AB’ye tam üyelik hedefi, belirli bir çerçeveye oturtulmuş karşılıklı bir ilişkiye dönüşmüştür (Sancar ve Akgönül, 2017: 710). Böylece bu gelişme bir taraftan Türkiye’nin AB’ye olan bağlılığını yeniden canlandırırken diğer taraftan da Avrupa’nın Türkiye ile daha yakın bir bütünleşmeye yönelik stratejik ilgisini ortaya çıkarmıştır (Lesser, 2010: 188). Helsinki’de verilen bu kararın etkileri ile birlikte ülke içerisinde, hem siyasal hem de toplumsal alanda dirençlerin ortaya çıkmasına rağmen, reform yapma isteği şiddetlenmiştir. Böylece AB’nin şartlarına uyumun yanında Uluslararası Para Fonu (IMF) gibi çokuluslu kurumlar tarafından belirlenen küresel normlara uyum baskıları, Türkiye için hem ekonomik hem de siyasal alanlarda değişim amaçlı yeni ve etkili yollar yaratmıştır (Öniş, 2003: 8). Sonuç olarak Türkiye, 2000’li yılların ilk on yılında, “demokratikleşme arzusu” ile motive edilen, hukuki, politik ve ekonomik yapılarda kapsamlı ve radikal sayılabilecek bir dönüşüm ve yeniden yapılanma dönemine girmiştir (Karaosmanoğlu, 2011: 257).

Bu uyum ve yenilenme çabalarının AB açısından ne yönde olması gerektiğine yönelik somut belgeler, 2000 yılına ait Türkiye’nin ilerleme raporunda ve 2001 yılına ait Türkiye’nin Katılım Ortaklığı Belgesi’nde açıkça ifade edilmiştir. Bu belgelerde Türkiye’nin siyasi kriterleri yerine getirebilmesi için çabaların takdir edilmesine rağmen henüz AB’ye üye olabilmesi için gerekli düzenlemelerin hayata geçirilmediği de sıklıkla belirtilmiştir (AB, 2000: 16; AB, 2001: 5). Bu belgelerde Türkiye’nin üyelik için özellikle demokratik ilkelerin ve hukukun üstünlüğünün işletilmesi, insan ve azınlık haklarının korunmasını sağlayacak düzenlemelerin ve kurumların hayata geçirilmesi, siyasal süreçlerdeki askeri hakimiyetin azaltılarak sivilere alan açılması gibi konularda dönüşüm yapılması gerekliliğinin üzerinde durulmuştur. Bu konuların ulusal güvenlik politikaları ile doğrudan ilgili olmadığı düşünülmesine rağmen, özellikle güvenlik kurumları üzerinde öngörülen değişiklikler ile birlikte Türkiye’nin güvenlik politikaları üzerinde önemli etkileri içerisinde barındırır.

Belgeler içerisinde Türkiye’nin güvenlik kurumlarındaki değişim ihtiyacının da altı sıklıkla çizilmiştir. Devlet aygıtı içerisinde askerin oynadığı önemli rol, buna bağlı olarak MGK’nın yapısı değişim ihtiyacının temel motivasyonlarını oluşturmuştur. 1998 yılında yayınlanan ilerleme raporunda bu durum şu şekilde ifade edilmiştir (AB, 1998: 12):

Özetle, Türkiye’de kamu otoritelerinin örgütlenişi, demokratik bir sistemin temel özelliklerinin çoğuna sahiptir. Otoriteler, genel olarak, Topluluk müktesebatıyla uyumlu mevzuat hazırlama ve uygulama kabiliyetinde olan ehil bir idareye sahiptirler. Ancak, çeşitli faktörler, bu otoritelerin, Avrupa Birliği’nin üye devletlerindeki gibi işlenmesine engel olmaktadır. Millî Güvenlik Kurulu, ordunun siyasî hayatta oynadığı büyük rolü gösterir. Ordu sivil denetime tabi değildir ve hattâ bazen, büyük çaplı bazı baskı uygulayıcı askerî operasyonlar gerçekleştirdiğinde, hükümetin bilgisi olmaksızın hareket ettiği görülmektedir.

Benzer bir şekilde, 1999 Helsinki Zirvesi’nden sonra yayınlanan 2000 yılına ait ilerleme raporunda MGK aracılığıyla askerin Türkiye’nin siyasal yaşantısında ve güvenlik politikalarında sahip olduğu etkinlik şu şekilde ifade edilmiştir (AB, 2000: 12):

Türkiye’nin siyasal yaşamında Milli Güvenlik Kurulu’nun oynadığı rolde herhangi bir değişiklik olmamıştır. (...) Kurul’un kararları, açıklamaları veya tavsiyeleri, siyasal süreci güçlü bir şekilde etkilemeye devam etmektedir. Ayrıca, Kurul’un görüşlerinin pratikte hükümetçe oynanan rolü ciddi şekilde sınırladığı görülmektedir. Bunun yanında, savunma ve güvenlik konularında Parlamento’ya karşı pek az sorumluluk olduğu anlaşılmaktadır.

Zirve sonrasında, AB’ye uyum sürecinin ilk yılları Türkiye’nin sancılı koalisyon hükümetleri dönemine denk gelmiştir. Demokratik Sol Parti (DSP), Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ve Anavatan Partisi (ANAP)’nin oluşturduğu hükümetin AB ile ilgili gelişmelerde ve prosedürlerde yaşadıkları uyumsuzluk, Helsinki Kararları sonrası ilk iki yılda hiçbir düzenlemenin hayata geçirilmemesi sonucunu doğurmuştur (Sancar ve Akgönül, 2017: 711). Bununla birlikte ülke içerisinde AB’ye katılım süreci çerçevesinde özellikle siyasal açıdan uygulamaya koyulacak olan bazı düzenlemelere yönelik, Türkiye’nin ulusal güvenliğini tehdit edeceği ve devletin politik süreçler üzerindeki ağırlığını zayıflatacağı çıkarımlarında birleşen dirençler de oluşmuştur (Bilgin, 2005: 176). Bütün bu dirençlere rağmen AB ekseninde anayasal ve yasal değişimler 2001 yılından itibaren yürürlüğe girmeye başlamıştır. 2002 yılında yapılan genel seçimlerin ardından Ak Parti’nin tek başına iktidara gelmesi ve siyasal sistemdeki koalisyon hükümetlerinden kaynaklanan tikanıklıkların giderilmesi ile birlikte yenilenme süreci hız kazanmıştır.

Türkiye’nin güvenlik politikalarının oluşum sürecine katılan kurumlar ile ilgili ilk düzenleme 2001 yılında yaşanan anayasa değişikliği ile MGK’nın üye sayısı ve kararlarının niteliği konusunda yapılan önemli bir değişikliğin hayata geçirilmesiyle, olmuştur. Düzenlemeler ile birlikte Başbakan yardımcıları ve Adalet Bakanı MGK’nın doğal üyeleri olarak kabul edilmiştir. Bununla birlikte MGK’nın Bakanlar Kurulu’na ileteceği görüşleri “tavsiye kararları” olarak değiştirilmiş ve Bakanlar Kurulu’nun kurul kararlarını “öncelikle dikkate alınır” ibaresi “değerlendirilir” olarak değiştirilmiştir. Böylece bir yandan kurul içerisinde sivil üyeler çoğunluğu kazanırken diğer yandan da kurul kararlarına yönelik ifadeler yumuşatılmıştır (Odyakmaz vd, 2011: 165). AB’ye uyum çerçevesi içerisinde değerlendirildiğinde bu değişim siyasal sistemde askerin, sivil siyasi idarenin denetimi altına alınması gerekliliğinden ortaya çıkan çabaları oluşturmuştur (Sancar ve Akgönül, 2017: 713).

2002 yılından itibaren çıkarılmaya başlanan uyum paketlerinden, 30 Temmuz 2003’te kabul edilip 7 Ağustos’ta yürürlüğe giren yedinci uyum paketi, sivil-asker ilişkilerinin yeniden düzenlenmesi noktasında önemlidir. Bu paket ile birlikte MGK’nın ve MGK Genel Sekreterliğinin yapıları, yetkileri ve görevleri üzerinde güvenlik politikalarının oluşum ve yürütülmesi aşamasında askeri özerkliğin azaltılmasında devrim niteliğinde değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Düzenleme sonrası her ay toplanan MGK’nın iki ayda bir toplanması karara bağlanmış, öğrenilecek farklı dillerin tespitinde MGK’nın görüşlerinin alınması, uygulaması ve kurulun güvenlik gerekçesiyle bakanlıklar, kamu kurum ve kuruluşları ile özel hukuk tüzel kişilerinden bilgi ve belge talep etme hakkı kaldırılmıştır. Çok güçlü yetkilere sahip olan MGK Genel Sekreterliği üzerinde de önemli değişimler yaşanmıştır. Bunlardan en önemlisi şüphesiz ki Sekreterliğin kurul kararlarını takip ve kontrol etme yetkisinin kaldırılması olmuştur. Ayrıca bu pakete bağlı olarak yapılan düzenlemeler ile birlikte sivillerinde MGK Genel Sekreteri olarak atanması sağlanmıştır (Sancar ve Akgönül, 2017: 721). Böylece MGK, ulusal güvenlik politikalarının oluşum sürecine egemen olmayan ve bu politikaları yönetmeyen bir danışma organına dönüşürken, MGK Genel Sekreterliği’ de sivillerinde sekreter olabildiği ve sadece kurulun işlerini düzene koyan bir yapı haline getirilmiştir.

Bunlarla birlikte doğrudan ulusal güvenlik politikaları ile ilgili olmasa da devlet aygıtı içerisinde askeri kanadın özerkliğini destekleyen uygulamalara da 2004 yılında gerçekleşen anayasa değişikliği ile birlikte son verilmeye çalışılmıştır. MGK’nın Başbakanlığa bağlı özel fonlar üzerindeki doğrudan yönetiminin kaldırılması, Yükseköğretim Kurulu (YÖK) ve Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) gibi sivil kurullar içerisinde MGK’nın temsilcilerinin kaldırılması, askeri harcamalarda şeffaflık

sağlamaya yönelik ordu harcamalarını Sayıştay denetimine tabi tutacak düzenlemelerin hayata geçirilmesi bu çabaların ürünleri olmuştur (Aydın ve Keyman, 2004: 19-20). MGK üzerinde yapılan bu değişikliklerin en önemli etkisi, anayasal ve yasal anlamda politik sistemin sivilleşmesi ekseninde olmuştur. Ancak Türkiye’de ordunun yeri ve önemi, demokrasinin konsolide edildiği herhangi bir ülkenin ordusundan veya anayasanın veya ilgili kanunların öngördüğü görevlerin ötesinde daha fazla güç ve etkiye sahip olduğu bir gerçektir (Özbudun, 2011: 192). Bu sebeple bütün bu düzenlemeler çerçevesinde elde edilen kazanımlara rağmen 1999 Helsinki Zirvesi ile başlayan ve 2005 yılında sona eren Türkiye’nin güvenlik kurumlarında “değişim süreci” yarıda kalmıştır.

5.1.2. 15 Temmuz Darbe Teşebbüsü Sonrası Güvenlik Kurumlarında Yeniden Yapılandırılma

Genel anlamda 15 Temmuz darbe teşebbüsünün ardından yapılan düzenlemeler Türkiye’nin güvenlik kurumlarında yeniden yapılandırılma sürecini başlatan ana etken olmuştur. Ancak kanımızca bu ana etken de kendi içerisinde ikiye ayrılmaktadır. Çünkü darbe teşebbüsünün engellenmesi sonrasında Olağanüstü Hal (OHAL) ilan edilmesinin hemen ardından çıkarılan KHK’lar ekseninde değişim ile 2017 Anayasa değişikliği ekseninde yaşanan gelişmeler birbirinden ayrı değerlendirme yapılmasını zorunlu kılmıştır.

5.1.2.1. 15 Temmuz Darbe Teşebbüsü Sonrası Çıkarılan KHK’lar ve Güvenlik Kurumları

15 Temmuz 2016 tarihinde “FETÖ” olarak isimlendirilen bir örgüt, Türk Silahlı Kuvvetleri içerisindeki uzantıları aracılığıyla darbe teşebbüsünde bulunmuş, ertesi güne sarkan bu girişim engellenmiş ve sorumlular tutuklanarak haklarında soruşturma açılmıştır (Gözler, 2019: 130). Teşebbüsün, ordu hiyerarşisi dışından örgütlenmesi ve Türkiye’nin 2013 yılında resmen terör yapılanması olarak ilan ettiği bir örgütün çıkarları tarafından yönetilmesi darbenin temel dinamiğini oluşturmuştur (Alkan, 2016: 257). Darbe teşebbüsünün engellenmesi aşamasında medya araçlarının siyasetçiler tarafından aktif olarak kullanımı ve bilgilendirilen halkın ülke çapında direnişlere başlaması büyük katkı sağlamıştır⁷. Gözler (2019: 130), bu teşebbüsü “hükümet darbesi teşebbüsü” olarak adlandırmış ve “1982 Anayasasının atlattığı en büyük tehlike” olarak nitelendirmiştir.

Bu noktada belirtilmesi gereken en önemli şey, 15 Temmuz darbe teşebbüsünün Türkiye’nin siyasal hayatındaki askeri müdahalelerin hepsinden (1960, 1971, 1980, 1997) birçok noktada ayrıştığıdır. Bunlardan en önemlisi, 15 Temmuz darbe teşebbüsü öncesinde yaşanan bütün askeri müdahalelerin motivasyonunu “Türkiye Cumhuriyeti’nin laik ilkelerinin korunması” oluşturmuştur. Ancak 15 Temmuz, sivil bir grup tarafından yönetilmiş, kullanılan araçlar ve hedefler noktasında diğer askeri müdahalelerden ayrılmıştır. Bununa birlikte bu darbe girişimi yalnızca politikacıları ve devlet kurumlarını hedef almamıştır, darbeye karşı sokaklara çıkan sivillerin yaşamlarını da hedef almıştır (Ataman, 2017: 11). “15 Temmuz” aynı zamanda, tarihsel

⁷ Darbecilerin gerek medya gerekse de sosyal medya olarak genellenebilecek iletişim kanallarını kontrol edememiş olması, darbe teşebbüsünün engellenmesinde ve sürecin kontrol altına alınmasında en önemli faktörlerden birisi olarak rol oynamıştır. Nitekim dönemin Başbakanı Binali Yıldırım ve Adalet Bakanı Bekir Bozdağ’ın özel medya kanalında canlı yayına bağlanarak darbe girişimine karşı koyulacağı yönünde yapılan açıklamalar darbenin gidişatını önemli ölçüde etkilemiştir. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın da görüntülü arama aracılığıyla canlı yayına bağlanarak darbe girişimine karşı durulması yönünde çağrısı direnişin önemli dönüm noktası olmuştur (Devran ve Özcan, 2016: 82-83).

süreç içerisinde askeri darbeler karşısında sessiz bir tutum takınan halkın ilk önemli karşı duruşu olarak Türkiye’nin siyasi tarihinde yerini almıştır. Bununla birlikte bu tarihte verilen mücadele Türkiye’de demokrasinin kurumsallaşma sürecinin “mihenk taşlarından birisi” olacaktır (Ağır, 2017: 16).

Bununla birlikte başarısız darbe teşebbüsü, aynı zamanda, AB ile ilişkilerin etkisi ile sona eren Türkiye’nin güvenlik kurumlarında yaşanan dönüşümün ikinci dalgasını harekete geçiren etken olmuştur. Darbe teşebbüsünün engellenmesinden altı gün sonra toplanan MGK, toplantı sonrası yayımladığı basın açıklamasında, “Anayasa’nın 120. Maddesi gereğince olağanüstü hal ilan (OHAL) edilmesi” tavsiye kararının alındığını açıklamıştır (Milli Güvenlik Kurulu, 14.03.2019, www.mgk.gov.tr). Aynı gün Bakanlar Kurulu, tavsiye kararını göz önünde tutarak OHAL ilanına karar vermiş, bu karar TBMM tarafından da onaylanmıştır. Böylece 21 Temmuz 2016 tarihinde saat 01.00’den başlatılarak doksan gün süreli OHAL ilan edilmiştir (Resmi Gazete, 20.07.2016; Resmi Gazete, 21.07.2016). Bu çerçevede OHAL 90 gün süreli aralıklarla uzatılmış ve son olarak 19 Temmuz 2018 tarihinde sona erdirilmiştir. Bu süre içerisinde çıkarılan KHK’lar çerçevesinde “güvenlik ve milli savunma” başlıkları altında Türkiye’nin silahlı kuvvetleri ile ilgili kapsamlı değişiklikler hayata geçirilmiştir.

27 Temmuz 2016 yılında 668 sayılı KHK ile Türkiye’nin güvenlik kurumları üzerinde çok önemli değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Bu ilk değişimin muhatabı Jandarma Genel Komutanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığı olmuştur.

Bu KHK ile birlikte 2308 sayılı Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanunu üzerinde toplamda on üç madde ve iki ek madde üzerinde değişiklikler gerçekleştirilmiş, üç maddesi yürürlükten kaldırılmış ve bir geçici madde eklenmiştir. Bu düzenlemelerin temel motivasyonunu bir taraftan milli savunma hizmeti yürüten TSK’nın birimi olarak kabul edilerek Genelkurmay Başkanlığıyla ilişkilendirilmesine diğer taraftan da kolluk görevi gördüğü için İçişleri Bakanlığı ile ilişkilendirilmesine son verilmesi oluşturmıştır. KHK’nın 2803 sayılı Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanunu üzerinde yaptığı bazı önemli değişiklikler şu şekilde sıralanabilir:

- Jandarmanın tanımının yapıldığı 3. madde de geçen “nizam” kelimesi çıkarılmış, böylece Jandarma “...emniyet ve asayiş ile kamu düzeninin korunmasını sağlayan ve diğer kanunların verdiği görevleri yerine getiren silahlı genel kolluk kuvveti...” olarak tanımlanmıştır.

- En önemli değişiklik 4. madde de yaşanmış ve bu değişiklik ile birlikte Jandarma Genel Komutanlığı doğrudan İçişleri Bakanlığına bağlanmıştır.

- 4. madde üzerindeki değişikliğe paralel olarak 5. Maddenin bütün fıkralarında değişikliğe gidilmiş, Komutanlığın kuruluşu ve kadroları ile konuş yerlerinin İçişleri Bakanlığı tarafından düzenleneceği belirtilmiştir. Bununla birlikte “sıkıyönetim, seferberlik ve savaşta” Genelkurmay Başkanlığı’nın görüşü alınacağı yönünde düzenleme yapılmıştır. Böylece Jandarma Genel Komutanlığının sivil iradeye bağımlılığı güçlendirilmiş, Genelkurmay Başkanlığının Komutanlık üzerindeki etkisi sınırlandırılmıştır.

- Jandarma Genel Komutanı’nın görev ve sorumluluğunun yer aldığı 6. madde üzerinde yapılan değişiklik ile birlikte Jandarma Genel Komutanı “...kanun ve nizam hükümlerinin icrasını sağlamaktan, bunlara dayalı olarak verilen emir ve kararların yapılmasından sorumlu...” iken, *uygulanmasından* sorumlu olması yönünde düzenleme yapılmıştır. Böylece maddenin ikinci fıkrası “Teşkilatın sevk ve idaresinden, kanun ve nizam hükümlerinin icrasını sağlamaktan, bunlara dayalı olarak verilen emir ve kararların uygulanmasından sorumludur.” şeklinde değişmiştir.

- Jandarmanın genel görevlerinin sıralandığı 7. maddenin “c” bendinde geçen “...Genelkurmay Başkanlığınca verilen görevleri yapmak.” ibaresi kaldırılmış, kuruluşun askeri görevleri “Kanunlarla verilen askeri hizmetleri yerine getirmek.” olarak değiştirilmiştir.

- 8. Madde “Jandarma birlikleri; sıkıyönetim, seferberlik ve savaş hallerinde, *Bakanlar Kurulu kararıyla* belirlenecek bölümleriyle Kuvvet Komutanlıkları emrine girer, kalan bölümüyle normal görevlerine devam eder.” şeklinde değiştirilerek, Genelkurmay Başkanlığından bu yetki alınmıştır.

Yine aynı KHK ile birlikte 2692 sayılı Sahil Güvenlik Komutanlığı Kanunu üzerinde de dokuz madde ve bir ek maddede değişiklik gerçekleştirilmiş, bir ek madde ve iki geçici madde eklenmiş ve sekiz madde yürürlükten kaldırılmıştır. Bu değişikliklerinde temel amacı Jandarma Genel Komutanlığı üzerinde yapılan değişiklikler ile uyumlu olmuş; Komutanlık İçişleri Bakanlığına bağlanmış ve sıkıyönetim, seferberlik ve savaş durumlarında Bakanlar Kurulu’nun belirleyeceği bölümlerin Deniz Kuvvetleri Komutanlığı’na gireceği, bu bölümlerin kuruluş ve kadrolarıyla konuş yerlerinin düzenlenmesinde Genelkurmay Başkanlığının görüşü alınacağı şeklinde düzenlemeler yapılmıştır. Böylece Jandarma Genel Komutanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığı İçişleri Bakanlığı’nın temel görevi olan ülke içerisinde asayiş sağlamak için Emniyet Genel Müdürlüğü gibi genel kolluğa dönüşmüştür.

Devlet aygıtı içerisinde askeri özerkliğin azaltılmasına yönelik atılan önemli bir adım da Kuvvet Komutanlıklarının bağlılığıyla ilgilidir. 31 Temmuz 2016 tarih ve 669 sayılı “Olağanüstü Hal Kapsamında Bazı Tedbirler Alınması Ve Milli Savunma Üniversitesi Kurulması İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname” ile gerçekleşmiş, yapılan düzenlemeye göre Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanlıkları Milli Savunma Bakanlığı’na bağlanmıştır.

Bütün bu düzenlemeler sonucunda özerk bir statüye sahip olan komutanlıklar sivil denetime tabi tutulmuştur. Komutanlıkların bağlılıklarının yeniden düzenlenmesi ile güvenlik kurumları içerisinde bakanlıklar görünür bir hal almıştır. Böylece Türkiye’nin güvenlik sistemi içerisinde sivilleşme adına önemli adımlar atılmıştır. Özetle bu tarih aralığında, KHK’lar aracılığıyla yapılan düzenlemelerin asıl amacı sistem içerisinde askeri ağırlığının azaltılması ekseninde ortaya çıkmıştır.

5.1.2.2. 2017 Anayasa Değişikliği Sonrası Güvenlik Kurumları

1980 Darbesi sonrasında ülke yönetimini devralan, 1983’e kadar bu görevi icra eden ve TSK’nın üst düzey beş generalinden (Genel Kurmay Başkanı, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri komutanları ve Jandarma Genel Komutanı) oluşan Milli Güvenlik Konsey’i, iktidarı demokratik olarak seçilmiş sivil otoritelere geri vereceğini açıkça beyan etmiş olmasına rağmen, darbeye sebep olan siyasi kutuplaşma, şiddet ve çıkmazın tekrarlanmasını önlemek amacıyla demokrasinin yeniden yapılandırılmasını amaçlamıştır (Özbudun ve Gençkaya, 2009: 19). Böylece Konsey kendisine karşı sorumlu tuttuğu Bakanlar Kurulu üyelerini belirlemiş ve atamış, yasa önerileri yapmış, önerilen yasaları kabul etmiş, yeni anayasayı hazırlayacak Danışma Meclisi’ni belirlemiş, Danışma Meclisi tarafından hazırlanan anayasa taslığının son şeklini vermiştir (Alpkaya, 2018: 193). Türkiye’nin demokrasi tarihinin en problemli ve en çok tartışılan konuların başında gelen atanmışların seçilmişlere nazaran daha güçlü konuma sahip olma sorununun, 1982 Anayasası’nın kabulü ile birlikte daha da derinleştiği görülmüştür (Erdoğan, 2003: 150). Bu temel neden ekseninde 1982 Anayasası yürürlüğe girdiğinden itibaren değiştirilmesi veya yeni bir anayasa ihtiyacı çerçevesinde tartışmalara neden olmuştur. Bununla birlikte 1982 Anayasası üzerinde 19 kez değişiklik yaşamıştır. Sonuncusu 21 Ocak 2017 tarih 6771 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun’un kabulünün ardından 16 Nisan 2017 halkoylaması ile onaylanmıştır. Ancak 2017 yılına ait bu anayasa değişikliği bugüne kadar yapılanlar içerisinde en önemlisidir. Çünkü bu değişiklik ile birlikte Türkiye’nin hükümet sistemi değişmiş ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet sistemine geçilmiş; ayrıca değişiklik Anayasa’nın toplamda 69 maddesini etkilemiştir (Gözler, 2019: 127).

2017 yılında yapılan bu değişiklikler ile birlikte yeni bir hükümet sistemi benimsenmiş, böylece bağlantılı olarak Türkiye’nin ulusal güvenlik sistemi içerisinde de normatif boyutta yeniden yapılandırma söz konusu olmuştur. Bununla birlikte güvenlik sistemi içerisinde yer alan aktörlerin görevlerinde önemli ölçüde değişikliğe gidilmiştir. Yani ülke güvenliğinin sağlanmasından sorumlu kurumdan başlayarak güvenlik sistemi içerisinde yer alan bütün aktörlerin görevleri baştan sona yeniden düzenlenmiştir. Bu sebeple bu dönemde yeniden yapılandırılmadan söz edilmektedir.

2017 Anayasa değişikliğine kadar Türkiye’nin yürütme organı parlamenter hükümet sistemlerinde görülen düalist yapıda bulunmaktaydı. Değişiklik ile beraber Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçilmiş ve yürütme organı monist bir yapıya kavuşmuş, Başbakanlık ve Bakanlar Kurulu kaldırılmıştır. Bu sebeple güvenlik politikalarının oluşum sürecinde yer alan Başbakan ve Bakanlar Kurulu’nun görevleri de Cumhurbaşkanına aktarılmıştır. Böylece yürütme yetkisi içerisinde bulunan “milli güvenlik” alanında da Cumhurbaşkanı ana aktör olarak yetkilendirilmiştir. Nitekim Anayasa içerisinde Cumhurbaşkanına bu yetkiyi tahsis edecek düzenlemeler yapılmıştır (Gözler, 2019: 895-896).

Fonksiyonel açıdan düzenlenen Anayasanın 104. maddesinin ilk fıkrasında yer alan “Cumhurbaşkanı Devletin başıdır. Yürütme yetkisi Cumhurbaşkanına aittir.” ibaresi ve ikinci fıkrasında yer alan “Cumhurbaşkanı, Devlet başkanı sıfatıyla Türkiye Cumhuriyetini ve Türk Milletinin birliğini temsil eder; Anayasanın uygulanmasını, Devlet organlarının düzenli ve uyumlu çalışmasını temin eder...” ibaresi Cumhurbaşkanının hukuksal statüsü ile ilgilidir. Birinci fıkraya göre yürütme alanı içerisinde, Anayasa ve kanunlar yoluyla başka makamlara görevler tanımlanmamışsa da, bütün yetki ve görevler Cumhurbaşkanına aittir yani “Cumhurbaşkanı yürütme organının genel karar organı” olarak görevlendirilmiştir (Gözler, 2019: 817).

Yine aynı madde içerisinde geçen (m/104) “ Milli güvenlik politikalarını belirler ve gerekli tedbirleri alır.” ibaresi ile Cumhurbaşkanı ulusal güvenlik politikasının belirlenmesinde ve ulusal güvenlikle ilgili meselelerde gerekli tedbirlerin alınması noktasında ana organ olarak görevlendirilmiştir. Bu haliyle bu fıkra Türkiye’nin güvenlik politikaları üzerinde Cumhurbaşkanının konumunu aydınlatma hususunda önem kazanmaktadır. Ayrıca bu fıkranın bir diğer önemi de, Türkiye tarihinde ilk kez Cumhurbaşkanının güvenlik politikalarının oluşum sürecinde yer alan kurumların başında, temsili veya istisnai olarak değil asli olarak geldiğini belirtmesinden kaynaklanmaktadır. Cumhurbaşkanının doğrudan olmasa da ulusal güvenlik ile ilgili diğer görevi 104. maddenin 9. fıkrasında yer alan “Üst kademe kamu yöneticilerini atar, görevlerine son verir ve bunların atanmalarına ilişkin usul ve esasları Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle düzenler.” olarak belirlenebilir. Bu görev, 2017 Anayasa değişikliğinin bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Cumhurbaşkanının anayasal olarak üstlendiği bu görevin usul ve esaslarını düzenlemek amacıyla 10 Temmuz 2018 tarihli 3 sayılı Üst Kademe Yöneticileri ile Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Atama Usullerine Dair Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi çıkartılmıştır. Bu kararnamenin I sayılı cetvelinde yer alan kadrolara Cumhurbaşkanının kararına göre atama yapılacağı belirlenmiştir. Bu kadro ve görevler içerisinde Milli İstihbarat Teşkilatı Başkanını, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterini ve bunların yardımcılarını ataması (II sayılı cetvele göre) güvenlik sistemi içerisindeki yetkilerinden birisi olmuştur. Bununla birlikte aynı Kararnamenin 9. ve 11. maddelerinde Cumhurbaşkanı, albaylıktan tuğgeneral/tuğamiral rütbelerine terfiler ile general ve amirallikte bir üst rütbeye terfiler ve atamaları, generaller arasından Jandarma Genel Komutanının ve amiraller arasından Sahil Güvenlik Komutanı atamasını yapmakla yetkilendirilmiştir. Anayasanın olağanüstü hal yönetiminin düzenlendiği 119. maddesinde Cumhurbaşkanı tek başına olağanüstü hal ilan edebilmekle görevlendirilmiştir.

Cumhurbaşkanı; savaş, savaş gerektirecek bir durumun baş göstermesi, seferberlik, ayaklanma, vatan veya Cumhuriyete karşı kuvvetli ve eylemli bir kalkışma, ülkenin ve milletin bölünmezliğini içten veya dıştan tehlikeye düşüren şiddet hareketlerinin yaygınlaşması, anayasal düzeni veya temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik yaygın şiddet hareketlerinin ortaya çıkması, şiddet olayları nedeniyle kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması, tabii afet veya tehlikeli salgın hastalık ya da ağır ekonomik bunalımın ortaya çıkması hallerinde yurdun tamamında veya bir bölgesinde, süresi altı ayı geçmemek üzere olağanüstü hal ilan edebilir.

Son olarak Anayasanın 104. maddesine göre, Cumhurbaşkanının güvenlik sistemi içerisindeki diğer görevleri şu şekilde sıralanabilir:

Yabancı devletlere Türkiye Cumhuriyetinin temsilcilerini gönderir, Türkiye Cumhuriyetine gönderilecek yabancı devlet temsilcilerini kabul eder./ Milletlerarası andlaşmaları onaylar ve yayımlar. / Türkiye Büyük Millet Meclisi adına Türk Silahlı Kuvvetlerinin Başkomutanlığını temsil eder. / Türk Silahlı Kuvvetlerinin kullanılmasına karar verir.

Son olarak 2017 yılında yaşanan anayasa değişikliği ile beraber, 9 Temmuz 2018 yılında yayımlanan 703 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ve 10 Temmuz 2018 tarihinde yayımlanan 1 numaralı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi (CTHCK) ile birlikte Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı üzerinde önemli dönüşümler yaşanmıştır. 1 numaralı CTHCK’de Cumhurbaşkanı Teşkilatında önemli bir yenilik getirilmiş ve en az 3 üyeden oluşan, Cumhurbaşkanı tarafından atanan, “Cumhurbaşkanınca alınacak kararlar ve oluşturulacak politikalarla ilgili öneriler geliştirmek” amacıyla 9 farklı politika kurulu oluşturulmuştur. Bu kurullardan “Güvenlik ve Dış Politikalar Kurulu”, uluslararası ilişkilerden göçe ve çeşitli güvenlik meselelerinde Cumhurbaşkanına politika önerileri hazırlamak ve bahsi geçen konularla ilgili güncel verileri analiz edip raporlamakla görevlendirilmiştir.

Özellikle 2000 sonrası AB’ye uyum süreci içerisinde gerçekleştirilen değişimler ile birlikte MGK ve MGK Genel Sekreterliğinin dönüşüm süreci başlamıştır. Bu süreç 2017 Anayasa değişikliği ile yapılan düzenlemelerle tamamlanmış ve kurulun görevleriyle kurul içerisinde askeri özerklik üzerinde önemli daralmalar yaşanmıştır. Değişiklik sonrası Anayasanın 118. maddesinin ilk fıkrasında kurulun üyeleri Cumhurbaşkanı, Cumhurbaşkanı yardımcıları, Adalet, Millî Savunma, İçişleri, Dışişleri Bakanları, Genelkurmay Başkanı, Kara, Deniz ve Hava kuvvetleri komutanları olarak belirtilmiştir. 2001 değişikliğinden farklı olarak Başbakan, Başbakan yardımcıları ve Jandarma Genel Komutanı kurul üyeliğinden çıkarılmış, Cumhurbaşkanı yardımcıları üye olarak eklenmiştir. Böylece değişiklikler ile birlikte sivil üye sayısında artış korunmuştur.

MGK’nın Türkiye’nin ulusal güvenliğinin oluşumunda üstlendiği görevler üzerinde de önemli değişiklikler yaşanmıştır. Değişiklik sonrası kurulun görevleri Anayasanın 118. maddesinde;

Millî Güvenlik Kurulu; Devletin millî güvenlik siyasetinin tayini, tespiti ve uygulanması ile ilgili alınan tavsiye kararları ve gerekli koordinasyonun sağlanması konusundaki görüşlerini Cumhurbaşkanına bildirir. Kurulun, Devletin varlığı ve bağımsızlığı, ülkenin bütünlüğü ve bölünmezliği, toplumun huzur ve güvenliğinin korunması hususunda alınmasını zorunlu gördüğü tedbirlere ait kararlar Cumhurbaşkanınca değerlendirilir.

şeklinde belirtilmiştir.

Böylece düzenleme ile birlikte MGK’nın olağanüstü hal ve sıkıyönetim sürecinde görüş bildirme görevleri kaldırılmıştır (Gözler, 2019: 898). Önemli bir değişiklik de gündemin belirlenmesi hususunda yaşanmıştır. Düzenleme ile birlikte MGK’nın gündemi Cumhurbaşkanı yardımcıları ve Genelkurmay Başkanının önerileri çerçevesinde Cumhurbaşkanı tarafından belirleneceği kararlaştırılmıştır.

Son olarak Anayasa metnine MGK Genel Sekreterliğinin teşkilat ve görevlerinin Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle düzenleneceği eklenmiştir. Gerçekleştirilen Anayasa değişikliği ile bağlantılı olarak 15 Temmuz 2018 tarihli ve 6 sayılı Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliğinin Teşkilat Ve Görevleri Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi yayımlanmıştır. Öncelikle bu kararname ile birlikte daha öncesinde hukuksal olarak Başbakanlığa bağlı olan sekreterlik Cumhurbaşkanlığına bağlanmıştır. 6 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 8. maddesinde MGK Genel Sekreterliğin görevleri şu şekilde sıralanmıştır:

a) Cumhurbaşkanı yardımcıları, kurul üyesi bakanlar ile diğer bakanlar ve Genelkurmay Başkanının gündeme girmesini istedikleri konuları Cumhurbaşkanıya sunmak.

b) Cumhurbaşkanınca düzenlenen gündemi Kurul üyelerine dağıtmak.

c) Kurul toplantıları için toplantı yerinin hazırlanmasını sağlamak; toplantı tutanaklarını Cumhurbaşkanının belirleyeceği usule göre tutmak; toplantı sonucunda alınacak karar ve basın bildirisi taslağını hazırlayarak Kurula sunmak ve Kurul tarafından onaylanmasının ardından Kurul kararlarını imzalatarak bir nüshasını Cumhurbaşkanıya sunmak, Kurul kararlarının bir nüshası ile görüşme tutanaklarını Genel Sekreterlik arşivinde muhafaza etmek; basın bildirisini basın ve yayın kuruluşlarına dağıtmak.

ç) Kurulun her türlü yazı işlerini yürütmek.

d) Kurul tarafından verilen görevleri yerine getirmek; bu çerçevede söz konusu görevlere

ilişkin araştırma ve değerlendirme yapmak ve yaptırmak, bu araştırma ve değerlendirme sonuçlarını Kurul üyelerine ulaştırmak ve bu konuları kapsayan bir dokümantasyon merkezi oluşturmak.

e) Millî güvenliğin sağlanması ve millî hedeflere ulaşılması amacı ile Kurulun belirlediği görüşler dâhilinde iç, dış ve savunma hareket tarzlarına ait esasları kapsayan Millî Güvenlik Siyaseti Belgesinin hazırlanmasına ilişkin çalışmaları yürütmek.

f) Diğer mevzuatla Genel Sekreterliğe verilen görevleri yerine getirmek.

g) Cumhurbaşkanı tarafından verilen diğer görevleri yapmak.

MGK Genel Sekreteri ise 9. maddeye göre, “Genel Sekreterliğin görevlerini, Cumhurbaşkanının emir ve yönlendirmeleri doğrultusunda mevzuat hükümlerine, devletin millî güvenlik siyasetine uygun olarak yürütmekle...” görevlendirilmiştir. Genel Sekreter bu görevlerinden Cumhurbaşkanına karşı sorumludur. Böylece dönüşüm öncesi yetkileri çerçevesinde önemli eleştirilere sebep olan MGK Genel Sekreterliği tam anlamıyla bir sekreteryaya dönüştürülmüştür.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile birlikte getirilen yenilikler çerçevesinde, bakanlıkların hukuksal olarak üstlendikleri rol ve fonksiyonlarında önemli değişimler yaşanmış ve bakanlıklar politika yapım aşamasında ikincil bir konuma indirilmiştir. Bu haliyle bakanlıklar politika süreçlerinde daha çok uygulayıcı ve denetleyici statüde rol almaktadır (Sobacı, Miş ve Köseoğlu, 2018: 4). Yani 2017 Anayasa değişikliği sonrası oluşturulan yeni sistemde “bakan” adında görevliler olmasına rağmen statülerinde önemli değişimler yaşanmıştır. Bu statü değişikliğinin iki nedeni bulunmaktadır. İlki, bakanların artık “kollektif ve kolejyal” bir organ olmamasından kaynaklanmaktadır. Çünkü yeni sistem içerisinde Bakanlar Kurulunun olmayışına bağlı olarak bakanların da toplanarak karar alması mümkün olmamaktadır. İkinci neden ise bakanların artık TBMM’ye karşı değil, doğrudan Cumhurbaşkanına karşı sorumlu olmalarından kaynaklanmaktadır. Yani yeni sistemde bakanların TBMM tarafından görevden alınma usulü kaldırılmış, Cumhurbaşkanı tarafından atanıp görevden alınması usulü benimsenmiştir. Nitekim bu çıkarımlara uygun olarak 10 Temmuz 2017 tarihli 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi’nde bakanlar bir nevi Cumhurbaşkanı yardımcısı olarak düzenlenmiştir (Gözler, 2019: 876-877). Bu doğrultuda Türkiye’nin yeniden yapılandırılmış ulusal güvenlik sistemi içerisinde Dışişleri, İçişleri ve Milli Savunma Bakanlıkları uygulayıcı ve denetleyici statüye getirilmiştir.

Dışişleri Bakanlığı’nın görevlerini yerine getirirken uyması gereken ilkeler ve görevleri 1 sayılı CTHCK’nın 127 ve 128. Maddelerinde düzenlenmiştir. Bu

düzenlemede “Bölgesinde ve dünyada barışçıl, adil ve kalkınmaya imkan tanıyan bir ortamın kalıcı şekilde tesisi ve güçlendirilmesi” ve “Ulusal hak ve çıkarların savunulması ve korunması” Dışişleri Bakanlığı’nın dış ve güvenlik politikalarının uygulanmasında üstlenmesi gereken zorunlulukları öne çıkarmaktadır. İdealize edilmiş bu ilkeler ışığında bakanlığın güvenlik politikalarının oluşumu ve yürütülmesi temelinde ele alınabilecek asli görevleri, 128/a’da “Türkiye Cumhuriyetinin dış politikasının tespiti için hazırlık çalışmaları yapmak ve tekliflerde bulunmak, Cumhurbaşkanı tarafından tayin ve tespit edilen hedef ve esaslara göre dış politikayı uygulamak ve koordine etmek,” 128/b’de Türkiye’yi ve devlet başkanı sıfatı taşıyan Cumhurbaşkanını yabancı devletler ve uluslararası kuruluşlar nezdinde temsil etmek, temasta bulunmak ve müzakereleri yürütmek, yönlendirmek, geliştirmek, ülkenin çıkarlarını korumak, 128/d’ de “Cumhurbaşkanını dış dünyadaki gelişmeler ve değişen şartlar konusunda bilgilendirmek” sayılabilmektedir.

1 numaralı CTHCK’sinin, 254. maddesi İçişleri Bakanlığına ayrılmıştır. İçişleri Bakanlığı’nın görevlerinin açıklandığı 254. Maddesinin “a” bendinde “Bakanlığı karşı iç güvenlik kuruluşlarını idare etmek suretiyle ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünü, yurdun iç güvenliğini ve asayişini, kamu düzenini ve genel ahlakı, Anayasa’da yazılı hak ve hürriyetleri korumak”, b fıkrasında “Sınır, kıyı ve karasularımızın muhafaza ve emniyetini sağlamak”, c fıkrasında “Karayollarında trafik düzenini sağlamak ve denetlemek”, ç fıkrasında “Suç işlemesini önlemek, suçluları takip etmek ve yakalamak”, d fıkrasında “Her türlü kaçakçılığı men ve takip etmek”, ve son olarak f fıkrasında “Yurdun iç politikasına, il ve ilçelerinin genel ve özel durumları ile ilgili değerlendirmeler yapmak ve Cumhurbaşkanına tekliflerde bulunmak” olarak belirlenmiştir.

Son olarak Milli Savunma Bakanlığına 1 numaralı CTHCK’nin 336. maddesi ayrılmıştır. Maddenin b bendine göre, Silahlı Kuvvetlerin Cumhurbaşkanınca kararlaştırılacak savunma politikası çerçevesinde, Genelkurmay Başkanlığı tarafından tespit olunan ve Milli Savunma Bakanı tarafından onaylanan ilke, öncelik ve ana programlarına göre: personel, silah, araç gereç ve her çeşit lojistik ihtiyaç maddeleri, harp sanayi hizmetlerini, sağlık hizmetleri ve diğer kurum içi hizmetleri yürütmek bakanlığın güvenlik politikalarının yürütülmesindeki görevlerindendir. Bununla birlikte yeniden yapılandırılma ile birlikte Milli Savunma Bakanlığı güvenlik politikaları üzerinde daha güçlü bir konuma getirilmiştir. Bu durum Genelkurmay Başkanlığının ve Kuvvet Komutanlıklarının Bakanlığa bağlanması ile doğrudan ilgilidir.

Genelkurmay Başkanının ve kuvvet komutanlıklarının teşkilat yapısına ve görevlerine 1 numaralı CTHCK’da Milli Savunma Bakanlığı’na ayrılan bölümün teşkilat başlığı altında, 338. Madde de yer verilmiştir. Bu noktada belirtilmesi gereken ilk husus bu kurumların bağlılıkları ile ilgilidir. 1 numaralı CTHCK’nin ilk haline göre Genelkurmay Başkanlığı öncelikle Cumhurbaşkanlığına bağlanmıştır. Ancak 15 Temmuz 2018 tarihli 4 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile birlikte 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 338. maddesinde değişiklik yaşanmış ve maddenin birinci, ikinci ve üçüncü fıkrasında belirtildiği üzere, Genelkurmay Başkanlığı ve Kara, Deniz, Hava Kuvvetleri Komutanlıkları, ayrı ayrı Milli Savunma Bakanlığına bağlı ve sorumlu olarak düzenlenmiştir. Nitekim bu düzenleme sistemin en önemli değişimleri arasında yer almaktadır. Çünkü birçok tartışmaya ve sistem içerisinde askerin ayrıcalıklı konumunu arttırdığı eleştirilerine neden olan Genelkurmay Başkanlığının Başbakanlığa bağlanması düzenlemesi terkedilmiştir. Bu bağlamda 338. maddenin üçüncü fıkrasına göre Genelkurmay Başkanlığı ile Kara, Deniz ve Hava Komutanlıklarının teşkilatları yine Milli Savunma Bakanlığının kadro ve kuruluşları içerisinde gösterilmektedir. Bununla birlikte “Cumhurbaşkanı gerekli gördüğünde Genelkurmay Başkanı ile Kuvvet Komutanları ve bağlılarından doğrudan bilgi alabilir, bunlara doğrudan emir verebilir. Verilen emir herhangi bir makamdan onay alınmaksızın derhal yerine...” getirilmektedir.

Türkiye’nin ulusal güvenlik sisteminde Genelkurmay Başkanı, Cumhurbaşkanı adına Türk Silahlı Kuvvetlerinin komutanı olarak görev almaktadır. Bununla birlikte yalnız savaş içerisinde “başkomutanlık görevlerini” Cumhurbaşkanı adına yerine

getirmekle görevlendirilmiştir. Bu doğrultuda “Silahlı Kuvvetlerin savaşa hazırlanmasında personel, istihbarat, harekât, teşkilat ve eğitim hizmetlerine ait ilke ve öncelikler ile ana programları hazırlayarak Milli Savunma Bakanının onayına..” sunmakla ve “Lojistik ve tedarik hizmetleri için tespit etmiş olduğu ilke, öncelik ve ana programlar ile askeri okullardaki eğitim ve öğretim hizmetlerine ilişkin önerilerini, bu hizmetleri yürütecek olan Milli Savunma Bakanlığına...” bildirmekle görevlendirilmiştir. Genelkurmay Başkanın ulusal güvenlik meseleleri ile ilgili bir diğer görevi ise yedinci fıkrada “Uluslararası yapılacak anlaşma ve andlaşmaların askeri yönlerinin tayininde ve uygulama esaslarının tespitinde Genelkurmay Başkanının mütalaası alınır.” şeklinde belirtilmiştir. Bununla birlikte gerekli olduğunda Genelkurmay Başkanının bahsi geçen toplantılara katılabileceği veya temsilci gönderebileceği düzenlenmiştir.

Son olarak yeniden yapılandırma sürecinde, Silahlı Kuvvetler ile ilgili yapılan düzenlemeler içerisinde altı çizilmesi gereken bazı noktaları özetlemek gerekmektedir. Bu noktalar şu şekilde sıralanabilir (Gözler, 2019: 906);

- Silahlı Kuvvetlerin kullanılmasına karar verme yetkisi TBMM’ye aittir.
- Silahlı Kuvvetlerin yurt savunmasına hazırlanması konusunda karar alma yetkisi Cumhurbaşkanına aittir.
- Genelkurmay Başkanına emir ve talimat verme yetkisi Milli Savunma Bakanı ve Cumhurbaşkanına aittir.
- Kuvvet komutanlarına emir ve talimat verme yetkisi Genelkurmay Başkanı, Milli Savunma Bakanı ve Cumhurbaşkanına aittir.

Son olarak güvenlik sistemi içerisinde öneminden daha önce bahsedilen MİT’in görevleri üzerine 2014 yılında yapılan değişikliklerden öncelikle bahsedilmesi gerekmektedir. 26 Nisan 2014 tarihli Resmi Gazete 6532 sayılı “Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Millî İstihbarat Teşkilatı Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” yayımlanmış ve bu kanunla teşkilatın görevlerinin sayıldığı 4. maddeye üç yeni fıkra eklenmiştir. Değişiklikle eklenen yeni görevler 4/h’ de “Dış güvenlik, terörle mücadele ve millî güvenliğe ilişkin konularda Bakanlar Kurulunca verilen görevleri yerine getirmek.”, 4/i’de “Dış istihbarat, millî savunma, terörle mücadele ve uluslararası suçlar ile siber güvenlik konularında her türlü teknik istihbarat ve insan istihbaratı usul, araç ve sistemlerini kullanmak suretiyle bilgi, belge, haber ve veri toplamak, kaydetmek, analiz etmek ve üretilen istihbaratı gerekli kuruluşlara ulaştırmak.” ve 4/j’de “İstihbarat kapasitesini, niteliğini ve etkinliğini artırmak amacıyla çağdaş istihbarat usul ve yöntemlerini araştırmak, teknolojik gelişmeleri takip etmek ve uygun görülenleri temin etmek.” olarak belirlenmiştir. 2017 Anayasa değişikliği sonrasında ise daha öncesinde Başbakan’a bağlı olan MİT, 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 37. maddesinde “Cumhurbaşkanlığına Bağlı Kurum ve Kuruluşlar” arasında sayılmıştır. Böylece Cumhurbaşkanına bağlı olarak kurulan MİT’in görevleri üzerinde bir değişiklik olmamış, ancak yeni sisteme uyum çerçevesinde bazı düzenlemelere gidilmiştir. Bu düzenlemeler 9 Temmuz 2018 tarihli 30473 3. Mükerrer sayılı Anayasada Yapılan Değişikliklere Uyum Sağlanması Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin 152. maddesinde yer almıştır. Bu düzenlemeler çerçevesinde “Başbakan” ve “Bakanlar Kurulu” ibareleri 2937 sayılı Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Millî İstihbarat Teşkilatı Kanunu’ndan çıkarılmıştır.

5.2. Türkiye’nin Güvenlik Kurumlarındaki Dönüşümün Güvenlik Politikalarına Etkileri

Türkiye’nin güvenlik kurumlarının dönüşümü uzun bir süreci temsil etmektedir. 2000’lerde başlayan bu dönüşüm uzun bir ara sürecini içerisinde barındırarak 2018 yılında tamamlanmıştır. Anayasal çerçevesini detaylıca çizdiğimiz dönüşüm süreci sonrasında Türkiye’nin güvenlik politikalarının oluşum aşamasında yer alan aktörlerde ve aktörlerin sistem içerisinde ağırlıklarında önemli değişimler yaşanmıştır. Bu değişimler şüphesiz Türkiye’nin güvenlik politikalarının nitelikleri üzerinde de önemli değişimleri beraberinde getirecektir.

Nitekim, konjonktürel gelişmelerin de etkisi ile 2000 yılı öncesi, özellikle Soğuk Savaş dönemi, Türkiye’nin dış ve güvenlik politikaları sınırlı bir eksen içerisinde önemli oranda öngörülebilir bir seyir izlemiş ve dar anlamda yalnızca “ulusal güvenliğin sağlanmasına” odaklanmıştır (Balta, 2015: 14). Bununla birlikte 12 Eylül 1980 askeri darbesinin bir ürünü olan 1982 Anayasası, belirgin bir ulusal güvenlik kültürü ile belirginleşen bir mevzuat sistemine dayanmıştır. Böylece bu belirgin ulusal güvenlik kültürü devletin kurumsal yapılarının temelini oluşturmuş ve çeşitli ifade biçimleri benimseyerek ve sistem içerisinde mutlak bir hegemonya inşa ederek idari sisteme daha fazla dahil olmuştur. Oluşan bu sistem mevcut ulusal güvenlik kavramı ve politikaları ile birleştiğinde Türkiye’yi bir “güvenlik devleti (security state)” haline getirmiştir. Ayrıca aynı ulusal güvenlik sistemi sivil-asker ilişkileri ile analiz edildiğinde “askeri vesayet” ile karakterize edilmiştir (Akay, 2010: 8). Böylece Türkiye’nin ulusal güvenlik kurumlarında meydana gelen değişikliğin güvenlik politikalarına etkisi üç farklı noktada öne çıkmaktadır. Bunlar; güvenlik politikaları üzerindeki askeri hamiyetin değişimi, ulusal güvenlik kavramı ve güvenlik odaklı bakış açısının değişimi, tehdit algılamaları ve güvenlik politikasının değişimidir.

Çıkarıma uygun olarak çalışmanın bu bölümünde dönüşümün Türkiye’nin güvenlik politikalarının kurumlar ve kaynaklar bağlamında olmak üzere ikili bir ayrım yapılarak değerlendirilecektir. Güvenlik kurumlarında yaşanan dönüşüm şüphesiz ilk olarak güvenlik politikalarının oluşum ve yürütülmesi aşamalarında askerin belirleyiciliğinin kademeli olarak önce kırılıp daha sonra aşılıp karar alma süreçlerinde sivil otoriteye alan açılması üzerinde etki göstermiştir. Normatif açıdan güvenlik politikalarının oluşum yürütülmesi aşamalarında görev alan aktörlerin rollerinin önce düzenlemeye daha sonra yeniden yapılandırılmaya tabi kılınması, dönüşümün kaynaklar bağlamında değerlendirilmesini de zorunlu kılmıştır. Bu minvalde öncelikle dönüşümün ulusal güvenlik kavramlaştırmasında ve güvenlik odaklı bakış açısı üzerinde etkileri değerlendirilecektir. Son olarak askeri hakimiyetin kırılması ile birlikte geleneksel tehdit algılamalarında ve güvenlik kültürü üzerinde ne gibi etkileri olduğu değerlendirilecektir.

5.2.1. Dönüşümün Kurumlar Bağlamında Değerlendirmesi

Güvenlik, Türkiye’nin siyasal sisteminde askerin yapısal, işlevsel ve örgütsel önemi ve sistem içerisinde oynadığı otonom ve öncü rol nedeni ile sorunlu ve tartışmalı bir alan olagelmıştır (Akay, 2010: 5). Cizre’nin 1997 yılında, yani Türkiye’nin güvenlik kurumlarında dönüşümün başladığı gelişmeler henüz ortaya çıkmamışken, yayımladığı makalede “Yasal-anayasal değişiklikler gerekli, ancak yeterli değildir. Askerlik üzerine sivil kontrolü sağlama zorluğuna katkıda bulunan en önemli faktör, sivil güçlerin hâkim güç yapılandırmasını sorgulamamalarıdır.” şeklinde bir yorum yapmıştır. Nitekim dönüşüm süreci incelendiğinde bu çıkarımın önemi anlaşılmaktadır. 2000’ler de başlayarak 2018 yılında tamamlanan dönüşüm sürecinde genel olarak siyasal sistem içerisinde sivil asker ilişkilerini sivillerin lehine arttırmaya odaklanılmıştır. Bu normatif çabalar ile birlikte özelde de güvenlik politikaları üzerinde askerin hakim rolü kırılmıştır. Ayıca dönüşüm süreci içerisinde normatif çabalar sivillerin hakim güç yapısını sorgulamasıyla desteklenmiştir.

Önceki bölümlerde tarihsel, siyasal ve hukuki nedenleri ile birlikte detaylıca bahsettiğimiz gibi, Türkiye’nin güvenlik politikalarının oluşum ve yürütülmesi aşamalarında geleneksel olarak TSK önemli ölçüde etkileme yeteneği edinmiştir. Bu yetenek ilerleyen süreçlerde Türkiye’nin güvenlik politikalarının tanımlandığı, kararlaştırıldığı ve uygulandığı aşamalarda tek aktör olarak yer almasına ve bu durumun diğer aktörler tarafından kabul edilmesine sebep olmuştur (Demir ve Ozan, 237-238). Bununla birlikte konjonktürel açıdan yaklaşıldığında, Soğuk Savaş sürecinde, Türkiye’nin güvenlik politikalarında askeri hakimiyetin uluslararası alanda bir karşılığı olmamıştır. Çünkü bu dönem içerisinde Batı dünyası açısından “askerin demokratik denetiminin sağlanması” önemli bir kriter olarak öne çıkmamıştır. Bunun yerine Soğuk Savaş koşullarının etkisi ile NATO üyeliği bulunan ülkeler açısından “jeopolitik değer”

“demokratik değer” gibi diğer kriterlerden önce gelmiştir (Karaosmanoğlu ve Gökakın, 2010: 33).

Ancak Soğuk Savaş’ın bitimi ile birlikte, birey ve toplum güvenliğinin de devlet güvenliği kadar önemli olduğu ve bu sebeple birey veya toplum güvenliğinin, insan hak ve özgürlükleri, hukun üstünlüğü ve demokrasi gibi kavramların garanti altına alınmadan kurulamayacağı fikri öne çıkmıştır. Böylece Soğuk Savaş koşullarında gelişen güvenliğin yalnızca silahlı kuvvetler aracılığıyla sağlanabileceği düşüncesi yetersiz kalmış, birey ve toplum güvenliği adına sivil-asker ilişkilerinin de demokratik bir düzeye taşınması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu düzeyden kast edilen ise askerin demokratik yönetim sistemi içerisinde sivil otoriteye bağlanması ve sivil otorite tarafından denetim altına alınmasıdır. Bu sayede tarihte birçok örneğine rastlanılan askerin “devleti koruma” görevini yerine getirirken insan hak ve özgürlükleri, demokratik değerleri ve hukukun üstünlüğü ilkelerine aykırı hareket edebilme ihtimalini ortadan kaldırmak amaçlanmıştır (Karaosmanoğlu, 2011: 1). Böylece Soğuk Savaş sonrası oluşan bu konjonktüre uyum sağlamak amacıyla Türkiye sivil asker ilişkilerinin demokratik bir düzeyde yürütülmesini temin eden normları öngören belgeleri kabul etmiştir (Karaosmanoğlu ve Gökakın, 2010: 33). Bu süreç içerisinde Türkiye’nin sivil asker ilişkisinin düzenlenmesini gerekli kılan en önemli adım 1999 Helsinki Zirvesi sonrası başlayan AB üyelik süreci olmuştur. Nitekim bu dönemde atılan adımlar genellikle “ulusal güvenlik alanının sivil denetimi” ekseninde kalmıştır (Demir ve Ozan, 237-238).

İtici gücünü AB’ye üyelik sürecinin getirdiği baskılar olan sivil asker ilişkilerinde dönüşümünün ilk dalgası, öncelikle askerlerin güdümünde bulunan MGK’nın tarihsel süreç içerisinde hükümete karşı edindiği ayrıcalıkların normatif açıdan azaltılmasına odaklanmıştır. Bu sebeple bu süreç sonunda güvenlik politikaları üzerindeki askeri hakimiyeti kısıtlayacak şekilde MGK’nın yetkileri, işlevleri ve yapısı önemli ölçüde değişmiştir (Cizre-Sakallıoğlu, 1997: 158; Gürsoy, 2011: 295-296). Normatif açıdan yapılan değişikliklerin askerin siyasi otonomisini ne ölçüde zayıflatıldığını göstermek için 2007 yılında Cumhurbaşkanı seçimlerinde yaşanan olayların analizi önemli bir yer tutmaktadır (Gürsoy, 2011: 296). Bu süreç 27 Nisan 2007 tarihinde, daha sonraları “367 Krizi” şeklinde anılacak olan, Abdullah Gül’ün aday olduğu ve ilk turda yeterli çoğunluğun sağlanamadığı Cumhurbaşkanı seçimlerinde aynı günün gecesi Genelkurmay Başkanlığı’nın internet sitesinde yayımladığı basın açıklaması ile başlamıştır. “E-muhtıra” olarak ünlenen bu metin içerisinde TSK’nın Cumhurbaşkanı seçimleri minvalinde gelişen tartışmalarda taraf olduğu ve laikliğin kesin savucusu olduğu belirtilmekte; bu yaklaşıma yönelik oluşabilecek aksi durumlarda kanunlarla verilmiş olan “açık görevleri” yerine getireceği ilan edilmiştir. Ancak askerin meşru sivil otoriteye karşı açıkça müdahale etme çabası Cumhuriyet tarihinde ilk defa sivil otoritenin sert ve aynı şekilde meydan okuması ile karşılaşmıştır (Oran, 2017: 93). Buna rağmen süreç Anayasa Mahkemesi’nin seçimleri geçersiz saymasıyla devam etmiş ve hükümet erken seçim kararı almıştır. Erken seçim sonrasında Ak Parti oy oranını arttırarak hükümeti kurmuş ve 28 Ağustos 2007 tarihinde Abdullah Gül’ü 11. Cumhurbaşkanı olarak seçmiştir (Kaya, 2009: 391-392). Sonuç olarak bu seçimler ile birlikte, askerin “ülke güvenliği ile ilgili konular” haricinde cereyan eden olaylara yönelik müdahaleleri olumsuz geri dönüşler almış ve askerin ilerleyen süreçlerde yeni oluşan siyaset ortamına uyum sağlaması zorunluluğu ortaya çıkmıştır (Oran, 2017: 73). Böylece AB’ye uyum süreci Türkiye’de ki sivil aktörlerin güçlendiğini hissettiren olumlu bir bağlam ortaya çıkarmıştır. Çünkü uyum reformları ile birlikte askeri kanat MGK’yı siyasi yaşama müdahale etme aracı olarak kullanabilme yeteneğini kaybetmiştir (Gürsoy, 2011: 297). Siyasal süreç içerisinde sivil asker ilişkilerinin nispeten sivillerin lehine dönüşmeye başlaması Türkiye’nin güvenlik politikalarının oluşum ve yürütülmesi aşamalarında demokratikleşmenin önünü açmıştır. Nitekim bu süreç içerisinde askerin, Türkiye’nin ulusal güvenlik politikasının oluşturulması ve yürütülmesi aşamalarında temel aktör olarak görev alan MGK’yı bir araç olarak kullanmasını sağlayan yasal gerekçeler ortadan kaldırılmış ve kurul içerisinde sivil aktörlerin sayısal ve nitelik olarak güçlenmesine yönelik adımlar atılmıştır.

Güvenlik kurumlarında yaşanan dönüşümün AB’ye üyelik süreci ile ilintili ilk aşaması Türkiye’nin güvenlik politikalarının oluşum ve yürütülmesi aşamasında sivil asker dengesinin sivil siyasetçiler lehine ilerlemesi noktasında önemli kazanımlar içerisinde barındırmıştır. Ancak dönüşümün ilk dalgasında ordunun genel özerkliğinin gerçekten ne kadar değiştirildiğini sormak önemlidir. Bu soru, Türkiye’nin güvenlik kurumlarında yaşanan dönüşümün ikinci dalgasının gerekliliğinin anlaşılması için önemlidir. 1999 Helsinki Zirvesi ile başlayıp 2010 yılına ait değişiklikleri de içerisinde barındıran dönüşümün ilk dalgasında ordunun özerkliğinin ne kadar değiştiği sorusunu cevaplandırmak amacıyla Gürsoy (2011: 301) Tablo 5.1. i⁸ hazırlamıştır.

Türkiye’de güvenlik kurumlarında dönüşümün başlamasından önce, Tablo 5.1. içerisinde bulunan altı farklı seçilmiş göstergeye göre, sistem içerisinde askerin özerkliğinin yüksek derecelerde olduğu kanıksanmış bir gerçekliktir. Önceki bölümde normatif açıdan detaylıca incelenen güvenlik kurumları üzerinde yaşanan değişiklikler ile birlikte, ilk dört göstergede önemli farklılıklar ortaya çıkmış ve askerin özerklik derecesinde düşük veya ılımlı olarak değişiklikler yaşanmıştır. Ancak dönüşümün ilk dalgası içerisinde beşinci ve altıncı göstergeleri içeren konularda herhangi bir düzenleme yapılmamıştır. Yani bu dönem içerisinde ulusal güvenlik politikalarının oluşum aşamasında önemli bir yer tutan istihbarat toplanmasında askerin özerkliğinde büyük bir değişiklik olmamıştır. Bununla birlikte “Savunma Sektörü Kontrolü” olarak tanımlanan beşinci gösterge, Gürsoy’a göre “en önemli ihmal alanı” olmuştur. Yapılan düzenlemelerin hiçbirinde savunma sektörünün yeniden yapılandırılması hususuna yer verilmemiş, sonuç olarak Silahlı Kuvvetler, demokratik rejimlerde olması gerektiği gibi Savunma Bakanına değil, Başbakanı bağlı kalmıştır (Gürsoy, 2011: 300-304). Böylece güvenlik kurumlarında yaşanan dönüşümün ilk dalgası önemli kazanımları içerisinde barındırmasına rağmen askerin genel anlamda siyaset ve toplum düzeyinde etkinliğini azaltması noktasında, özel olarak da güvenlik politikalarının oluşum ve yürütülmesi aşamalarında özerkliğinin kaldırılması noktasında yeterli olmamış, dönüşümün tamamlanması için Anayasa ve diğer mevzuatlarda eksiklikler kalmıştır.

⁸ Tablo içerisinde yer alan göstergeler ışığında bir ordunun sistem içerisinde ne kadar siyasi özerkliği olduğunu ölçmek mümkündür. Ancak tablonun basitlik nedeninden dolayı göstergeler, düşük ve yüksek olarak iki uç özerklik varyasyonunda sınıflandırılmaktadır. Bu sebeple belirli bir zaman aralığında askerin siyasi özerkliğinin bu aralıkta bir yerde olduğu yani ılımlı olduğu düşünülebilir (Gürsoy, 2011: 300).

Tablo 5.1. Ordunun Siyasi Özerkliğinin Göstergeleri (Pion-Berlin, 1992; Stepan, 1988; Zaverucha, 1993: Akt: Gürsoy, 2011: 301).

Seçilmiş Göstergeler	Ordu Özerkliğinin Derecesi	
	Düşük	Yüksek
1. İç Güvenlikte Rolü	Asker, iç güvenliği sağlamak amacıyla sadece nadir durumlarda, yürütmenin izniyle ve yasal çerçevenin öngördüğü sınırlar dahilinde faaliyetlerde bulunur.	Hukuki sistem iç güvenliği sağlama görevini orduya verir ancak görevini nasıl ve ne zaman yerine getireceği kararını ordunun takdirine bıkır.
2. Yasama, Yürütme ve Sivil Mahkemelerin Rolü	Yasama ve yürütme organı ile sivil mahkemeler askeri bütçe ile silah alımlarını izler ve denetler.	Yasama savunma bütçesini yeterli tartışma olmadan onaylar. Yürütme silah alımlarını onaylar. Sivil mahkemeler askeri bütçe ve harcamaları denetlemez.
3. Hukuk Sisteminde Rolü	Ordunun silahlı kuvvetlerin disiplinine dayalı davalar dışında hiçbir yasal yetkisi yoktur.	Askeri mahkemelerde hem siviller hem de askeri personel yargılanır. Ancak askeri personelin sivil mahkemelerde yargılanması mümkün değildir.
4. Üst Düzey Askeri Personel Kararlarında Rolü	Ordu hükümete terfi, emeklilik, atama veya tasfiye ile ilgili tavsiyelerde bulunur. Hükümet bu tavsiyelere bağlı değildir, onaylayabilir veya reddedebilir.	Ordu terfi, emeklilik, atama veya tasfiye işlemlerini kendisi gerçekleştirir. Yürütme ordunun kararlarına değiştirmeden onaylar.
5. Savunma Sektörünün Kontrolü	Ordu siviller tarafından yönetilen ve koordine edilen Savunma Bakanlığı’na karşı sorumludur. Bakanlığın profesyonel sivil memurları savunma ve ulusal güvenlik politikalarını tasarlama ve uygulamada hükümete yardımcı olmaktadır.	Asker savunma bakanlığına karşı sorulu değildir. Savunma ve ulusal güvenlik politikalarını oluşturma ve uygulama aşamaları ordu tarafından yönetilmekte ve koordine edilmektedir.
6. İstihbaratta Rolü	Tüm istihbarat teşkilatları sivil kontrol kurullarının incelemelerine tabi olarak siviller tarafından yönetilmektedir.	İstihbarat teşkilatları ordu tarafından yönlendirilir. Ordu, sivil kurulların incelemesine tabi olmayan hem istihbarat toplama ve hem de operasyonlarda yer alır.

Bu çıkarıma uygun olarak, Türkiye’nin sivil-asker ilişkilerinde AB’ye uyum çerçevesinde hayata geçirilen reformların etkisini ölçmek için hazırlanan Tablo 5.2’ye göre, Türkiye’nin güvenlik kurumlarındaki dönüşümün ilk dalgası ile birlikte, askerin özerkliğinin derecesi yalnızca hukuk sistemindeki rolü ve üst düzey askeri personel atamalarındaki rolü düşük seviyelere inmiştir. Yine Tablo 5.2’ye göre askerin iç güvenlikteki rolü ve sistem içerisinde yasama, yürütme ve sivil mahkemelerin rolü ılımlı olarak belirlenmiş, askerin savunma ve istihbarat alanlarındaki özerklik derecesi yüksek olarak belirlenmiştir.

Tablo 5.2. Türkiye’nin Sivil-Asker İlişkilerinde Reform Özeti (Gürsoy, 2011: 305).

Seçilmiş gösterge	İlk Aşama (1999-2007)		İkinci Aşama (2007-)	
	Değişiklik	Özerkliğin Derecesi	Değişiklik	Özerkliğin Derecesi
1.İç Güvenlikte Rolü	MGK’da değişiklikler başladı	İlımlı	Emasya protokolü kaldırıldı; İç Hizmet Yasası’nın 35. Maddesinin değiştirilmesi önerisi	İlımlı
2.Yasama, Yürütme ve Sivil Mahkemelerin Rolü	Sayıştaya akeri bütçeyi denetleme yetkisi verildi	İlımlı	Sayıştay Kanunu Çıkarıldı	İlımlı
3.Hukuk Sisteminde Rolü	Siviller barış döneminde askeri mahkemelerde yargılanamayacaktır ve DGM’ler kaldırıldı.	İlımlı	Askerlerin devlet güvenliğine ve anayasal düzene karşı işlediği suçlar nedeniyle sivil mahkemelerde yargılanmasının yolu açıldı.	Düşük
4.Üst Düzey Askeri Personel Kararlarında Rolü	Değişiklik yok	Yüksek	Tasfiyelere ilişkin YAŞ kararları adli incelemeye tabi tutulmuştur ve terfi konusunda YAŞ kararlarına sivil katılım sağlanmıştır.	Düşük
5.Savunma Sektörünün Kontrolü	Değişiklik yok	Yüksek	Değişiklik yok	Yüksek
6.İstihbaratta Rolü	Değişiklik yok, ancak şeffaflık arttırmaya yönelik girişimler var.	Yüksek	Değişiklik yok	Yüksek

Tablo 5.2.’de de görüldüğü gibi bu süreçte genel olarak askerin siyasi sistem içerisinde sahip olduğu özerkliğe karşı önemli adımlar atılmış olmasına rağmen eksik noktalar kaydedilmiş; özelde de askerin güvenlik politikalarının oluşumu ve yürütülmesi aşamalarındaki rolleri ile ilintili olan alanlarda (iç güvenlikteki rolü, savunma sektörünün kontrolü ve istihbaratta rolü) ya düzenleme yapılmamış ya da ciddi eksiklikler bulunmuştur. Nitekim Karaosmanoğlu’na göre (2011: 5), “Özellikle 2002 yılından bu yana bu alanda pek çok reform yapıldığı bir gerçektir.... Gerçekleştirilen reformlara rağmen, sivil-asker ilişkisini demokratik bir zemine oturtmak için daha pek çok değişikliğin yapılması gerektiği bir gerçektir.”. Türkiye’nin sivil asker ilişkileri üzerine ele alınmış bir çok kaynak içerisinde bu doğrultuda görüş birliği bulmak mümkündür. Örneğin, 2010 ve 2011 yılına ait değişikliklerden sonra bile Gürsoy’a göre (2014: 159), “Halen kat edilecek yol olsa da bugün itibarıyla silahlı kuvvetlerin siyasi otonomisi demokratik bir çerçeveye oturtulmuştur.”. Akademik yazında var olan bu görüş birliğine paralel olarak Karaosmanoğlu (2011, 5), bu eksiklikleri dört alanda şu şekilde sıralamıştır;

Anayasa ve diğer mevzuatta yapılması gerekenler dört alanda toplanabilir. Bir, anayasa ve diğer mevzuattaki hükümlere açıklık kazandırılması. Yani, barışta ve savaşta, iç ve dış güvenlik

bakımından, sivil otoritenin üstünlüğü, yönetim ve denetim yetki ve sorumluluğuna sahip olduğu tereddüde yer vermeyecek şekilde hükme bağlanmalıdır. İki, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin silahlı kuvvetlerin eylemleri ve savunma bütçesi üzerindeki denetimi sağlanmalıdır. Üç, Genelkurmay Başkanlığı ve Kuvvet Komutanlıkları’nın yürütme ile bütünleştirilmesi gerçekleştirilmelidir. Dört, askeri yargının sınırlanması ve çift başlı yargının kaldırılması gereklidir.

Bu eleştiriler dönüşümün ikinci dalgası olan “güvenlik kurumlarında yeniden yapılandırılma”nın gerekliliğini öne çıkarmaktadır. Çünkü ilk aşamada önemli kazanımlar elde edilmesine rağmen asker, belirli alanlarda özerk olarak kalmıştır. 15 Temmuz 2016 tarihli darbe girişimi sonrasında yapılan düzenlemeler ve 2017 yılında Cumhurbaşkanlığı Sistemine geçişi öngören anayasa değişikliğinin ardından Türkiye’de askeri kurumların yeniden yapılandırılması hızlı bir şekilde gerçekleşmiştir. Genel olarak Türkiye’nin siyasal sisteminde önemli değişiklikleri hayata geçiren bu süreç, özelde de Türkiye’nin güvenlik kurumlarında yeniden yapılandırılmayı ortaya çıkarmış ve bağlantılı olarak yeni düzende sivil asker ilişkilerinin ana hatlarını belirginleştirmiştir. Türkiye’nin güvenlik kurumlarında yeniden yapılandırma sürecinin sivil asker ilişkileri özelinde öne çıkan noktalarını şu şekilde özetleyebiliriz:

- Genelkurmay Başkanlığı ve kuvvet komutanlıkları Milli Savunma Bakanlığı’na bağlanmıştır. Bununla birlikte yeniden yapılandırılma süreci, önceki dönemlerde ulusal güvenlik politikaların temel aktörleri olan Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanlıklarının yerine, güçlenen bir Milli Savunma Bakanlığı oluşturmuştur. Bu minvalde Milli Savunma Bakanlığı, silahlı kuvvetlerin eğitiminden, mali kaynaklarından ve bütçesinden, ayrıca Türkiye’nin savunma sanayii, tersaneler, askeri sağlık hizmetleri ve altyapısından sorumlu tutulmuştur. Son olarak askeri okullar kapatılmış ve Milli Savunma Bakanlığı’na bağlı Milli Savunma Üniversitesi kurulmuştur (Haugom, 2019: 6).

- Jandarma ve Sahil Güvenlik komutanlıkları İçişleri Bakanlığı’na bağlanmıştır.
- Cumhurbaşkanı, gerekli gördüğü durumlarda Kuvvet Komutanlarına doğrudan emir verebileceği kararlaştırılmıştır. Bununla birlikte yeniden yapılandırma ile birlikte üst düzey askeri personel atamalarında karar yetkisi Cumhurbaşkanına ait olmuştur (Gürcan, 2018).

- Yüksek Askeri Şura (YAS)’nın üye sayısında değişikliğe gidilmiştir. Cumhurbaşkanı, Cumhurbaşkanı yardımcıları, Dışişleri Bakanı, İçişleri Bakanı, Milli Savunma Bakanı, Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanları’na ek olarak Hazine ve Maliye Bakanı ile Milli Eğitim Bakanı Şura’nın üyeleri arasında sayılmıştır. Cumhurbaşkanı gerekli gördüğü durumlarda toplantılara başkanlık edebileceği ve yine gerekli gördüğü durumlarda Şura’yı toplayabileceği düzenlenmiştir.

Yapılan bu düzenlemelerin Türkiye’de askeri özerkliği ne yönde etkilediğini ölçmek için çalışma içerisinde, Gürsoy’un “Türkiye’nin Sivil-Asker İlişkilerinde Reform Özeti” adlı tablosundan (Tablo 5.2) esinlenilerek Yeniden Yapılandırma Sonrası Türkiye’de Askerin Özerklik Derecesi adlı Tablo 5.3 oluşturulmuştur. Yeniden yapılandırma süreci sonrasında askerin özerkliğinin derecesi bütün seçilmiş göstergeler için düşük seviyelere inmiştir.

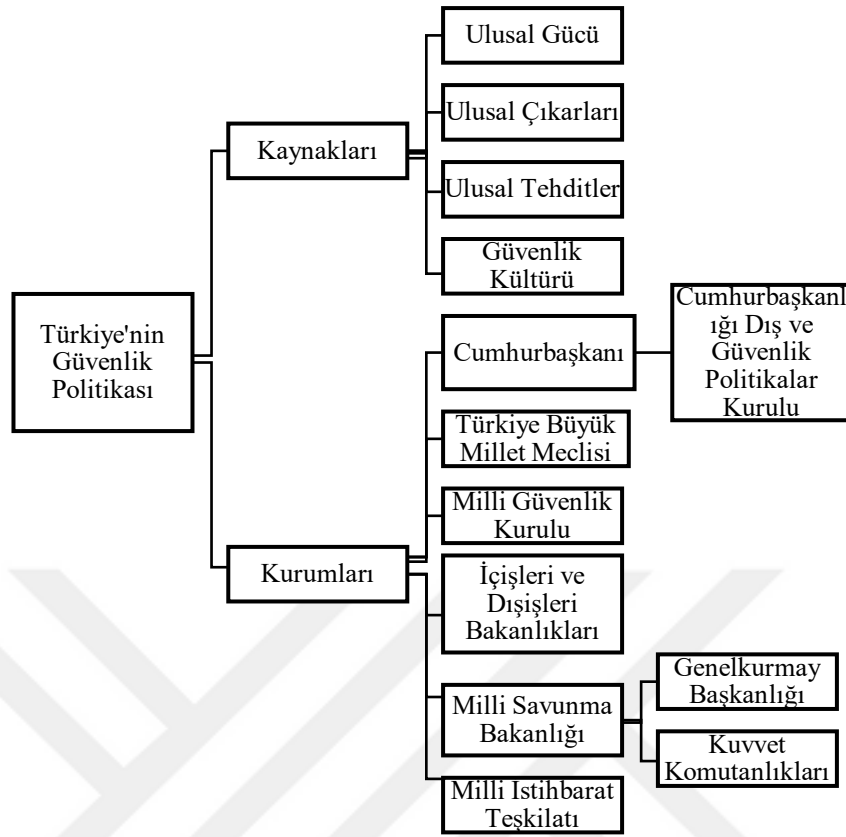
Tablo 5.3. Yeniden Yapılandırma Sonrası Türkiye’de Askerin Özerklik Derecesi⁹ (Tablo araştırmanın yazarı tarafından oluşturulmuştur)

Seçilmiş Göstergeler	Yeniden Yapılandırma Öncesi Özerklik Derecesi	2016 Sonrası Değişiklikler	Yeniden Yapılandırma Sonrası Özerkliğin Derecesi
1.İç Güvenlikte Rolü	İlımlı	Jandarma ve Sahil Güvenlik komutanlıkları İçişleri Bakanlığına Bağlandı. Jandarma Komutanlığı’nın MGK üyeliğine son verildi.	Düşük
2.Yasama, Yürütme ve Sivil Mahkemelerin Rolü	İlımlı	Mali bütçe ve silah aımından hizmetlerinden Milli Savunma Bakanlığı sorumlu tutulmuştur.	Düşük
3.Hukuk Sisteminde Rolü	Düşük	Askeri Mahkemeler kaldırılmıştır.	-
4.Üst Düzey Askeri Personel Kararlarında Rolü	Düşük	YAŞ üye sayıları sivillerin lehine olmak üzere yeniden düzenlenmiştir. Üst düzey askeri personel kararlarında Cumhurbaşkanı’nın rolü öne çıkarılmıştır.	Düşük
5.Savunma Sektörünün Kontrolü	Yüksek	Genelkurmay Başkanlığı ve Kuvvet Komutanlıkları tek tek Savunma Bakanlığına bağlandı. Askerin yerine Savunma Bakanlığı’nın güvenlik politikalarının oluşum ve yürütülmesi aşamalarında hükmete yardımcı olma rolü öne çıkarılmıştır.	Düşük
6.İstihbaratta Rolü	Yüksek	Jandarma Genel Komutanlığı’nın İçişleri Bakanlığı’na ve Genelkurmay Başkanlığı’nın Milli Savunma Bakanlığı’na bağlanması askerin istihbarattaki özerkliğini denetim altına almıştır.	Düşük

Böylece Türkiye’nin güvenlik kurumlarında yeniden yapılandırılma ile birlikte askerin var olan ve gelecekte ortaya çıkabilecek güvenlik sorunlarıyla sivil hükümete tehdit oluşturmada başa çıkabilen, daha iyi yönetilen ve daha verimli savunma gücüne dönüşmesi temel amaç olarak ortaya çıkmıştır (Haugom, 2019: 7).

Sonuç olarak; Türkiye’nin güvenlik kurumlarının dönüşümü uzun bir süreci temsil etmektedir. 2000’lerde başlayan bu dönüşüm uzun bir ara sürecini içerisinde barındırarak 2018 yılında tamamlanmıştır. Anayasal çerçevesini detaylıca çizdiğimiz dönüşüm süreci sonrasında Türkiye’nin güvenlik politikalarının oluşum aşamasında yer alan aktörlerde ve aktörlerin sistem içerisinde ağırlıklarında önemli değişimler yaşanmıştır. Bu değişiklikler bir önceki bölümde Türkiye’nin güvenlik politikalarının oluşum sürecinde etkin olan unsurların yer aldığı Şekil 4.1’de değişikliği gerektirmiş ve Şekil 5.1’de olduğu gibi güncellenmiştir.

⁹ Tablo Gürsoy’un 2011 yılında yayımlanan “The Impact of EU-Driven Reforms on the Political Autonomy of the Turkish Military” adlı makale de bulunan “Türkiye’nin Sivil-Asker İlişkilerinde Reform Özeti” adlı tablodan esinlenilerek oluşturulmuştur.

Şekil 5.1. Dönüşüm Sonrası Türkiye’nin Güvenlik Politikalarının Unsurları (Şekil araştırmanın yazarı tarafından oluşturulmuştur)

2018 sonrası için Türkiye’nin güvenlik politikalarında etkin olan aktörleri, Şekil 5.1’e göre Cumhurbaşkanı, TBMM, MGK, İçişleri, Dışişleri ve Milli Savunma Bakanlıkları, Genelkurmay Başkanlığı, Dış ve Güvenlik Politikalar Kurulu ve Milli İstihbarat Teşkilatı olarak sıralayabiliriz. Ancak Türkiye’nin güvenlik kurumlarında yaşanan bu dönüşüm yalnızca güvenlik politikalarının oluşum aşamasında yer alan aktörlerin sayısında yaşanan değişiklik ile sınırlandırılmaz. Türkiye’nin çerçevesi anayasa ve yasalarla çizilen güvenlik sisteminin işletilmesinde de önemli değişiklikler yaşanmıştır. Bu değişiklikler çerçevesinde Cumhurbaşkanı Türkiye’nin güvenlik politikalarının oluşum aşamasında tek temel aktör olarak rol almaya başlamıştır. Yeni sistem ile birlikte monist bir yapıya kavuşan yürütme organının başı olarak Cumhurbaşkanı, ülkenin güvenlik politikalarını belirleyecek tek organ olarak görevlendirilmiştir. Türkiye’nin siyasal sisteminde yaşanan dönüşümlere paralel olarak, güvenlik kurumları içerisinde yer alan Bakanlar Kurulunun ise varlığı sona ermiştir. Buna karşılık olarak yeni güvenlik sistemi dahilinde çizilen yasal çerçeve içerisinde MGK, İçişleri, Dışişleri ve Milli Savunma Bakanlıkları ile MİT olarak sıralanabilecek diğer yapılar güvenlik politikalarının oluşum sürecinde ikincil aktör olarak görev almıştır. Güvenlik kurumlarında yeniden yapılandırılma ile birlikte yeni bir kategori olarak üçüncül aktörler de sisteme eklenmiştir.

Dönüşümün ikinci dalgası içerisinde yapılan yasal düzenlemeler ile birlikte askerin siyasi otonomisi tamamen dönüştürülmüş, sonuç olarak ulusal güvenlik alanında Cumhurbaşkanına verilen yetkiler ile birlikte askeri yapının meşru ve seçilmiş sivil otoriteye etkide bulunmasının önüne geçilmiştir. Bununla birlikte bu yeni yapının yönetim sistemi içerisinde Türkiye ile benzer sorunları yaşayan devletler için model oluşturabilme imkanı bulunmaktadır (Yeşiltaş, Seren ve Aslan, 2017: 4). Böylece Türkiye’nin güvenlik kurumlarındaki dönüşüm ile birlikte, genelde sistem içerisinde sivil asker ilişkileri sivillerin lehine dönüştürülmüş; özelde de Türkiye’nin güvenlik

politikalarının oluşum ve yürütülmesi aşamalarında sivillerin karar verici konuma gelmesi sağlanmıştır.

5.2.2. Dönüşümün Kaynaklar Bağlamında Değerlendirilmesi

2000’li yıllarda başlayarak iki dalga halinde 2018 yılında tamamlanan Türkiye’nin güvenlik kurumlarında yaşanan yapısal dönüşüm, aktörlerin sistem içerisindeki etkileri üzerinde önemli değişiklikler ortaya çıkarmıştır. Bu adımların güvenlik politikalarının bir diğer unsuru olan “kaynakları” nasıl etkileyeceği önemli bir konudur. Bu bölümde Türkiye’de güvenlik politikaları üzerinde askeri hakimiyetin kademeli olarak aşılmasının, ulusal güvenlik kavramlaştırması ve tehdit algılamaları özelinde etkileri tartışılacaktır.

5.2.2.1. Dönüşümün Ulusal Güvenlik Kavramı ve Güvenlik Odaklı Bakış Açısına Etkilerinin Değerlendirilmesi

Devletin varlık nedenleri arasında yer alan güvenlik, reelpolitik bir kavram olarak öne çıkmaktadır. Bu sebeple güvenlik politikaları “diğer devlet politikaları içinde referans teşkil eden üst düzey bir politika (high politic)” alanı olmaktadır. Bu çıkarıma Türkiye özelinde yaklaşıldığında, bütün bunlara ek olarak Türkiye için güvenlik kavramı ve sahip olduğu içerik bunların ötesinde daha yoğun bir anlama sahip olmuştur. Türkiye’de güvenlik kavramının sahip olduğu bu yoğunluk “güvenlik politikalarının öncelikli hedefi olan toprak bütünlüğü (territorial security) konusunda oldukça hassas bir politik bilince” sahip olmasından kaynaklanmaktadır (Birdişli, 2017b: 69). Bu bağlamda Türkiye’nin resmi güvenlik kavramlaştırması, ulusal çıkarların belirlenmesi ve korunmasında belirli hassasiyetleri ortaya çıkartan güvenlik kültüründen ve sert güvenlik önlemleri gerektiren sorunların ortaya çıkmasına sebep olan “coğrafya” unsurundan önemli ölçüde etkilenmektedir. (Aydın ve Ereker, 2014: 128). Ancak Türkiye’nin ulusal güvenlik kavramlaştırmasının yalnızca bu faktörlerden şekillendiğini söylemek eksik bir çıkarım olur. Ulusal güvenlik kavramının Türkiye’de tarihsel süreç içerisindeki evrimine odaklanıldığında askerin siyasal konumunda yaşanan değişim ile bağlantılı bir gelişme gösterdiği görülmektedir (Özcan, 2010: 349). Yani TSK’nın Türkiye’nin siyasi yaşantısında uzun yıllar boyunca oynadığı rol ve toplumdaki yeri güvenlik kavramsallaştırmasının gelişimi üzerinde yoğun bir etkisinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Aydın ve Ereker, 2014: 128). Bu sebeple Türkiye’nin güvenlik kurumlarında dönüşüm ile birlikte sistem içerisinde askerin rolünün azalması Türkiye’nin güvenlik politikalarını etkileyen ulusal güvenlik kavramında da değişime sebep olup olmadığı, dönüşümün güvenlik politikalarını ne boyutta etkilediğini ölçmek noktasında önemlidir.

Ulusal güvenlik kavramı Türkiye’de ilk olarak İkinci Dünya Savaşı sonrasında, askeri kurumlarda yeniden yapılandırılmanın başladığı ve savunma politikalarının ABD’nin telkinleri doğrultusunda düzenlendiği dönemde kullanılmaya başlanmış ve kavram 1960’a kadar askeri çevrelere ait teknik bir terim olarak kalmıştır. Kavramın siyaset içerisinde kullanılmaya başlanması, askerin sivil iktidar karşısında eşit bir konuma gelebildiği ve “ rejimin koruyucusu kollayıcısı işlevini üstlendiği” 27 Mayıs 1960 tarihinde yaşanan darbenin sonrasına rastlamaktadır. Bu tarihten itibaren kavram hem anayasa içerisinde kullanılarak yeni bir statü kazanmış, hem de askerin siyasal yaşamı denetlemek amacıyla sürekli başvurduğu bir araca evrilmiştir. Kavramın askerin siyasal yaşamda edindiği ayrıcalıkla bağlantılı olarak geliştiği çıkarımına uygun olarak, “ulusal güvenlik” 12 Eylül 1980 askeri darbesinin ardından kutsal bir kavram olarak öne çıkmış ve “devletin hayati önemi haiz değerleri” olarak içi doldurulmuştur (Özcan, 2010: 348-349). Görüldüğü gibi kavram askerin siyaset içerisinde edindiği özerklik ile bağlantılı olarak evrilmiş ve sonunda bir çok konuyu içerisinde barındıran geniş bir anlama sahip olmuştur. Bununla birlikte genel olarak askeri karaktere bürünmüş olan bu kavramsallaştırma 21. Yüzyıl ile birlikte belirginleşen ve değişen tehditler karşısında zorlanmaya başlamıştır (Martin, 2000: 83).

Büyük oranda jeopolitik ve stratejik konum belirleyiciliği ve askeri yapının bakış açısı ile oluşturulan resmi güvenlik kavramsallaştırması “beka, ülkesel bütünlük ve rejimin korunması” üçgenine yerleştirilmiştir. Nitekim Anayasanın “Devletin Temel Amaçları ve Görevleri” başlığı altında bulun 5. maddesi öncelikle “milletin bağımsızlık ve bütünlüğü ile ülkenin bölünmezliği ve cumhuriyet ile demokrasiyi koruma” görev ve amaçlarının altını çizmiştir. Bununla birlikte güvenlik kurumlarında dönüşümün başlamasından önce askerin hakim olduğu ve ulusal güvenlik sisteminin temel aktörü olarak öne çıkan MGK’nın kanununda güvenlik, “Devletin anayasal düzeninin, milli varlığının, bütünlüğünün, milletlerarası alanda siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik dâhil bütün menfaatlerinin ve ahdi hukukunun her türlü dış ve iç tehditlere karşı korunması ve kollanması” olarak tanımlanmıştır. Bu kavramsallaştırma Soğuk Savaş sonrasında bile etkin olmuş ve güvenlik askeri kavramlara dayalı sert güvenlik (hard security) kapsamında anlaşılmıştır (Aydın ve Erkeker, 2014: 134-136).

Bu bağlamda 1999 Helsinki Zirvesi sonrasında AB uyum süreci ile birlikte başlayan dönüşümün en önemli boyutunu ulusal güvenliğin kavramsallaştırmasında normatif açıdan askerin etkinliğinin azaltılması olmuştur (Demir ve Ozan, 237-238). Bunun yanında değişiklikler yalnızca yasal ve kurumsal çerçevede kalmamış, ulusal güvenlik kavramının sorgulanmaya başlanması noktasında önemli siyasal gelişmeler de yaşanmıştır (Keyman ve Aydın Düzgüt, 2007: 76). Bu sorgulamalar öncelikle 2001 yılında dönemin Anavatan Partisi’nin genel başkanı Mesut Yılmaz’ın Türkiye’de demokratik reformların ve gelişimin önünde en büyük engelin “ulusal güvenlik sendromu” olduğunu ifade etmesiyle yaşanmıştır (Aydın, 2015: 491). Yılmaz Türkiye’nin Avrupalılaşma sürecine yeni girdiği bu dönemde, ulusal güvenlik kavramsallaştırması üzerine “Türkiye’de değişimin adı ulusal güvenlik kavramında gizlidir. Ne zaman bir adım ileri gitsek, işte bu sendrom önümüze çıkıyor. Ulusal güvenliğin kapsam ve sınırları yeniden belirlenmelidir.” eleştirilerini getirmiştir (Kızılaslan, 2018: 234). Siyasal kanadın ulusal güvenlik üzerine tartışmaları bununla sınırlı kalmamıştır. Nitekim 2004 yılına gelindiğinde, temelde Kuzey Irak’ta yaşanan gelişmeler sonucunda Milli Güvenlik Siyaseti Belgesi’nin gözden geçirilmesi gerekliliği gündeme geldiği sıralarda, belgenin hazırlanmasında ordunun rolü sorgulanmaya başlanmış ve süreç içerisinde yasama organının güçlendirilmesine yönelik tartışmalar gündeme gelmiştir (Keyman ve Aydın Düzgüt, 2007: 76).

Soğuk Savaş sonrası dönemde görünür hale gelen yeni tehditler çerçevesinde uluslararası alanda ulusal güvenlik kavramının yeniden tanımlanması, Türkiye’nin siyaset kanadında ulusal güvenlik kavramsallaştırması ekseninde gelişen tartışmalar ve 1999 Helsinki Zirvesi sonrasında Türkiye’de askerin ulusal güvenlik alanında belirleyiciliğini kaybetmesi, beklenilenin aksine devlet odaklı güvenlik anlayışının değişmesi noktasında etkili olmamıştır. Ancak bu Türkiye’nin güvenlik kavramsallaştırmasında değişimin olmadığı anlamında değildir.

Soğuk Savaş’ın bitimi ile birlikte yeni uluslararası sistemin ve girilen yeni bir çağın ortaya çıkardığı tehditlere karşı, Türkiye’de güvenlik söylemi yalnızca bunların içerisinde devlete yönelik tehditleri içerecek şekilde genişlemiştir. Bu bağlamda Türkiye’nin geleneksel kavramsallaştırma üzerinde birey düzeyinde bir genişleme sağlanamamıştır. Literatürde genel olarak bunun nedeni, güvenliğin önemli oranda askerlerce kavramsallaştırılmasında aranmaktadır. Ancak, 2000’li yıllarda başlayan AB’ye uyum süreci çerçevesinde yapılan normatif düzenlemelerle, Türkiye’nin güvenlik politikalarının oluşturulması ve yürütülmesi aşamalarında askeri yapı belirleyiciliğini değilse de, tekeli yitirmiştir. Böylece Türkiye’nin güvenlik meselelerinde askerden boşalan güç alanları sivil siyasetçiler tarafından doldurulmuş, buna rağmen güvenlik politikalarının dayandığı ulusal güvenlik kavramsallaştırmasının fazlaca değişmemiş olduğu görülmektedir. Bu durum Türkiye’nin güvenlik politikalarının oluşum sürecinde yer alan sivillerin de güvenlik algılamalarının askerlerin algılamaları ile benzer kaynaklara dayandığını göstermektedir (Aydın ve Erkeker, 146: 136). Nitekim Türkiye’nin güvenlik kurumlarında yeniden yapılandırılma sonrasında, güvenlik politikaları üzerinde askerin belirleyiciliği de yasal düzenlemeler çerçevesinde kaldırılmış olmasına rağmen “güvenlik kavramsallaştırması” üzerine keskin bir değişiklik yaşanmamıştır. Resmi kaynaklarda güvenliğin tanımı çerçevesinde

düzenlemelere gidilmemiştir. 15 Temmuz 2018 tarihinde çıkarılan 6 sayılı Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliğinin Teşkilat Ve Görevleri Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi’nde millî güvenlik kavramı “Devletin anayasal düzeninin, millî varlığının, bütünlüğünün, milletlerarası alanda siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik dâhil bütün menfaatlerinin ve ahdi hukukunun her türlü dış ve iç tehditlere karşı korunması ve kollanmasını, ifade eder.” denilerek, olduğu gibi kabul edilmiştir. Aynı şekilde devletin millî güvenlik siyaseti “Millî güvenliğin sağlanması ve millî hedeflere ulaşılması amacı ile Millî Güvenlik Kurulunun belirlediği görüşler dâhilinde, Cumhurbaşkanı tarafından tespit edilen iç, dış ve savunma hareket tarzlarına ait esasları kapsayan siyaseti” ifade etmektedir.

Bununla birlikte güvenlik politikalarının tartışıldığı ve kararlaştırıldığı anayasal bir organ olarak MGK, iki ayda bir gerçekleştirdiği toplantılar sonrasında, toplantı içeriği ile ilgili bilgi veren metinler yayınlamakta ve hangi sorunun öncelikli olarak ele alındığını kamuoyuna duyurmaktadır (Gürpınar, 2013: 75). Bu minvalde resmi kavramsallaşmaya ek olarak MGK’nın genel sekreterlik aracılığıyla yayımladığı basın bildirimleri incelenerek dönüşüm sonrası Türkiye’nin ulusal güvenliğinin sınırlarının nasıl çizildiğini ve bu süreç içerisinde güvenlik meselelerinde hangi sorunların daha görünür olduğunu ölçmek mümkündür. Bu amaç doğrultusunda çalışma içerisinde dönüşüm sonrasında hangi güvenlik meselelerinin daha görünür olduğunu ölçebilmek amacıyla, 2019 yılına ait MGK’nın basın açıklamaları incelenmiştir (Millî Güvenlik Kurulu, 05.12.2019, www.mgk.gov.tr). 2019 yılı içerisinde düzenlenen toplamda altı toplantı içerisinde öne çıkan konular; terör ile ulusal ve uluslararası düzeyde mücadele, firari terör örgütü mensuplarının iadesi, güney sınırının güvenliği, Suriye’nin siyasi birliği ile toprak bütünlüğünün korunması, Suriyeli sığınmacılar, Kıbrıs ve Doğu Akdeniz olmuştur. Nitekim resmi kavramsallaştırma ve MGK’nın olağan toplantılarından basına yansıyan konular birlikte değerlendirildiğinde Türkiye’de dönüşüm sonrasında güvenlik politikalarının öncelikli hedefinin yine devlet olduğunu öne çıkarmaktadır. Bu durum Türkiye’nin resmi güvenlik kavramsallaştırması ile doğrudan ilintili olduğu kadar, dönemin artan tehditleri ile de ilgilidir.

Sonuç olarak güvenlik kültüründe yaşanan dönüşümler, 21. yüzyıla girilmesi ile beraber Türkiye’nin güvenlik kavramsallaştırması üzerinde de önemli değişimler yaşanmasının önünü açmıştır. Halen “sert güvenlik meselelerinin” Türkiye’nin güvenlik politikalarında ağırlığını korumasının yanında “yumuşak güvenlik meseleleri” de güvenlik kavramsallaştırmasının bir parçası olmaya başlamıştır. Özellikle toplum tarafından “çevre güvenliği”, “enerji güvenliği”, “ekonomik ve sosyal güvenlik” talepler artmaya başlamıştır (Aydın, 2015: 506). Bu kavramsal değişimi Türkiye’nin güvenlik gündemini belirleyen ve doğal olarak güvenlik kavramının da boyutlarını belirleyen Millî Güvenlik Siyaseti Belgesi (MGSB), başvuru nesnesi olarak ülkesel bütünlük, laiklik, ulusal birlik ve beraberlik gibi öğelerin yanında ekonomi, demokrasi, barış gibi öğeleri de içermeye başlamıştır (Aktaş, 2011: 36). Ancak geline bu noktada güvenlik kavramsallaştırılmasında toplumun devlete göre daha önde olduğu görülmektedir. Çünkü yumuşak güvenlik (soft security) meselelerine sivil toplum ve akademik alanlarda ilgi yükselmektedir. Nitekim Soğuk Savaş sonrası dönemde enerji güvenliği ve çevre güvenliği en fazla çalışılan alanlar olarak öne çıkmıştır. Buna rağmen Türkiye’nin güvenlik kurumlarında dönüşümün başladığı 2000’li yıllardan bu yana yumuşak güvenlik meselelerinin devlet düzeyinde görünürlük kazanması, yalnızca devlet güvenliğine realist bağlamda katkı sağladığı oranda olmuştur (Aydın ve Ereker, 2014: 136). Ancak özellikle son yıllarda Türkiye’nin dış politika vizyonunun gelişimi göz önüne alındığında, ulusal güvenliğe yönelik geleneksel yaklaşımın terk edilmesi ve “çok boyutlu ve çok süreçli” bir yaklaşım benimsenmesinin gerekliliği öne çıkmaktadır (Birdişli, 2017b: 59).

Son olarak, 2017 Anayasa değişikliği sonrasında kabul edilen Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’nin, Türkiye’nin ulusal güvenlik kültüründe ve güvenlik kavramsallaştırmasında ne yönde etkiler ortaya çıkaracağı ve hangi anlayış ile Türkiye’nin ulusal güvenlik politikalarının nispeten daha etkin anlamda şekillendirilebileceği, ilgi konusudur. Özellikle, esaslı sonuçların ortaya çıkacağı ve bu sonuçlardan doğacak; ‘kurumsal anlamda yeniden bir kültür tanımlanması’ ve örgüt

yapılanmasına gidileceğine dair fikirlerin oluşacağı, olası görülmektedir. Cumhurbaşkanlığı Hükümet modeliyle birlikte, ‘ulusal güvenlik bürokrasisinde yeni yaklaşım, yönelim ve yeniden tanımlanma’ söz konusu olmaktadır. (Mağat, 2019: 122).

5.2.2.2. Dönüşümün Tehdit Algılamaları ve Güvenlik Politikasına Yönelik Etkilerinin Değerlendirilmesi

Türkiye’nin ulusal güvenlik kavramı üzerine yapılan değerlendirmede detaylıca bahsedildiği gibi, Türkiye’de güvenlik tarihsel olarak yumuşak güvenlik (soft security) düşüncesinden ziyade, geneleksen sert güvenlik (hard security) meseleleri çerçevesinde anlaşılmıştır. Bu minvalde Türkiye’de ulusal güvenlik politikaları, tehditlere yönelik askeri güç ve bölgesel savunma temelinde, güvenlik ikileminden (security dilemma) sıyrılmak için yol bulmaya yoğunlaşmıştır (Canan Sokullu, 2013: 1). Soğuk Savaş’ın sona ermesi, Türkiye’nin ulusal güvenlik kültüründe ve sivil ve askeri seçkinlerin uluslararası ilişkilere yaklaşımında temel değişikliklere yol açmıştır (Karaosmanoğlu, 2000: 210). İlk olarak Türkiye, uzun süre güvenlik politikalarını şekillendiren Sovyet tehdidinin ortadan kalkmasına rağmen, Soğuk Savaş’ın bitiminde, artan güvenlik duygusuna sahip olamayan sayılı ülkelerden birisi olmuştur. Üç tarafında yeni çatışma bölgeleri ortaya çıkmış ve Kuzeydoğusunda altı tane bağımsız, Müslüman ve Türkçe konuşan ülke kurulmuştur. Bu gelişmeler bir taraftan Türkiye’nin yeni güvenlik tehditleri ile mücadelesini başlatırken, diğer taraftan “küresel devlet ve bölgesel güç” olma isteğini öne çıkarmıştır. Böylece Türkiye’nin dış ve güvenlik politikalarının yeniden değerlendirilmesi bir zorunluluk olarak ortaya çıkmıştır (Aydın, 2015: 503).

Bu zorunluluk çerçevesinde 21. yüzyıl, Türkiye’nin güvenlik politikalarında diğer dönemlerden keskin bir şekilde ayrılan dönüşlerin yaşanmasına sahne olmuştur. Soğuk Savaş sonrasında hızla gelişen küresel kapitalist yapıya eklemleme çabaları çerçevesinde gündeme gelen ve 1999 Helsinki Zirvesi ile başlayan AB’ye uyum süreci, Türkiye’nin başta güvenlik olmak üzere diğer birçok politikası üzerinde değişime sebep olan en önemli faktördür (Torun, 2012: 9). Türkiye’nin 55, 56 ve 57. Hükümetlerinde Dışişleri Bakanı olarak görev almış İsmail Cem’in 2002 yılında yayımladığı “Turkish Foreign Policy: Opening New Horizons For Turkey At The Beginning Of A New Millennium” adlı makalesine “Eğer dış politika bir güç dengesi üzerine inşa ediliyorsa, şüphesiz bu dengenin doğası değişiyor: biz artık askeri gücün bir ülkenin uluslararası konumunun başlıca belirleyicisi olduğu bir dünyada yaşamıyoruz.” cümlesi ile başlamış ve “....Biz bu hedefleri ve daha fazlasını, 21. Yüzyılı demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü çağı olarak kabul ettiğimiz ölçüde gerçekleştireceğiz. Bunlar başarı ve ilerlemeyi ölçen temel kriterler olacaktır...” cümleleri ile sonlandırmıştır. 2002 tarihinde yayımlanan bu makalede vurgulanan fikir, Türkiye’nin yeni döneminde küresel kapitalist yapıya eklemleme çabalarının dış ve güvenlik politikalarına nasıl yön vereceğinin kanıtı olmuştur.

Bu minvalde 21. yüzyılın ilk 10 yılı Türkiye’nin dış dünyaya karşı takındığı geleneksel tavrın değişmesi ile birlikte gelenekselleşmiş dış tehdit algılamalarından da sıyrıldığı bir dönem olmuştur. Böyle bir değişim yaşanmasında, 1999 yılında Helsinki Zirvesi sonrası Türkiye’nin aday ülke statüsünün ilan edilmesinin ardından dış politikada güvenlik ve tehdit temelinde gelişen hakim dilin değişmesi ve sivil siyasi aktörlere dış ve güvenlik politikalarının oluşum aşamasında alan açılması önemli bir ivme kazandırmıştır. Kurumsal açıdan yaşanan bu gelişmelerin yanında yeni yüzyıla girerken ulusal çapta ve uluslararası alanda yaşanan bazı gelişmeler de Türkiye’nin güvenlik politikalarının değişimine katkı sağlamıştır. PKK lideri Abdullah Öcalan’ın yakalanması Suriye’yi tehdit algılamalarının dışına çıkarmış ve İzmit Depremi ardından Yunanistan’ın bölgeye yaptığı insani yardımlar Türkiye’de hakim olan düşman ülke imajını değiştirmiştir. Böylece Türkiye için uzun yıllar güvensizlik ve tehdit kaynağı olarak görülen ülkelerle işbirliği ve karşılıklı bağımlılık ilkeleriyle kurulan yeni ilişkiler geliştirilmesine olanak tanımıştır (Balcı, 2017: 261-262). Bununla birlikte Türkiye, Orta Asya’da, Karadeniz Bölgesi’nde, Kafkaslar’da, Ortadoğu’da ve Balkanlar’da aktif rol oynamaya başlamıştır. Bölgesel işbirliği ve dış ilişkilerde çok taraflılığa özellikle dikkat etmeye çalışmıştır. Bu durum Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan beri takip

edilen “müdahil olmama politikasından önemli bir değişimi” ortaya çıkarmıştır (Karaosmanoğlu, 2000: 210).

21. Yüzyıl aynı zamanda Türkiye’nin iç tehdit algılamalarında ve bunlara yönelik geliştirilen güvenlik politikasında da değişimin yaşandığı bir süreç olmuştur. 1999 yılına gelindiğinde Abdullah Öcalan’ın yakalanması ile birlikte PKK’ya büyük bir darbe indirilmiş ve belirli bir süreliğinde “bölücülük” tehdidinin atlatıldığı fikri tehdit algılamalarına hakim olmuştur. Bununla birlikte irtica krizi, Fazilet Partisi’nin 1999 seçiminde oy kaybetmesi ile rejimi değiştirmeye yönelik söylemlerini bırakmasının ardından kurucu ilke olarak laikliğin tehlikede olduğu söylemi terk edilmeye başlanmıştır (Balcı, 2017: 261). Nitekim 2005 yılında dönemin şartlarına uygun olarak tekrardan yenilenen MGSB’de irtica iç tehdit unsurları arasında yer alırken 2010 yılında belgede değişikliğe gidilerek “din istismarı ile aşırı dinci örgütler” iç tehdit unsuru olarak yer almıştır.

Bununla birlikte yaşanan bu gelişmeler, öncelikli olarak, Türkiye’nin doksanlı yıllardan itibaren en önemli güvenlik sorununu oluşturan Kürt sorununda etki göstermiştir. Ortaya çıktığı ilk andan itibaren askeri önlemlerle halledilmeye çalışılan terör sorununda ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel boyutlarının hesaplanarak kararların alındığı yeni bir döneme girilmiştir (Torun, 2012: 181). Bu yeni dönemin ilk sinyalleri dönemin başbakanı Erdoğan’ın 2005 yılında Diyarbakır’da yaptığı konuşmasında, Kürt sorununun çözümüne yönelik geçmişte yapılan hataların altını çizerek demokratik kanalları önceleyen tutumu olmuştur (Sancar ve Akgönül, 2017: 741). Devam eden süreç içerisinde, Avrupa Birliği uyum yasaları kapsamında çıkan, farklı dil ve lehçelerde yayın ve öğretim yapma hakkı, 2005 yılında kabul edilen Milli Güvenlik Strateji Belgesi’nde etnik temelli farklılıkların tehdit olarak görülmediği vurgusu, 2009 tarihinde TRT’nin Kürtçe yayın yapmaya başlaması ve son olarak yine 2009 yılında “Kürt Açılımı Projesi” (Torun, 2012: 178-180) Kürt sorunun güvenlik konseptinden çıkartılarak demokrasi sorunu olarak ele alındığının kanıtı olmuştur.

Bu çerçevede, 2000-2010 yılları arasında Türkiye’nin iç ve dış tehdit algılamaları ve geliştirilen politikalar temelinde düşünüldüğünde, bu dönemin, güvenlik politikaları özelinde, diğer dönemlerden önemli derece ayrıştığı gözlemlenmiştir. Çünkü bu dönem Türkiye’nin güvenlik politikalarının ana eksenini “göreceli kazanımlara dayalı realist ekol geleneğinden” uzaklaşıp, büyük oranda AB’ye uyum sürecinin etkisi ile “mutlak kazanımlara dayalı idealist ekol geleneğine” yaklaşmıştır. Yine bu dönem güvenlik politikalarının oluşum ve yürütülmesi aşamalarında siyasi ağırlık artmıştır. Bu şüphesiz Türkiye’nin güvenlik kurumlarında yaşanan dönüşümün ilk dalgasının güvenlik politikaları üzerindeki en önemli etkisi olmuştur. Bu dönem içerisinde, diğer dönemlerin aksine Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Bakanlıkların ağırlığında geliştirilen güvenlik politikaları öne çıkmıştır ve bürokratik etki sınırlı kalmıştır (Kızılaslan, 2018: 241). Bu yeni dönemin ilk on yılı iç ve dış konjonktürün de uygun olmasıyla birlikte Türkiye’nin güvenlik politikaları, defansif ideal politik ekseninde gelişmiştir.

Ancak 21. yüzyılın ilk 10 yılının ardından Türkiye iç ve dış politikada durmaksızın devam eden güvenlik sorunları ile önemli krizler atlatmıştır. Yani olumlu hava kısa sürmüş ve Türkiye özellikle 2000’li yılların ilk on yılının ardından küresel çapta ve bölgesel alanda sert güvenlik önlemleri gerektiren ve ardı ardına gerçekleşen dış ve iç kaynaklı güvenlik sorunları ile ilgilenmeye başlamıştır. İç ve dış kaynaklı ortaya çıkan bu krizlerden öne çıkanları tarihsel olarak şu şekilde sıralayabiliriz (Balcı, 2017a; 350-380);

- 2010 yılında Tunus’ta başlayan Arap Baharı’nın 2011 yılında son olarak Suriye’ye sıçramış, bu süreçte rejimin yönetimi bırakması noktasında Türkiye’den gelen yoğun baskılara karşılık, Suriye 2012’de Türk Hava Kuvvetlerine ait uçağı düşürmüş ve Türkiye sınır bölgelerinde can kaybına neden olan bombalamalara başlamıştır,
- 2012 yılından itibaren illegal yöntemler kullanarak devlet yönetiminde hakim olmaya çalışan Fettullah Gülen Cemaati Örgütü (FETÖ)’nün iktidarı yıpratma kampanyaları başlatması ile başlayan süreç, 2016 yılında darbe girişimine kadar ilerlemiştir,
- 2014 yılında Gezi Protestoları başlamıştır,

- İç savaştan kaçan Suriyeli sığınmacıların sayısı 2014 yılından sonra 3 milyonu aşmıştır,
- 2013 yılında başlatılan PKK ile çözüm süreci yerini 2015 yılına gelindiğinde yoğun çatışmalara bırakmıştır,
- 2015 yılında Rusya ile uçak krizi yaşanmıştır,
- Batı tarafından Suriye’nin kuzeyinde IŞİD ile mücadelede, Türkiye nezdinde PKK ile yakın olduğu varsayılan, PYD örgütü desteklenmiş ve Türkiye bölgede yalnızlaşmıştır. Bu süreçte Türkiye özellikle sınır güvenliğinin sağlanması noktasında önemli sorunlar yaşamıştır,
- Kentlerde ciddi can kayıplarının yaşandığı terör saldırıları meydana gelmiştir.

2000 yılında Türkiye’nin başlattığı sisteme eklenme çabaları, Türkiye’nin güvenlik politikalarında dönemsel olarak sınırlandırılabilir önemli değişimleri beraberinde getirmiştir. Ancak 2010’lu yılların başlarından itibaren dünyanın jeopolitik dengelerinde yaşanan sürekli değişim Türkiye’nin güvenlik politikalarının yeniden askerileşmesi sonucunu doğurmuştur. Sonuç olarak bu dönemin başında Türkiye’nin defansif ideal politik çerçevesinde geliştirdiği güvenlik politikaları ilk on yılın sonunda öncelikle ofansif idealizme ardından güce dayalı reel politiğe dönmesine sebep olmuştur (Birdişi, 2017b: 76). Bu dönüşü daha iyi ifade edebilmek adına yukarıda özetlenen bazı krizlerin Türkiye’nin iç ve dış tehdit algılamalarında ne ifade ettiğini irdelemekte fayda bulunmaktadır.

Dış tehditler bağlamında düşünüldüğünde, 2010 yılında Tunus’ta patlak veren iç savaşın bir yıl kadar kısa bir süre içerisinde Ortadoğu’da Arap Baharı olarak adlandırılan süreci başlatması, çok sayıda terör örgütünün bölgedeki güç boşluklarını doldurabilme mücadelesi, Türkiye’nin yakın kara havzasında önemli güvenlik krizlerinin yaşanmasına sebep olmuştur. Bütün bunlar Türkiye’de güvenlik politikalarının merkezine “milli çıkar” kavramı alınarak ardı ardına yaşanan krizlerin ve güvenlik tehditlerinin önüne geçebilmek amacıyla askeri odaklı ve reaktif eksende politikalar üretilmektedir (Balcı, 2017: 345-248; Kızılaslan, 2018: 251-252). 2011 yılına gelindiğinde Suriye’de yaşanan iç savaşın giderek tırmanması Türkiye’nin doğu sınırının güvenliğine yönelik önemli tehditlerin algılanmasına sahne olmuştur. Bu çerçevede Suriye’nin toprak bütünlüğünün korunması Türkiye için en önemli güvenlik kaygısını oluşturmaktadır. ABD’nin ve Avrupa’nın, Suriye’de PKK ile ilişkilendirilen Partiye Yekîtiya Demokrat (Demokratik Birlik Partisi/PYD) adındaki terör örgütünü desteklemesi sonucunda, Türkiye’de tekrardan Batı’ya karşı güvensizlik duygusu uyanmış ve geleneksel güvenlik tehditlerine dönüş başlamıştır.

İç tehditler bağlamında düşünüldüğünde ise, PKK tehdidi ve Kürt meselesi ise inişli çıkışlı bir şekilde 2000’li yıllardan günümüze kadar devam etmiştir. Özellikle 2012 yılına kadar Türkiye, soruna yönelik bir yandan insan hakları çerçevesinde çözümü gündeme getirirken bir yandan da PKK’nın 2000’de şiddet dışı yöntem kullanacağını açıklamasına rağmen canlı bomba eylemlerine varana kadar şiddeti arttırmamasından kaynaklanan sorunlar askeri önlemler çerçevesinde çözümü gündeme almıştır (Oran, 2017: 119). Bu iniş çıkışlı süreç içerisinde son olarak 2012’de başlayan ve önemli kazanımlar elde edilen çözüm süreci, bölgesel gelişmelerinde etkisiyle 2015’te çatışmaların ve bölgede sokak eylemlerinin başlamasıyla sona ermiştir. Yine aynı dönem Suriye’de ele geçirdiği topraklarla güçlenen ve kendisini Irak Şam İslam Devleti (IŞİD) olarak tanıtan terör örgütü, Türkiye içerisinde eylemlerini arttırmıştır. Böylece, 2015 sonrasında, sınırlar içerisinde yaşanan terör eylemleri büyük bir iç tehdit olarak ortaya çıkmıştır.

Ancak bu dönemde Türkiye’nin karşılaştığı iç güvenlik sorunları yalnızca terör eylemlerinden ibaret olmamıştır. Nitekim son olarak 2015 yılında yenilenen MGSSB’de, Türkiye’nin güvenliğine yönelik yeni bir iç tehdit unsuru olarak “Paralel Devlet Yapılandırmaları” yer almıştır (Milliyet, 15 Ekim 2018, www.milliyet.com). Bu unsurun belgeye yansımalarının temel nedeni şüphesiz 2014 yılından itibaren hükümetin açık bir şekilde savaş açtığı Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ) olmuştur. 2016 yılında örgütün illegal yöntemlerle sızdıkları devletin asker kadrolarını kullanarak giriştikleri darbe teşebbüsünün engellenmesinin ardından örgütle kapsamlı mücadele başlatılmıştır.

Türk dış ve güvenlik politikası, 2010 sonrası dönemde, iç ve dış gelişmelerin yol açtığı baskılar neticesinde bir önceki dönemin AB ile uyum gösteren zihniyet ve uygulamalarından uzaklaşmış, yine reaktif ve güce dayalı bir tarz benimsemiştir. Bu anlamda, Avrupalılaşmanın dış ve güvenlik politikasındaki etkisi kısa ömürlü olmuştur. Bu iç ve dış gelişmelerin, ülkede bir “beka” sorunu oluşturduğu öne sürülerek, AB uyum paketleriyle elde edilen demokrasi alanındaki birçok kazanımdan da feragat edildiği görülmüştür. Özgürlük-güvenlik dengesinde ağırlık yeniden güvenlik kısmına verilmiş, bu durum da AB üyeliği perspektifinin giderek gündemden düşmesine neden olmuştur. Güvenliğin ağırlığındaki artış da sonuç olarak güvenlik bürokrasisinin politika süreçlerindeki ağırlığını arttırıcı bir rol oynamıştır. (Kızılaslan, 2018: 251). Yani 2000-2010 yılları arasında Türkiye’nin geleneksel tehdit algılamalarında ve güvenlik politikasının ekseninde önemli dönüşümler yaşanmıştır. Devamında 2010 sonrası yaşanan dönüşüm ise Türkiye’nin güvenlik politikalarının temel seyrine yani realist eksene dönüşünü temsil etmektedir. Türkiye’nin güvenlik kurumlarındaki yeniden yapılandırılma süreci böyle bir döneme denk gelmiştir.

6. SONUÇ VE TARTIŞMA

İnsanlık tarihi var oluş mücadelesi ile karakterize edilmektedir ve bu mücadele güvenliği sağlamakla doğrudan ilgilidir. Ontolojik açıdan bakıldığında güvenliğin sahip olduğu bu önem, “onun var olanı korumak ve varlığını sürdürmek amacıyla cereyan eden her türlü davranış biçimini kapsayan bir kavram” olması ile doğrudan ilgilidir (Dedeoğlu, 2014: 28). Bu minvalde insan ile birlikte ortaya çıkan bu kavram, insanın oluşturduğu ve ürettiği bütün kurumlar için de geçerli olmuştur. Bu bağlamda ortaya çıkan ulusal güvenlik, en kısa tabirle, bir ülkenin ve vatandaşlarının sahip olduğu çıkarlarına yönelik zarar doğurabilecek tehditlerin olmayışı olarak tanımlanabilir. Ulusal güvenlik politikasını ise genel olarak, ülkenin ulusal çıkarlarını önceleyen, güvenlik zayıflıklarını düzeltmeyi amaçlayan ve ülkeye yönelik tehditlerin bertaraf edilmesi veya azaltılması için yürürlüğe konulacak pratikler olarak tanımlayabiliriz (Birdişli, 2011: 150).

Çalışma, Türkiye’nin güvenlik kurumlarında yaşanan yapısal dönüşümün Türkiye’nin güvenlik politikaları üzerinde etkilerini ortaya çıkarmak amacıyla hazırlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda çalışma içerisinde Türkiye’nin güvenlik politikalarının oluşumunda, şekillenmesinde ve yürütülmesinde ana etkenler olan kurumlar ve kaynaklar belirlenmiştir. Kaynaklar güvenlik politikalarının oluşumunda motor güç olarak rol almaktadır. Bunlar ulusal güvenlik politikalarının oluşturulması için kurumları harekete geçiren ve yine politikaların çerçevesini belirleyen faktörlerdir. Kurumlar ise kaynaklara bağlı kalarak politikaları üretmekte ve yürütülmesini kontrol etmektedir. Bununla birlikte güvenlik politikalarının oluşum ve yürütülmesi aşamalarında yer alan aktörlerin güvenlik algılamaları, tehditlerin belirlenme aşamasında ve engellemeye yönelik hangi türden politikaların geliştirileceği noktasında önem kazanmaktadır. Bu çerçeve içerisinde ve çalışmanın temel amacı doğrultusunda, Türkiye’nin güvenlik politikalarının kaynakları ve kurumları, dönüşüm öncesi ve dönüşüm sonrası olmak üzere ikili bir ayrıma gidilerek incelenmiştir.

Sosyal davranışlara özgü bir durum olarak, Türkiye’nin dış ve güvenlik politikaları da tarihsel ve kültürel bağlamın kendine has nitelikleriyle irdelenmektedir (Karaosmanoğlu, 2000: 119; Aydın, 2015: 492). Güvenlik politikalarında bu denli öne çıkan tarihsel ve kültürel bağlam, Türkiye’de kendisini “güvenlik endişeleri” ile karakterize etmiş ve “ulusal güvenlik sendromu” olarak tabir edilen bir bilinç yerleştirmiştir. Bu durum güvenlik olgusunu siyasal ve toplumsal alanlarda baskın bir noktaya getirmiş (Aydın, 2015: 492), bu baskınlık ise güvenliğin üst düzey bir tartışma alanı olarak görülmesi ve güvenlik ile ilgili meselelerin geleneksel söylevlerinin ağırlıklı olarak asker-sivil bürokrat seçkinlerine ait olması sonucunu doğurmuştur (Bilgin, 2005: 183). Böylece Türkiye’de, ulusal güvenlik sorunlarına realist çerçevede yaklaşılmış ve “ulusal güvenlik” askeri ve istihbarat faaliyetleri ile sağlanması gereken bir olgu olarak ele alınmıştır. Toparlayacak olursak, bütün bu gelişmeler ve etkenler sonucunda dönüşüm öncesinde askerler, demokratik sistemlerin öngördüğü temel görevlerinin yanı sıra özellikle ülkenin dış ve güvenlik politikaları üzerinde hem karar verici bir konuma sahip olmuş hem de bu kararların yürütülmesi hususunda önemli görevler üstlenmişlerdir. Böylece Türkiye’nin güvenlik politikaları askeri kanadın tehdit algılamalarına ve bu tehdit algılamalarına yönelik hareket planlarına önemli ölçüde bağlı kalınarak oluşturulmuştur. Bununla birlikte bu etkinlik Türkiye’nin güvenlik kavramlaştırmasına ve tehdit algılamalarına da yansımıştır.

Türkiye’nin güvenlik kurumlarında dönüşüm iki gerekçe çerçevesinde ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki 1999 Helsinki Zirvesi sonrası AB’ye uyum süreci içerisinde, kurumlar üzerinde yaşanan değişikliklerle cereyan etmiştir. Başka bir çalışmanın konusu olmakla birlikte, Türkiye ve AB ilişkilerinin istikrarsız yapısı gerekli adımların atılmasının ertelenmesi sonucunu doğurmuştur. İkinci gerekçe ise Türkiye’de 2016 yılında gerçekleşen darbe teşebbüsünün engellenmesi olmuştur. Bu olayın hemen sonrasında olağanüstü hal ilan edilmiş ve çıkarılan KHK’lar aracılığıyla güvenlik kurumları üzerinde değişimler başlamıştır. Bu değişim süreci 2017 yılında gerçekleşen Anayasa değişikliği sonrasında “güvenlik kurumlarında yeniden yapılandırılmaya” doğru evrilmiştir. Bu doğrultuda, “Türkiye’nin güvenlik kurumlarında yaşanan

dönüşümün dinamikleri ne olmuştur?” sorusuna iki aşamayı içerisinde barındıran bir yanıt verilebilir. 2000-2005 yılları içerisinde yaşanan değişikliklerin dinamiği 1999 Helsinki Zirvesi, 2016 ve 2018 yılları arasında yaşanan yeniden yapılandırılmanın dinamiğini de 15 Temmuz başarısız darbe teşebbüsü oluşturmuştur. Bu bağlamda çalışma içerisinde varılan sonuçlardan bir diğeri de, güvenlik kurumlarında yaşanan dönüşümün “sistem içerisinde askerin özerkliğini ve belirleyiciliğini demokratik sistemlerde olması gereken seviyelere indirme” ihtiyacının bir ürünü olduğunu saptamak olmuştur. Bu bağlamda farklı motivasyonlarla ve birisi dış diğeri de iç dinamiklerden kaynaklanan dönüşüm süreçleri, aslında aynı motor güç çerçevesinde birleşmiştir. Bu çıkarımdan yola çıkarak güvenlik kurumlarında yaşanan bu iki dönüşüm sürecinin aynı amaca hizmet ettiği için birbirini tamamladığı söylenebilir. Böylece çalışmanın hareket noktası olarak gördüğümüz “Türkiye’nin güvenlik kurumlarının dönüşümde motor güç ne olmuştur ve bu süreci başlatan gelişmeler (dinamikler) nelerdir?” sorusuna yapılan araştırmalar sonucunda “Türkiye’nin güvenlik kurumlarında dönüşüm ihtiyacı, güvenlik politikaları üzerindeki askerin belirleyiciliğinin kaldırılması gerekliliğinden doğmuştur. Dönüşüm iki farklı süreci içerisinde barındırmış ve dönüşüm süreçlerinin başlamasında birisi dış faktörlerden diğeri iç faktörlerden kaynaklanan iki dinamik etkili olmuştur.” şeklinde cevap verilebilir.

Bu iki dönüşüm süreci sonrasında Türkiye’nin güvenlik politikalarının oluşum ve yürütülmesi süreçlerine dahil olan kurumların rollerinde önemli değişimler yaşanmıştır. Dönüşüm sürecinin iki dalga halinde meydana gelmesi sebebiyle güvenlik kurumlarının son haline değinmeden önce aktörlerin süreç içerisinde ne gibi değişikliklere uğradığını özetlemekte fayda vardır. 1999 Helsinki Zirvesi Kararları sonrası başlayan AB’ye uyum süreci, ulusal güvenlik politikasını belirleyen aktörler düzeyinde dönüşümü başlatmıştır ancak yapılan anayasal ve yasal düzenlemeler yalnızca Türkiye’nin güvenlik kurumları içerisinde bulunan MGK ile ilgili “değişiklikleri” içerisinde barındırmıştır. Bu düzenlemeler:

- Kurul üyeliğine Başbakan yardımcıları ve Adalet Bakanı eklenmiş ve 1961 Anayasası üzerinde bu yana ilk kez Kurul içerisinde sivil üye sayıları asker üye sayılarına karşı çoğunluğu elde etmiştir.
- Kurul kararlarının önemini arttıran ifadeler yumuşatılarak, kararların tavsiye niteliği taşıdığına yönelik düzenlemeler hayata geçirilmiştir.
- MGK Genel Sekreterliğinin Kurul karar kararlarının uygulanmasını takip ve kontrol etme görevi kaldırılmıştır. Bununla birlikte sivillerinde MGK Genel Sekreteri olarak görev alabilmesi sağlanmıştır.

Yapılan düzenlemeler çerçevesinde geleneksel olarak askeri aktörlerin egemen olduğu MGK’nın yapısı ve güvenlik politikalarının oluşum ve yürütülmesi aşamalarında sahip olduğu ağırlık, Kopenhag Kriterleri’ni hayata geçirme çabaları ve AB’nin demokratikleşme baskısı sonucunda dönüşüme uğramış ve Kurulun bir taraftan sivilleşmesi başlatılırken diğer taraftan danışma rolünün altı çizilmiştir. Sonuç olarak bu dönem içerisinde güvenlik politikaları özelinde sivil-asker ilişkileri köklü bir dönüşüme uğramıştır. Ancak 1999 Helsinki Zirvesi sonrası başlayan güvenlik kurumları üzerine değişiklikleri kapsayan bu süreç yarıda kalmıştır. Elde edilen kazanımlara rağmen Türkiye’nin güvenlik politikalarının dönüşümü tamamlanmamıştır. Nitekim bu dönem sonunda askeri kanat güvenlik politikaları üzerinde belirleyiciliğini kaybetmiş ancak büyük oranda etkileme yeteneğini korumuştur.

2016 yılına gelindiğinde, yarıda kalan bu süreç iç siyasette yaşanan gelişmeler sonucunda tekrar başlamıştır. Dönüşümün ikinci dalgası, önce askeri kurumlar özelinde düzenlemelerle başlamış ve 2017 yılında 1982 Anayasası’nın 69 maddesini etkileyen ve yeni bir hükümet sistemi oluşturan değişikliklerle birlikte güvenlik politikalarının oluşum ve yürütülmesi aşamalarında yer alan bütün aktörleri etkileyen yeniden yapılandırılmaya evrilmiştir. 2018 yılında tamamlanan yeniden yapılandırılma sonrasında güvenlik kurumları son halini almıştır. Dönüşüm sonrasında aktörlerin rollerini belirtmek amacıyla yeni güvenlik sistemi içerisinde öne çıkan noktaları birkaç maddede şu şekilde toplayabiliriz:

•2017 Anayasa değişikliği ile birlikte Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçilmiş ve yürütme organı monist bir yapıya kavuşmuştur. Bu sebeple Başbakanlık ve Bakanlar Kurulu kaldırılmış ve güvenlik politikalarının oluşum sürecine ait görevler Cumhurbaşkanına aktarılmıştır. Böylece yürütme yetkisi içerisinde bulunan “milli güvenlik” alanında da Cumhurbaşkanı ana aktör olarak yetkilendirilmiştir. Cumhurbaşkanı ülke güvenliğinin sağlanmasından TBMM’ye karşı sorumlu tutulmuştur.

•Milli Güvenlik Kurulu, sivillerin ağırlıkta bulunduğu gerçek anlamda danışma kuruluna dönüşmüştür. Bu minvalde Jandarma Genel Komutanı kurul üyeliğinden çıkarılmıştır. MGK Genel Sekreterliği gerçek anlamda sekreteryaya dönüştürülmüştür.

•Güvenlik kurumlarında yeniden yapılandırma ile birlikte alanında uzman sivillerden oluşan ve doğrudan Cumhurbaşkanlığına bağlı “Güvenlik ve Dış Politikalar Kurulu” oluşturulmuştur. Kurul, uluslararası ilişkilerden göçe ve çeşitli güvenlik meselelerinde Cumhurbaşkanına politika önerileri hazırlamak ve bahsi geçen konularla ilgili güncel verileri analiz edip raporlamakla görevlendirilmiştir.

•Genelkurmay Başkanlığı ve Kuvvet Komutanlıkları Milli Savunma Bakanlığına bağlanarak özerk görünüm terk edilmiş böylece sivil irade öne çıkarılmıştır. Bu düzenleme ayrıca Milli Savunma Bakanlığının güvenlik politikaları çerçevesinde daha görünür olmasını sağlamıştır. Böylece güvenlik kurumlarında yaşanan yeniden yapılandırılmanın en önemli ayağı tamamlanmıştır. Genelkurmay Başkanlığı ve Kuvvet Komutanlıklarının bağılılıkları ve görevleri üzerine sivil iradeyi güçlendiren bu düzenlemeler ile birlikte güvenlik politikalarının demokratikleşmesi sorununun önüne geçilmiştir.

Bu minvalde çalışma içerisinde elde edilen bir diğer bulgu ise, Türkiye’nin güvenlik kurumlarında dönüşüm sürecinin ikinci dalgasını oluşturan yeniden yapılandırılma sonrasında aktörlerin rollerinin yeniden dağıtılması sonucu hiyerarşide yaşanan değişimdir. Yeniden yapılandırma öncesinde Türkiye’nin güvenlik kurumları temel aktörler olarak Cumhurbaşkanı, Bakanlar Kurulu, MGK ve TSK; ikincil aktörler olarak Milli Savunma Bakanlığı, Dışışleri Bakanlığı ve Milli İstihbarat Teşkilatı şeklinde gruplandırılıp sıralanmıştır (Ereker ve Aydın, 137). Ancak dönüşüm sonrasında hem aktörlerin sınıflandırılmasında hem de sınıflar içerisinde sıralamasında önemli değişimler yaşanmıştır. Öncelikle dönüşüm sonrası güvenlik politikalarında Cumhurbaşkanı tek temel aktör olarak belirlenmiştir. Nitekim Anayasanın 104. maddesinde “Milli güvenlik politikalarını belirler ve gerekli tedbirleri alır.” denilerek normatif açıdan Cumhurbaşkanı güvenlik politikalarının temel aktörü olmuştur. Dönüşüm sonrası danışma görevi çerçevesinde Milli Güvenlik Kurulu, icra görevi çerçevesinde Milli Savunma, İçişleri ve Dışışleri Bakanlıkları, istihbarat toplama görevi çerçevesinde Milli İstihbarat Teşkilatı ikincil aktörler olarak yer almaktadır. Bununla birlikte dönüşüm sonrası Türkiye’nin güvenlik kurumları temel aktörler, ikincil aktörler ve üçüncül aktörler olarak üçlü bir sınıflandırmaya tabi tutulmalıdır. Bu minvalde kanımızca üçüncül aktörler grubuna Genelkurmay Başkanlığı, Kuvvet Komutanlıkları ve Güvenlik ve Dış Politikalar Kurulu girmektedir. Dönüşüm öncesi güvenlik politikalarının oluşum aşamasında temel aktörler olarak sayılan Genelkurmay Başkanlığı ve Kuvvet Komutanlıkları, Milli Savunma Bakanlığına bağlanmaları ve görevlerinde yaşanan daralma sonucunda güvenlik politikalarına özerk kurumlar olarak müdahale etme yetkilerini kaybettikleri için üçüncül aktörler olarak sayılmalıdır. Bununla birlikte 2017 Anayasa değişikliği ile sisteme dahil olan Güvenlik ve Dış Politikalar Kurulu üyelerinin bağılılıkları, atanma usulleri ve görevleri çerçevesinde üçüncül aktör olarak sayılmalıdır.

Yukarıda bahsedildiği gibi bu iki dönüşüm süreci de güvenlik politikaları üzerinde askerin belirleyiciliğinin ortadan kaldırılarak sivillerin etkin olduğu politika süreçleri inşa etmeye odaklanmıştır. Sonuç olarak, 2000’li yıllarda Avrupa Birliği’ne üyelik baskıları ile başlayan Türkiye’nin güvenlik kurumlarında dönüşüm süreci, 2016 yılına gelindiğinde tekrar başlamış ve 2017 Anayasa değişikliği ile son halini almıştır. Sistem bu şekilde değerlendirildiğinde, güvenlik politikalarında askeri kanadın ülkenin güvenliği adına doğruyu saptayabilen yegane karar verici olma konumundan sivil idareye uzmanlık gerektiren konularda danışmanlık hizmeti sunan konuma geldiği

söylenbilir. Çalışma içerisinde normatif açıdan detaylıca incelendiği gibi, dönüşüm süreci Türkiye'nin güvenlik politikalarının oluşum ve yürütülmesi aşamasında askeri vesayetin kırılması amacıyla aşamalı olarak önemli adımları içerisinde barındırmaktadır. Böylece dönüşümün temel amaçları çerçevesinde sistemin son şekli düşünüldüğünde, Türkiye'nin güvenlik kurumlarında dönüşüm süreci tamamlanmıştır diyebiliriz.

Sonuç olarak kurumlar bağlamında düşünüldüğünde, yasal, siyasal ve kültürel kaynaklardan beslenen Türkiye'nin güvenlik politikaları üzerindeki askerin belirleyiciliği yeniden yapılandırılma sonrasında sona ermiştir. Böylece araştırma soruları çerçevesinde kurgulanan çalışmaya ait ilk hipotez doğrulanmıştır. Yani Türkiye'nin güvenlik politikaları üzerindeki askeri hâkimiyet güvenlik kurumlarında yaşanan dönüşüm ile birlikte azaltılmıştır. Bu azalma ile birlikte güvenlik politikalarının oluşum ve yürütülmesi aşamasında demokratik kanallar açılmıştır.

Çalışma içerisinde son olarak güvenlik kurumlarında yaşanan dönüşüm kaynaklar bağlamında değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme, ulusal güvenlik kavramı ve güvenlik odaklı bakış açısına etkileri ve geleneksel tehdit algılamaları ile sınırlı tutulmuştur. İlk olarak dönüşümün ulusal güvenlik kavramı ve güvenlik odaklı bakış açısında değişim değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme sonucunda Türkiye'nin güvenlik kurumlarında yaşanan dönüşüm ile birlikte sistemde kademeli olarak sivilin artışı, resmi güvenlik kavramsallaştırması üzerinde önemli bir etkisinin olmadığı elde edilmiştir. Çünkü Soğuk Savaş sonrasında uluslararası alanda sert güvenlik meselelerinin yanında yumuşak güvenlik meseleleri de önemli bir şekilde görünürlük kazanmıştır. Ancak bu durum Türkiye açısından incelendiğinde resmi kavramsallaştırmanın halen devlet odaklı olduğu ve sert güvenlik meselelerini öncelendiği görülmektedir. Güvenlik kurumlarının bir ülkenin güvenlik kavramlaşması üzerinde etkin rol oynamaktadır. Bu sebeple Türkiye'de güvenlik politikaları üzerinde hakim olan kurumların içerisinde sivilere daha çok alan açılması ile birlikte farklı güvenlik sorunları da gündeme gelmeye başlamıştır. Bu bağlamda dönüşüm süreci içerisinde kavramda genişlemeler yaşanmışsa da, bu genişleme "devlet güvenliğine realist bağlamda katkı sağladığı" meseleleri kapsamıştır (Aydın ve Ereker, 2014: 136). Aydın ve Ereker (2014: 136)'e göre bu durum Türkiye'nin güvenlik politikalarının oluşum sürecinde yer alan sivilin de güvenlik algılamalarının askerlerin algılamaları ile benzer kaynaklara dayanmasından kaynaklanmaktadır.

Güvenlik kurumlarında yaşanan dönüşümün kaynaklar bağlamında değerlendirmek amacıyla son olarak çalışma içerisinde dönüşümün geleneksel tehdit algılamalarına ve güvenlik politikasına etkisi değerlendirilmiştir. Bu çerçevede Türkiye'de güvenlik kurumlarında yaşanan dönüşümün ilk dalgasının Türkiye'nin tehdit algılamalarında ve buna bağlı olarak güvenlik politikasında yaşanan değişim üzerinde etkisinin olduğu sonucuna varılmıştır. Nitekim çalışma içerisinde detaylıca incelendikten sonra varılan sonuca göre, 2000-2010 yılları arasında Türkiye'nin güvenlik politikalarının ana eksenini "göreceli kazanımlara dayalı realist ekol geleneğinden" uzaklaşıp, büyük oranda AB'ye uyum sürecinin etkisi ile "mutlak kazanımlara dayalı idealist ekol geleneğine" yaklaşmıştır (Kızılaslan, 2018: 241). Bu eksen değişikliği üzerinde ulusal çapta ve uluslararası alanda yaşanan siyasal gelişmelerin büyük oranda etkisi olmakla birlikte, bir diğer etkende AB'ye uyum süreci içerisinde 2000-2005 yılları arasında yapılan anayasal düzenlemeler sonucunda askerin güvenlik politikalarının oluşum aşamasında sahip olduğu belirleyiciliğini kaybetmesi olmuştur.

2010 yılı ve sonrasında gerek ulusal çapta gerekse de uluslararası alanda yaşanan krizler tehditlerin artan yoğunluğu Türkiye'nin gündemine tekrardan "sert güvenlik önlemlerini" getirmiştir. Uluslararası alanda özellikle Batı ülkeleri ile ortaya çıkan anlaşmazlıklar, güney sınırında giderek derinleşen güç boşlukları, ülke içerisinde artan terör eylemleri, 2016 yılında Türkiye'nin terör örgütü olarak kabul ettiği FETÖ'nün darbe girişimi bu süreçte yaşanan öne çıkan sorunlardır. Bu sorunlar çerçevesinde 2010 yılı sonrası Türkiye'nin güvenlik politikaları tekrar "reaktif ve güce dayalı" oluşturulmaya başlanmıştır. Türkiye'nin güvenlik kurumlarında dönüşümün ikinci dalgası böyle bir sürece denk gelmiştir. Bu minvalde kurumlar bağlamında yaşanan

dönüşümün ilk dalgası Türkiye'nin geleneksel tehdit algılamalarından sıyrılıp, idealist ekol geleneğine uyumlu politikalar geliştirmesine katkı sağlamıştır. Yani dönüşümün ilk on yılı içerisinde Türkiye'de güvenlik politikalarında realist eksen terk edilmeye başlanmıştır. Ancak güvenlik kurumlarında dönüşümün ikinci dalgası, algılanan tehditlerin sayılarında ve yoğunluğunda yaşanan artışa bağlı olarak güvenlik politikalarında realist eksenin benimsendiği bir döneme denk gelmiş, bu sebeple idealist ekol geleneğine uyumlu politikalar üretilmemiştir. Bu çıkarımla bağlantılı olarak güvenlik kurumlarında yaşanan dönüşümün kaynaklar bağlamında etkisini ölçmek üzere kurgulanan çalışmanın ikinci hipotezi doğrulanamamıştır. Yani Türkiye'nin güvenlik kurumlarında yaşanan dönüşüm, Türkiye'nin güvenlik politikalarında realist eksenin terk edilmesiyle sonuçlanmamıştır.

KAYNAKLAR

- 6 Sayılı Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliğinin Teşkilat Ve Görevleri Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, 15 Temmuz 2018, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180715-3.pdf>, (15.04.2019).
- 668 Sayılı Olağanüstü Hal Kapsamında Alınması Gereken Tedbirler İle Bazı Kurum Ve Kuruluşlara Dair Düzenleme Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, 27 Temmuz 2016, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/07/20160727M2..htm> (15.04.2019).
- 669 Sayılı Olağanüstü Hal Kapsamında Bazı Tedbirler Alınması Ve Milli Savunma Üniversitesi Kurulması İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname, 31 Temmuz 2016, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/07/20160731-5.htm> (10.03. 2019).
- 703 Sayılı Anayasada Yapılan Değişikliklere Uyum Sağlanması Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, 9 Temmuz 2018, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180709M3.pdf> (10.03.2019).
- 1324 Sayılı Genelkurmay Başkanının Görev ve Yetkilerine Ait Kanun, 31 Temmuz 1970, <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/13572.pdf> (10.03.2019).
- 1325 Sayılı Millî Savunma Bakanlığı Görev ve Teşkilâtı hakkında Kanun, 31 Temmuz 1970, <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/13572.pdf> (10.03.2019).
- 3152 Sayılı İçişleri Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun, 14 Şubat 1985, <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/18675.pdf> (10.03.2019).
- 6532 Sayılı Devlet İstihbarat Hizmetleri Ve Millî İstihbarat Teşkilatı Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 26 Nisan 2014, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/04/20140426-1.htm> (10.03.2019).
- AB (Avrupa Birliği), 1998. Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Üzerine Komisyonun 1998 Düzenli Raporu, 44s. https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_1998.pdf (14.04.2019).
- AB (Avrupa Birliği), 2000. Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Üzerine Komisyonun 2000 Düzenli Raporu, 63s. https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2000.pdf (14.04.2019).
- AB (Avrupa Birliği), 2001. "Türkiye Katılım Ortaklığı Belgesi (8 Mart 2001), 11s. https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/Kob/Turkiye_Kat_Ort_Belg_2001.pdf (14.04. 2019).
- AĞIR, O., 2017. "Türkiye'de Askeri Darbeler Karşısında Siyaset Kurumunun Tutumu", Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 15, ss. 1-26.
- AĞIR, O. ve ÇARKIT, M., 2018. "Türkiye'nin Güvenlik Politikaları", Türkiye'de Devlet Politikaları, Ed: I. Arpacı ve O. Ağır, Nobel Yayınları, Ankara, ss. 39-66.
- AKAY, H., 2010. Security Sector In Turkey: Questions, Problems, And Solutions, Tesev Publications, İstanbul, 36s.
- AKGÜL DURAKÇAY, F., 2014. "Uluslararası İlişkilerde Liberal Yaklaşımlar ve Güvenlik Anlayışı", Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Teorik Değerlendirmeler, Ed: E. Çıtak ve O. Şen, Röle Akademik Yayıncılık, İstanbul, ss. 7-21.
- AKİL, H., 2003. "Turkey's Role in European Security as the Epicenter of Regional Energy Routes", Turkish Policy Quarterly, 3(2), ss. 1-4.
- AKTAŞ, A., 2011. "Güvenikleştirme Yaklaşımı ve Türkiye'nin Ulusal Güvenlik Anlayışındaki Dönüşüm", Sosyal Bilimler Dergisi, 1(2), ss. 7-47.
- ALKAN, H., 2016. "15 Temmuz'u Anlamak: Parametreler ve Sonuçlar", Bilig, 79, ss. 253-272.
- ALMOND, G.A., 1956. "Public Opinion and National Security Policy", Public Opinion Quarterly, 20(2), ss. 371-372.
- ALPKAYA, G., 2018. "Milli Güvenlik Konseyi", Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt 2, Ed: B. Oran, İletişim Yayınları, İstanbul, ss. 193.

- ARENDS, J.F.M., 2009. "Homeros'dan Hobbes ve Ötesine: "Güvenlik" Kavramının Avrupa Gelenegindeki Boyutları", *Uluslararası İlişkiler*, 6(22), ss. 3- 33.
- ARİSTOTELES, 2013. *Politika*, Çev: M. Temelli, ARK Kitapları, İstanbul, 407s.
- ARMAOĞLU, F., 1992. 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi: 1914-1980 Cilt 1, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 883s.
- ATAMAN, M., 2017. July 15 Coup Attempt in Turkey: Context, Causes and Consequences, SETA Publications, İstanbul, 272s.
- AYBAY, R., 1978. "Milli Güvenlik Kavramı ve Milli Güvenlik Kurulu", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 33, ss: 59-82.
- AYDIN, A.,H., 2013. *Türk Kamu Yönetimi*, 5. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 343s.
- AYDIN, M., 2003. "Security Conceptualisation in Turkey", *Security and Environment in the Mediterranean: Conceptualising Security and Environmental Conflicts*, Ed: H. G. Brauch, P. H. Liotta, A. Marquina, P. F. Rogers ve M. EI-Sayed Selim, Springer-Verlag Berlin Heidelberg, New York, ss. 345-355.
- , 2015. "Türkiye'de Güvenlik Kavramsallaştırması", *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe*, Der: Mustafa Aydın, Hans Günter Brauch, Mitat Çelikpala, Ursula Oswald Spring ve Necati Polat, 2. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, ss. 491-508.
- AYDIN, M. ve EREKER F., 2014. "Türkiye'de Güvenlik: Algı, Politika, Yapı", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 11(43), ss. 127-156.
- AYDIN, S. ve KEYMAN, E. F., 2004. "European Integration and the Transformation of Turkish Democracy", *Centre for European Policy Studies: EU-Turkey Working Papers*, Sayı: 2, 53s.
- BAGBY, L.M., 2002. *Political Thought: A Guide to the Classics*, Wadsworth: Thomson Learning, 222s.
- BALCI, A., 2017. *Türkiye Dış Politikası: İlkeler, Aktörler ve Uygulamalar*, Alfa Yayıncılık, İstanbul, 400s.
- BALDWIN, D.A., 1997. "The Concept of Security", *Review of International Studies*, 23, ss. 5-26.
- BARKEY, H.J. ve FULLER, G.E., 1998. *Turkey's Kurdish Question*, Rowman & Littlefield Publishers, New York, 239s.
- BAYKAL, S., 2018. "Kopenhag Kriterleri", *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşında Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt II: 1980-2001*, Ed: B. Oran, 16. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, ss. 332.
- BAYLIS, J., 2008. "Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 5(18), ss. 69-85.
- BAYRAMOĞLU, A. İNSEL, A., LAÇİNER, Ö., 2004. "Giriş", *Bir Zümre Bir Parti Türkiye'de Ordu*, Ed: Ahmet İnsel ve Ali Bayramoğlu, Birikim Yayınları, İstanbul, ss. 7-13.
- BEST A., HANHIMAKI J.M., MAIOLO J.A. ve SCHULZE K.E., 2015. 20. Yüzyılın Uluslararası Tarihi, 2. Baskı, Çev: T. Ulaş Belge, Siyasal Kitabevi, Ankara, 615s.
- BEST Jr, R.A., 2011. *The National Security Council: An Organizational Assessment*, Congressional Research Service.
- BİLGİN, M., 2010. "Energy And Turkey's Foreign Policy: State Strategy, Regional Cooperation And Private Sector Involvement", *Turkish Policy Quarterly*, 9(2), ss. 81-92.
- BİLGİN, P., 2004. "Clash of Cultures? Differences Between Turkey and the European Union on Security", *The Europeanization of Turkey's Security Policy: Prospects and Pitfalls*, Ed: A. L. Karaosmanoğlu ve S. Taşhan, Foreign Policy Institute, Ankara, ss. 25-52.
- , 2005. "Turkey's Changing Security Discourses: The Challenge Of Globalisation", *European Journal of Political Research*, 44, ss. 175-201.
- , 2010. "Güvenlik Çalışmalarında Yeni Açılımlar: Yeni Güvenlik Çalışmaları", *Stratejik Araştırmalar*, 8(14), ss. 69-96.

- , 2015. “Türkiye’deki Jeopolitik Dogma”, Türkiye Dünya’nın Neresinde? Hayali Coğrafyalar, Çarpışan Anlatılar, Ed. M. Yeşiltaş, S. Durgun, P. Bilgin, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, ss. 37-57.
- BİRDİŞLİ, F., 2011. “Ulusal Güvenlik Kavramının Tarihsel Ve Düşünsel Temelleri”, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 31, ss: 149-169.
- , 2016. Dış Politikada Yöntem ve Türk Dış Politikası, Sakınmaz Ofset, Kahramanmaraş, 280s.
- , 2017a. Teori ve Pratikte Uluslararası Güvenlik Kavram-Teori-Uygulama, 3. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 408s.
- , 2017b. “Yapı, Politika ve Anlayış Bakımından Türkiye’de Güvenliğin Anatomisi”, Türkiye’de Siyaset Ve Uluslararası İlişkiler Alanında Güncel Tartışmalar, Ed: O. Ağır, Seçkin Yayıncılık, Ankara, ss. 59-80.
- BOOTH, K., 1990. “The Concept of Strategic Culture Affirmed”, Strategic Power: USA/USSR, Ed: C. G. Jacobsen, Palgrave Macmillan, London.
- , 2012. Dünya Güvenliği Kavramı, Çev: Ç. Üngör, Küre Yayınları, 579s.
- BORCHARD, E., 1942. “Book Review: The Twenty Years' Crisis 1919-1939: An Introduction to The Study of International Relations”, Yale Law Faculty Scholarship, 3628, ss. 714-715.
- BOZARSLAN, H., 2016. “Kürtler ve Türkiye Devleti”, Türkiye Tarihi: Modern Dünyada Türkiye 1839-2010 Cilt:4, Ed: R. Kasaba, Kitap Yayınevi, İstanbul, ss. 353-376.
- BRAUCH, H.G., 2008. “Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü”, Uluslararası İlişkiler Dergisi, 5(18), ss. 1-47.
- BRZEZİNSKY, Z., 1997. The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives, Basic Books, New York, 215s.
- BUZAN, B., 1983. People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era, 2. Baskı, Harvester Wheatsheaf, London.
- , 2015. İnsanlar, Devletler ve Korku, Çev: E. Çıtak, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, İstanbul, 309s.
- BUZAN, B. ve HANSEN, L., 2009. The Evolution Of International Security Studies, Cambridge University Press, New York, 384s.
- BUZAN, B. ve WAEVER, O., 2003. “Regions and Powers: The Structure of International Security”, Cambridge University Press, New York, 564s.
- CANAN SOKULLU, E. (Ed.), 2013. “Introduction: Debating Security Changes and Challenges for Turkey in the Twenty-first Century”, Debating Security in Turkey: Challenges and Changes in the Twenty-First Century, Lexington Books, Plymouth, ss. 1-27.
- CEM, İ., 2002. “Turkish Foreign Policy: Opening New Horizons For Turkey At The Beginning Of A New Millennium”, Turkish Policy Quarterly, 1(1), ss. 1-6.
- CİZRE SAKALLIOĞLU, Ü., 1997. “The Anatomy Of The Turkish Military’s Political Autonomy”, Comparative Politics, 29(4), ss. 151-165.
- ÇETİNSAYA, G., 2007. “A Tale of Two Centuries: Continuities in Turkish Foreign and Security Policy”, Contentious Issues of Security and the Future of Turkey, Ed: N. Ateşoğlu Güney, Ashgate, Hampshire, ss. 5-18.
- ÇINARLI, G., 2016. Anayasal Bir Kurum Olarak Milli Güvenlik Kurulu”, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 194s.
- ÇITAK, E., 2014. Uluslararası İlişkilerde Güvenlik: Teorik Değerlendirmeler, Ed: E. Çıtak ve O. Şen, Röle Akademik Yayıncılık, İstanbul, 217s.
- DAHL, R.A., 1957. “The Concept of Power” Behavioral Science, 2(3), ss. 201-215.
- DAVUTOĞLU, A., 2015. Stratejik Derinlik, 104. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul, 584s.
- DEDEOĞLU, B., 2014. Uluslararası Güvenlik ve Strateji, 3. Baskı, YeniYüzyıl Yayınları, İstanbul, 388s.
- DEMİR, S. ve OZAN, E., “Anayasal Düzeyde Türkiye’nin Güvenlik Politikasının Avrupalılaşması”, <http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-338-2014091012guvenlik-13.pdf> (12.04.2019).

- DEMİREL, T., 2004. "Türk Silahlı Kuvvetlerinin Toplumsal Meşruiyeti Üzerine", Bir Zümre Bir Parti Türkiye'de Ordu, Ed: A. İnsel ve A. Bayramoğlu, Birikim Yayınları, İstanbul, ss. 345-381.
- DEVİRAN, Y. ve ÖZCAN, Ö.F., 2016. "15 Temmuz Darbe Girişimi: Gelenekselden Yeniye Medya Araçlarının Kullanımı", Online Academic Journal of Information Technology, 7(25), ss. 71-92.
- DURU, C. ve HOŞDER, M., 1994. Milli Güvenlik Siyasetinin Oluşturulması, Harp Akademileri Basımevi, Ankara, 88s.
- ERDEMLİ, Ö., 2003. "Chronology: Turkey's Relations with the EU", Turkey And The European Union Domestic Politics, Economic Integration and International Dynamic, Ed: A. Çarkoğlu ve B. Rubin, Frank Cass and Company Limited, London, ss. 4-6.
- ERDOĞAN, M., 2003. Türkiye'de Anayasalar ve Siyaset, 4. Baskı, Liberte Yayınları, Ankara, 271s.
- , 2011. Anayasa Hukuku, 6. Baskı, Orion Kitabevi, Ankara, 400s.
- ERHAN, Ç., 2018. "AT ve AB'nin Genişleme Süreci", Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşında Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt II: 1980-2001, Ed: B. Oran, 16. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, ss. 90.
- ERSOY, E., 2016. "Realizm", Uluslararası İlişkiler Teorileri, 3. Baskı, Ed: R. Gözen, İletişim Yayınları, İstanbul, ss. 159-187.
- EURONEWS, 2018. "Silah Ticareti Raporu: Türkiye'nin Savunmada Avrupa İle Olan İlişkisi Değişiyor", <https://tr.euronews.com/2018/03/12/silah-ticareti-raporu-avrupa-dan-turkiye-ye-silah-sat-s-nda-dusus-var#> (02.04.2019).
- FIRAT, M., 2018. "Yunanistan'la İlişkiler", Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt I, Ed: B. Oran, 22. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, ss. 576-614.
- FIRAT, M. ve KÜRKÇÜOĞLU, Ö., 2018. "Orta Doğu'yla İlişkiler", Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt II, Ed: B. Oran, 16. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, ss. 551-568.
- FRANKEL, J., 1970. National Interest, Palgrave Macmillan, London, 173s.
- FREDRİCK, M. ve ARENDS J., 2009. "Homeros'dan Hobbes ve Ötesine: "Güvenlik" Kavramının Avrupa Geleneğindeki Boyutları", Uluslararası İlişkiler Dergisi, 6(22), ss. 3-33.
- GİRİTLİ, İ., 1983. Kamu Yönetimi Teşkilatı ve Personeli, Filiz Kitabevi, İstanbul, 341s.
- GLARE, P.G.W., 2005. Oxford Latin Dictionary, Clarendon Press, Oxford, 2400s.
- GOLDSTEIN, J.S. ve PEVEHOUSE, J.C., 2015. Uluslararası İlişkiler, BB101 Yayınları, Ankara, 660s.
- GÖKÇE, A.F., 2012. "Çağdaş Kamu Yönetiminde Kamu Denetçiliği (Ombudsmanlık) ve Türkiye İçin Askeri Ombudsmanlık Önerisi" Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 17(2), ss. 203-227.
- GÖZEN, R., 2016. "İdealizm", Uluslararası İlişkiler Teorileri, 3. Baskı, Ed: Ramazan Gözen, İletişim Yayınları, İstanbul, ss. 67-119.
- GÖZLER, K., 2000. Türk Anayasa Hukuku, Ekin Kitabevi, Bursa, 1071s.
- , 2012. Türk Anayasa Hukukuna Giriş, 6. Baskı, Ekin Kitabevi, Bursa, 367s.
- , 2019. Türk Anayasa Hukuku, 3. Baskı, Ekin Kitabevi, Bursa, 1359s.
- GÖZLER, K. ve KAPLAN, G., 2016. İdare Hukukuna Giriş, 22. Baskı, Ekin Kitabevi, Bursa, 391s.
- GÜNDAY, M., 1997. İdare Hukuku, İmaj Yayınları, Ankara, 654s.
- GÜRCAN, M., 2018. "Erdogan Makes Major Security Changes As He Starts New Term, Al-Monitor, <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2018/07/turkey--revamping-national-security-apparatus.html#ixzz675eLnuAp> (04.10.2019).
- GÜRPINAR, B., 2013. "Milli Güvenlik Kurulu ve Dış Politika", Uluslararası İlişkiler, 10(39), ss. 73-104.
- GÜRSOY, Y., 2011. "The Impact of EU-Driven Reforms on the Political Autonomy of the Turkish Military", South European Society and Politics, 16(2), ss. 293-308.

- , 2014. “Türkiye’de Sivil-Asker İlişkilerinin Dönüşümünün Sebepleri”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 11(43), ss. 157-180.
- HALE, W., 1994. *Turkish Politics and the Military*, Routledge, New York, 369s.
- , 2003. *Türk Dış Politikası: 1774-2000*, Çev: P. Demir, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 413s.
- HAUGOM, L., 2019. “The Turkish Armed Forces and Civil-military Relations in Turkey after the 15 July 2016 Coup Attempt”, *Scandinavian Journal of Military Studies*, 2(1), ss. 1-8.
- HEMPEL, C.G., 1952. *Fundamentals of Concept Formation in Empirical Science*, The University of Chicago Press, Chicago, 93s.
- HERZ, J.H., 1950. “Idealist Internationalism And The Security Dilemma”, *World Politics*, 2(2), ss. 157-180.
- HEYWOOD, A., 2011. *Küresel Siyaset*, 3. Baskı, Çev: N. Uslu ve H. Özdemir, Adres Yayınları, Ankara, 651s.
- , 2015a. *Siyasetin Temel Kavramları*, 2. Baskı, Çev: H. Özler, Adres Yayınları, Ankara, 383s.
- , 2015b. *Siyasetin ve Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramları*, 3. Baskı, Çev: F. Bakırcı, BB101 Yayınları, Ankara, 381s.
- HOBBS, T., 1993. *Leviathan- Bir Din ve Dünya Devletinin İçeriği*, Çev: S. Lin, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 495s.
- HUNTINGTON, S. P., 2004. *Asker ve Devlet: Sivil-Asker İlişkilerinin Kuram ve Siyaseti*, Çev: K. U. Kızılaslan, Salyangoz Yayınları, İstanbul, 739s.
- IEP (Institute for Economics & Peace), 2018. “The Economic Value of Peace”, Sydney, 37s.
- İLTER, E. 2002. *Milli İstihbarat Teşkilatı Tarihçesi*, Milli İstihbarat Teşkilatı Müsteşarlığı, Ankara, <https://www.mit.gov.tr/cr.html>, 15.04.2019.
- İNSEL, A. 2004. “Bir Toplumsal Sınıf Olarak Türk Silahlı Kuvvetleri”, *Bir Zümre, Bir Parti Türkiye’de Ordu*, Ed: A. İnsel ve A. Bayramoğlu, Birikim Yayınları, İstanbul, ss: 41-57.
- JABLONSKY, D., 2004. “National Power”, *Guide to National Security Policy And Strategy*, Ed: J. Boone Bartholomees, Jr., U.S. Army War College, ss. 101-117.
- JOHNSTON, A.I., 1995. “Thinking About Strategic Culture”, *International Security*, 19(4), ss. 32-64.
- KARPAT, K. H., 1972. “Transformation of the Ottoman State 1789-1908”, *International Journal of Middle East Studies*, 3(3), ss. 243-281.
- , 2012. *Kısa Türkiye Tarihi 1800-2012*, Timaş Yayınları, İstanbul, 352s.
- KARAOSMANOĞLU, A. L., 2000. “The Evolution of The National Security Culture and the Military in Turkey”, *Journal of International Affairs*, 54(1), ss. 199-216.
- , 2010. “Transformation of Turkey’s Civil-Military Relations Culture and International Environment”, *Turkish Studies*, 12(2), ss. 253-264.
- , 2011. *Silahlı Kuvvetler ve Demokrasi*, BİLGESAM Yayınları, İstanbul, 29s.
- KARAOSMANOĞLU, A.L., ve GÖKAKIN, B. Ö., 2010. “Türkiye’de Sivil-Asker İlişkisinin Unutulan Boyutları”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 7(27), ss. 29-50.
- KAYA, A., 2009. “Turkey–EU Relations: the Impact of Islam on Europe”, *Yearbook of Muslims in Europe*, 1, ss. 377–402.
- KEYMAN, F. E. ve Aydın Düzgüt S., 2007. “Europeanization, Democratization and Human Rights in Turkey”, *Turkey and the European Union: Prospects for a Difficult Encounter*, Ed.: E. LaGro ve K. E. Jørgensen, Palgrave Macmillan, New York, ss. 69-89.
- KIZILASLAN, K.U., 2018. *Dış Politikanın Sivil-Asker İlişkileri Üzerindeki Etkisi: AB Koşulluluk İlkesi ve Türkiye’nin Ulusal Güvenlik Paradigması*, İstanbul Üniversitesi Doktora Tezi, İstanbul, 310s.
- KİLİ, S. ve GÖZÜBÜYÜK, Ş., 1985. *Türk Anayasa Metinleri: Senedi İttifaktan Günümüze*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 332s.
- KRAHMANN, E., 2005. “From State to Non-State Actors: The Emergence of Security Governance”, *New Threatsand New Actorsin International Security*, Ed: Elke Krahmann, Palgrave Macmillan, New York, 230s.

- LANTİS, J.S., 2002. "Strategic Culture and National Security Policy", *International Studies Review*, 4(3), ss. 87-113.
- LEFEBVRE, H., 2007. *Sosyalist Dünya Görüşü Marksizm*, Çev: Doğan Görsev, Yordam Kitap, İstanbul, 156s.
- LESSER, I., 2000. "Turkey in a Changing Security Environment", *Journal of International Affairs*, 54 (1), ss. 183-198.
- , 2010. "The Evolution of Turkish National Security Strategy", *Turkey's Engagement with Modernity: Conflict and Change in the Twentieth Century*, Ed: Celia Kerslake, Kerem Öktem ve Philip Robins, Palgrave Macmillan, New York, ss: 258-276.
- MARTİN, L., 2000. "Turkey's National Security in the Middle East", *Turkish Studies*, 1(1), ss. 83-106.
- MARX, K. ve ENGELS, F., 2010. *Komünist Manifesto*, Çev: Hasan İlhan, Alter Yayıncılık, Ankara, 80s.
- McSWEENEY, B., 2004. *Security, Identity and Interests A Sociology of International Relations*, Cambridge University Press, New York, 239s.
- MEYER, C.O., 2006. *The Quest for a European Strategic Culture Changing Norms on Security and Defence in The European Union*, Palgrave Macmillan, London, 211s.
- MİLLİ GÜVENLİK KURULU, 2016. "20 Mart 2016 Tarihli Toplantı", <https://www.mgk.gov.tr/index.php/20-temmuz-2016-tarihli-toplanti>, 14.03.2019.
- , 2019. "2019 Yılı Basın Açıklamaları", <https://www.mgk.gov.tr/index.php/2019-yili-basin-aciklamalari>, 05.12.2019.
- MİLLİYET, 2015. <http://www.milliyet.com.tr/iste-turkiye-icin-yeni-tehdit-gundem-2040175/>, 15 Ekim 2018.
- , 2015. "İşte Türkiye İçin Yeni Tehdit Listesi", <http://www.milliyet.com.tr/iste-turkiye-icin-yeni-tehdit-gundem-2040175/>, 15 Ekim 2018.
- NARLI, N., 2005. "Civil-Military Relations in Turkey", *The Evolution of Civil-Military Relations in South East Europe: Continuing Democratic Reform and Adapting to the Needs of Fighting Terrorism*, Ed: P. H. Fluri, Physica-Verlag, Heidelberg, ss. 229-257.
- NELSON, A.K., 1985. "President Truman and the Evolution of the National Security Council", *The Journal of American History*, 72(2), ss. 360-378.
- NEWMAN, E., 2001. "Human Security and Constructivism", *International Studies Perspectives*, 2, ss. 239-251.
- ODYAKMAZ, Z., KAYMAK, Ü., ERCAN, İ., 2011. *Anayasa Hukuku-İdare Hukuku*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 550s.
- ORAN, B., 2017. "Siyaset", *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt III*, Ed: Baskın Oran, 3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, ss. 70-130.
- , 2018a. "Ulusal Çıkar", *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt I*, Ed.: B. Oran, 22. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, ss. 34.
- , 2018b. "TDP'nin Kuramsal Çerçevesi", *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt I*, Ed.: B. Oran, 22. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, ss. 20-29.
- , 2018c. "TDP'nin Uygulanması", *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt I*, Ed: B. Oran, 22. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, ss. 54-73.
- ÖNİŞ, Z., 2003. "Domestic Politics, International Norms and Challenges to the State: Turkey-EU Relations in the post-Helsinki Era", *Turkey And The European Union Domestic Politics, Economic Integration and International Dynamic*, Ed.: A. Çarkoğlu ve B. Rubin, F. Cass, Company Limited, London, ss. 8-31.
- ÖZBUDUN, E., 2005. *Türk Anayasa Hukuku*, 8. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 436s.
- , 2011. "Turkey's Constitutional Reform and the 2010 Constitutional Referendum", *Mediterranean Politics/Turkey*, ss. 191-194.

- ÖZBUDUN, E. ve GENÇKAYA, Ö.F., 2009. Democratization and the Politics of Constitution-Making in Turkey, Central European University Press, New York, 147s.
- ÖZCAN, G., 2010. "Türkiye'de Milli Güvenlik Kavramının Gelişimi", Türkiye'de Ordu, Devlet ve Güvenlik Siyaseti, Ed: E. Balta Paker ve İ. Akça, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, ss. 307-349.
- ÖZDAĞ, Ü., 2015. "Devlet Yönetiminde İstihbarat ve Karşı İstihbarat", Milli Güvenlik Teorisi, Ed: Ü. Özdağ, Kripto, Ankara, ss. 389-420.
- ÖZDEMİR, A.U., 2008. Türkiye'de Avrupa Birliği Karşıtlığının Tarihi, Alter Yayıncılık, Ankara, 312s.
- ÖZDEMİR ALBAYRAK, D., 2014. "Marksizm ve Güvenlik", Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Teorik Değerlendirmeler, Ed: E. Çıtak ve O. Şen, Röle Akademik Yayıncılık, İstanbul, ss. 47-65.
- ROTHSCHILD, E., 1995. "What Is Security?", Daedalus, 124(3), ss. 53-98.
- ROSKİN, M.G. ve BERRY, N.O., 2014. Uluslararası İlişkiler: U.İ.'nin Yeni Doğası, Adres Yayınları, Ankara, 481s.
- ROSENAU, J. N., 1968. "National Interests", International Encyclopedia of Social Sciences, Ed: D. L. Sills, Crowell Collier And Macmillian, ss. 34-40
- ROUSSEAU, J.J., 2017. Toplum Sözleşmesi, 17. Baskı, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 136s.
- PRELOT, M., 1972. Politika Bilimi, Çev: N. Önoğlu, Varlık Yayınevi, İstanbul, 174s.
- RESMÎ GAZETE, 20.07.2016.
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/07/20160721-4.pdf>.
 ———, 21.07.2016. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/07/20160722-1.pdf>.
- SANCAR, M. ve AKGÖNÜL, M., 2017, "İnsan Hakları Konusu", Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt 3, Ed: B. Oran, İletişim Yayınları, İstanbul, ss. 709-766.
- SANDIKLI, A. ve EMEKLİER, B., 2012. "Güvenlik Yaklaşımlarında Değişim ve Dönüşüm", Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri, Ed: A. Sandıklı, BİLGESAM Yayınları, İstanbul, ss. 3-70.
- SHEEHAN, M., 2005. International Security, Lynne Rienner, Boulder, USA, 201s.
- SEZEN, S., 2000. "Milli Güvenlik Kurulu Üzerine", Amme İdaresi Dergisi, 33(4), ss. 63-83.
- SIPRI, 2018. Military Expenditure By Country As Percentage Of Gross Domestic Product,
https://www.sipri.org/sites/default/files/3_Data%20for%20all%20countries%20from%201988%E2%80%932017%20as%20a%20share%20of%20GDP.pdf
 (02.04.2019).
- SOBACI, M.Z., MİŞ, N. ve KÖSEOĞLU, Ö., 2018. "Türkiye'nin Yeni Yönetim Modeli ve Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı", Seta Perspektif, 206, ss. 1-6.
- SYNDER, J.L., 1977. The Soviet Strategic Culture: Implications for Limited Nuclear Operations, The Rand Corporation, Santa Monica, 40s.
- TANÖR, B., 1994. İki Anayasa: 1961 ve 1982, 3. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 197s.
- TANÖR, B. ve YÜZBAŞIOĞLU N., 2004. 1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku, 5. Baskı, Yapı kredi Yayınları, İstanbul, 539s.
- TDK, (Türk Dil Kurumu Resmi Sayfası), 2018.
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.51c821bc1ce4e1.28052484 (25.08.2018).
- TELLAL, E., 2018a. "SSCB İle İlişkiler", Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt I, Ed: B. Oran, 22. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, ss. 499-521.
- , 2018b. "Rusya İle İlişkiler", Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt II, Ed: Baskın Oran, 16. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, ss.
- TEZKAN, Y., 2000. Siyaset, Strateji ve Milli Güvenlik, Ülke Kitapları, İstanbul, 126s.

- TORUN, A., 2012. "Ulusal Güvenlik Ve Küreselleşme: Türkiye'nin Ulusal Güvenlik Politikasının Dönüşümünde Küreselleşmenin Rolü", Ankara Üniversitesi Doktora Tezi, Ankara, 380s.
- , 2017. "Türkiye'de Ulusal Güvenliğin Yasal Ve Kurumsal Mekanizması: Milli Güvenlik Kurulu", İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 6(2), ss. 42-60.
- TÜRKİYE CUMHURİYETİ DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI, 2018. "Türkiye'nin Uluslararası Güvenlik Perspektifi ve Politikaları", <http://www.mfa.gov.tr/i-turkiye-nin-uluslararasi-guvenlik-perspektifi.tr.mfa> (25.08.2018).
- , 2019. "Helsinki Zirvesi (10-11 Aralık 1999)", <http://www.mfa.gov.tr/helsinki-zirvesi-10-11-aralik-1999.tr.mfa> (14.04.2019).
- ULLMAN, R.H., 1983. "Redefining Security", *International Security*, 8(1), ss. 129-153.
- UZGEL, İ., 2004. *Ulusal Çıkar ve Dış Politika*, İmge Kitabevi, Ankara, 475s.
- , 2018. "TDP'nin Oluşturulması", *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt I*, Ed: B. Oran, 22. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, ss. 73-93.
- ÜLMAN, B., 2000. "Türkiye'nin Yeni Güvenlik Algılamaları ve Bölücülük", *En Uzun On yıl: Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar*, Der: G. Özcan ve Ş. Kut, Büke Yayınları, Ankara, ss. 99-130.
- ÜLMAN, H., 1998. "Türk Dış Politikasına Yön Veren Etkenler (1923-1968)", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 23(3), ss. 241-273.
- ÜNAL, A.N. ve YARMAN, B.S.B., 2014. "Milli Güç Unsurlarının Belirlenmesinde Siber Uzay Faktörü", *7. Uluslararası Bilgi Güvenliği ve Kriptoloji Konferansı Bildiriler Kitabı*, ss. 278-284.
- WALT, S. M., 1991. "The Renaissance of Security Studies", *International Studies Quarterly*, 35(2), ss. 211-239.
- WALTZ, K. ve QUESTER, G. H., 1982. *Uluslararası İlişkiler Kuramı ve Dünya Siyasal Sistemi*, Çev: E. Onulduran, A.Ü. S.B.F. Basın ve Yayın Yüksek Okulu Basımevi, Ankara, 148s.
- WILLIAMS, P.D. (Ed), 2008. *Security Studies: An Introduction*, Routledge, New York, 551s.
- WILSON, P., 1995. "Thinkers Of The Twenty Years' Crisis", Ed: D. Long ve P. Wilson, Clarendon Press, Oxford, ss. 1-24.
- WOLFERS, A., 1952. "'National Security' as an Ambiguous Symbol", *Political Science Quarterly*, 67(4), ss. 481-502.
- YEŞİLTAŞ, M., SEREN, M., ASLAN, M., 2017. "16 Nisan Referandumunu Sonrası Türkiye'nin Ulusal Güvenlik Mimarisi: Sütunları Sağlamlaştırmak", *SETA PERSPEKTİF*, 171, ss. 1-5.
- YILMAZ, H., 2005. "Türk Silâhlı Kuvvetleri ve Millî Savunma Hizmeti", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 54(4), ss. 375-430.
- YILMAZ, S., 2005. "Ulusal Güvenlik ve İstihbarat: Türkiye ve ABD Üzerine Kavramsal Bir Çerçeve", *Doktora Tezi*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı – Soyadı : Merve ALTUNKES
Doğum Yeri ve Tarihi : Antakya - 31.10.1994

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : İnönü Üniversitesi – İktisadi ve İdari Bilimler
Fakültesi- Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Bölümü

Yüksek Lisans Öğrenimi : Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi-
Sosyal Bilimler Enstitüsü- Siyaset Bilimi ve
Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Doktora Öğrenimi : -

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

Bilimsel Faaliyetleri : AĞIR, O. ve ÇARKIT, M., 2017. “Suriye İç
Savaşı’nın Türkiye’nin Sınır Güvenliğine
Etkileri”, I. Kahramanmaraş Yönetim, Ekonomi
ve Siyaset Kongresi, Kahramanmaraş Sütçü
İmam Üniversitesi.

AĞIR, O. ve ÇARKIT, M., 2018. “Türkiye’nin
Güvenlik Politikaları”, Türkiye’de Devlet
Politikaları, Ed: Işıl Arpacı ve Osman Ağır,
Nobel Yayınları, Ankara, ss: 39-66.

AĞIR, O. ve ÇARKIT, M., 2019. “Türkiye’nin
Güvenlik Politikasının Oluşumunda Askeri
Kanadın Yeri Ve Önemi”, 13. Uluslararası
Kamu Yönetimi Sempozyumu, Gaziantep
Üniversitesi.

İş Deneyimi

Stajlar :
Projeler :
Çalıştığı Kurumlar :

İletişim

E-Posta Adresi : mervecarkit@gmail.com

Tel. : 0531 916 11 31

Tarih : 18.12.2019